

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАРТИНЕНКО ВОЛОДИМИР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.97

**ДИСЕРТАЦІЯ
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ
СТАНОВИЩЕМ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ**

081 – «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **В. О. Мартиненко**

Науковий керівник **Левченко Юрій Олександрович**,
кандидат юридичних наук, доцент

Київ–2019

АНОТАЦІЯ

Мартиненко В.О. Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

У дисертації досліджено комплекс теоретичних і практичних проблем запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями. У роботі обґрунтовано низку положень і висновків, нових у концептуальному плані й важливих для юридичної науки, а також діяльності правоохоронних органів.

Запропоновано зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службового становища та службову недбалість вважати злочинами у кримінологічному вимірі та розробляти заходи по їх запобіганню, не зважаючи на виключення законодавцем абсолютної більшості встановлених порядків службової діяльності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності з числа об'єктів кримінально-правової охорони;

Встановлено, що до службових та корупційних правопорушень належать діяння, за які передбачено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. Увесь їх масив розподілено на такі, що пов'язані з виконанням державними працівниками службових обов'язків (службові зловживання), використанням ними спеціального правового статусу.

Науково доведено доцільність запровадження у практику запобігання злочинам у сфері службової діяльності, що вчиняють державні службовці, зарубіжного досвіду правової регламентації та організаційного забезпечення реалізації профілактичних, інформаційно-аналітичних та інших заходів антикорупційного спрямування, зокрема розроблено наукову редакцію правил етичної поведінки державних службовців відповідно до основних положень Модельного кодексу поведінки для державних службовців.

У ході проведеного дослідження з'ясовано, що зловживання владою або службовим становищем в державних органах має наступні специфічні ознаки: корупційності; запобігання зловживанням та іншим проявам корупційності є неефективною внаслідок високої нестабільності політичного устрою українського суспільства на всіх рівнях; зневажливе ставлення чиновників до виконання своїх обов'язків неможливо перебороти лише прийняттям нових законодавчих та нормативних актів, оскільки існуюча система організації влади та управління в правоохоронних та митних органах формує та продукує їх; часто невважені та непродумані реформи в її структурі та напрямках діяльності призводять до нестабільності сфери службової діяльності; в державних органах відсутній дієвий політичний механізм, який би виключав можливість потрапити на керівні посади службовців, які скомпрометували себе в очах населення корупційними та іншими негідними вчинками; слабкий контроль за діяльністю державних органів та їх керівників і відсутні випадки притягнення чиновників вищого рівня до кримінальної відповідальності та реального покарання.

Встановлено ступінь впливу різних за своєю природою чинників, які сприяють учиненню службових злочинів та корупційних правопорушень в органах державної влади, їх латентності, серед яких головними визнано недостатньо чітку регламентацію службових повноважень окремих груп кадрів і категорій персоналу, приховування слідів протиправного діяння (дії або бездіяльності) як самими правопорушниками, так і їх безпосередніми керівниками, а також зв'язок службових зловживань з іншими правопорушеннями, до яких можуть бути причетні потерпілі та інші зацікавлені особи.

Розроблено кримінологічний портрет сучасної особи злочинця-державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем – це особа чоловічої статі у віці від 30 до 50 років з повною вищою освітою, яка має чітку антигромадську установку – займану посаду розуміє виключно як засіб незаконного збагачення.

Визначено, що виявлення та розслідування злочинів, які вчиняють державні службовці, покладається, по-перше, на спеціально уповноважені органи у сфері запобігання корупції (Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура), по-друге, на правоохоронні органи з функціями органу досудового розслідування (Національна поліція, Служба безпеки України, Державна фіскальна служба України, Державне бюро розслідувань). Визначено місце і роль у новій системі спеціально уповноважених органів з питань запобігання корупції підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України, які взаємодіють зі структурними підрозділами МВС, Служби безпеки, прокуратури, а також іншими правоохоронними органами щодо запобігання злочинам у сфері службової діяльності та корупційним правопорушенням.

На основі системного аналізу Перехідних положень Конституції України, Прикінцевих і Перехідних положень КПК України, Закону України «Про Державне бюро розслідувань» (2015) зроблено висновок про доцільність повернення до практики визначення предметної (постатейної) підслідності з урахуванням того, що досудове розслідування злочинів у сфері службової діяльності провадиться тим слідчим органом, який виявив кримінальне правопорушення.

Загальносоціальні заходи запобігання необхідно упроваджувати не тільки на рівні різних верств населення, але й на різні сфери життя суспільства, зокрема, економічну, соціальну, політичну, правову. Створення прозорості та відкритої процедури відбору кадрів до державних органів є одним із спеціально-кримінологічних методів запобігання вчинення зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями.

Основними методами індивідуального запобігання зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями є метод переконання, який полягає у впливі на особу державного службовця, на його свідомість, почуття і волю, з метою розвитку свідомого ставлення до навколишньої дійсності; метод адаптації, що передбачає створення

максимально сприятливих умов для праці та побуту державного службовця, у тому числі шляхом вирішення труднощів у матеріальному забезпеченні та морально-психологічних проблем; метод примусу: застосування заходів дисциплінарної відповідальності до порушників службової дисципліни. Проведення психологічного тестування під час проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців, що займають відповідальне та особливо відповідальне становище, допоможе визначити справжні цілі та мотиви особи, що претендує на таку посаду.

Ключові слова: зловживання; влада; службове становище; державний службовець; кримінологічна характеристика; запобігання злочинам; корупція; неправомірна вигода.

SUMMARY

Martynenko V.O. Prevention of abuse of authority or official position by civil servants. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 081 – «Law». – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

Whole complex of theoretical and practical problems of preventing abuse of power or official position by civil servants is researched in the dissertation. The paper substantiates a number of assumptions and conclusions, new in the conceptual plan and important for legal science, as well as the activities of law enforcement bodies.

Abuse of authority or position, excess of authority or official position and official negligence is proposed to consider as crimes (in the criminological field) and to develop measures for their prevention, despite the fact that the legislator excluded the absolute majority of the established procedures of official activity inside state authorities, local self-government bodies, enterprises, institutions or organizations, regardless of the form of ownership;

It has been established that acts of corruption crimes include criminal, administrative, civil and disciplinary liability. Their entire array is divided into those related to the performance of official duties (official abuse) by state employees.

It has been scientifically proven the expediency of introducing to the practice of the crime prevention in the field of official activity of civil servants, foreign experience in legal regulation and organizational provision of the implementation of preventive, informational and analytical and other anti-corruption measures. In particular, a scientific editorial of the rules of ethical behavior for civil servants has been developed in accordance with the main provisions of Model Code of Conduct for Civil Servants.

In the course of the research, it was found that abuse of power or office in state bodies has the following specific features: corruption; prevention of abuse and other manifestations of corruption is ineffective due to the high instability of the political structure of Ukrainian society at all levels; the dismissive attitude of officials to the

performance of their duties cannot be overcome only by the adoption of new legislative and regulatory acts, since the existing system of organization of power and management in the law-enforcement and customs authorities forms and produces them; unreasoned and ill-considered reforms in its structure and directions of activity often lead to the instability in the sphere of service activity; weak control over the activities of state bodies and their leaders, and there are no cases of bringing senior officials to criminal liability and real punishment.

The degree of influence of various, by its nature, factors was clarified. These factors promote the commission of official crimes and corruption offenses in public authorities, their latency, among which the lack of clear regulation of the authority of certain groups of personnel and categories of staff recognized as the main of all. Concealing the traces of an unlawful act (actions or inactivity) both by the perpetrators themselves and their direct leaders, as well as the connection of official misconduct with other offenses to which victims and other stakeholders are connected was one of the main goal of this manuscript.

A criminological portrait of a contemporary criminal offender-state official who is abusing a government or official position is developed - a person of a male article aged 30 to 50 with a complete higher education, which has a clear anti-social setting, understands the position as solely a means of illicit enrichment.

It has been determined that detection and investigation of crimes committed by civil servants relies firstly on specially authorized bodies in the field of prevention of corruption (National Agency on Corruption Prevention, National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office), and secondly, on law enforcement bodies with functions of the pre-trial investigation body (National Police, Security Service of Ukraine, State Fiscal Service of Ukraine, State Bureau of Investigations). The place and role in the new system of specially authorized bodies on the prevention of corruption of the internal security units of the National Police of Ukraine, which interact with the structural units of the Ministry of Internal Affairs, the Security Service, the Prosecutor's Office, as well as other law-

enforcement agencies in the area of crime prevention and corruption offenses, are determined.

On the basis of a systematic analysis of the Transitional Provisions of the Constitution of Ukraine, the Final and Transitional Provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the Law of Ukraine «On the State Bureau of Investigations» (2015), it was concluded that the expediency of returning to the practice of the definition of a substantive investigation, given that pre-trial investigation of crimes in the field of service activity is carried out by that investigative body which has revealed said criminal offense.

General social measures of prevention need to be implemented not only at the level of different groups of the population, but also on different spheres of society, in particular, economic, social, political, legal. Creating a transparent and open recruitment procedure for state bodies is one of the specially-criminological methods for preventing abuse of power or office by civil servants. The opinion about the necessity of strengthening the disciplinary responsibility for civil servants, who are taking «responsible» and «especially responsible» positions, expand the list of offenses that need to be resulted in compulsory dismissal. The need to create appropriate working and safety conditions for persons whose functional responsibilities include the prevention of official crime is proved. The formation of the undoubtedly negative attitude of the society to official crimes, including to the investigators, can be ensured by public organizations through the promotion of public awareness.

The main methods for individual prevention of abuse of power or office by civil servants is the method of persuasion, which consists in conducting preventive interviews with persons for whom the possibility of committing this crime are substantiated; the method of adaptation, which involves creation of the most favorable conditions for the work and everyday life of a civil servant, including by solving difficulties in logistics, moral and psychological problems and issues of adequate financial support; coercive method: application of measures of disciplinary and administrative liability to offenders of the discipline. Conducting psychological

testing during the competition for filling vacant positions of civil servants who are taking «responsible» and «especially responsible» positions will help to identify the true goals and motives of the person applying for such a post.

Keywords: abuse; power; official position; civil servant; criminological characteristic; crime prevention; corruption; unlawful benefit.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Мартиненко В. О. Кримінологічна характеристика особи державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1(102). С. 99–110.

2. Мартиненко В. О. Особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3(104). С. 118–132.

3. Мартиненко В. О. Характеристика суб'єктів запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняються державними службовцями. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4(105). С. 129–144.

4. Мартиненко В. О. Стан дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем у вітчизняній науці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал*. 2018. № 3. С. 115–120.

5. Мартиненко В. О. Особа злочинця-державного службовця у системі емпіричного дослідження запобігання зловживанню владою або службовим становищем. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал*. 2018. № 2. С. 154–158.

6. Мартиненко В. О. Результати дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем державних службовців в Україні. *Visegrad journal on humanrights*. 2019. № 2. С. 41–46.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Мартиненко В. О. Аналіз корупційних ризиків у системі запобігання корупції. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному*

вимірі: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 80–83.

8. Мартиненко В. О. Особа державного службовця, що зловживає владою або службовим становищем: кримінологічний аналіз. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 24 берез. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 201–204.

9. Мартиненко В. О. Аспекти співвідношення тіньової економіки та корупції. *Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 23 черв. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 273–274.

10. Мартиненко В. О. Боротьба з корупцією як головний напрям запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями: *Світ без корупції: міф чи реальність?*: матеріали І Харк. міжнар. юрид. форуму «Право та проблеми сталого розвитку в глобалізаційному світі» (Харків, 3-6 жовтня 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 64–68.

11. Мартиненко В. О. Корупційні діяння як форма зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями. *Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби протидії*: матеріали Міжнар. кругл. столу (Київ, 9-10 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 44–48.

12. Мартиненко В. О. Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці, як один із напрямів протидії корупції. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 136–139.

13. Мартиненко В. О. Кримінально-правова характеристика службових правопорушень. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми*

сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвуз. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 21 квітня. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 363–372.

14. Мартиненко В. О. Зловживання владою або службовим становищем як об'єкт кримінологічного дослідження. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвуз. наук.-практ. кругл. столу* (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 341–344.

15. Мартиненко В. О. Стан, структура та динаміка зловживань владою або службовим становищем державних службовців. *Імплементация європейських стандартів запобігання корупції в Україні: матеріали міжвуз. наук.-практ. кругл. столу* (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 132–142.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Перевірка уповноваженими посадовими особами інформації про вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення: метод. рек. / О. М. Стрільців, В. І. Василичук, В. О. Мартиненко та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 48 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ.....	26
1.1. Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями як об'єкт кримінологічного дослідження	26
1.2. Особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями	40
1.3. Міжнародно-правові засади та зарубіжний досвід запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями.....	56
Висновки до розділу 1	67
РОЗДІЛ 2 КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ	71
2.1. Стан, динаміка та структура зловживань владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями	71
2.2. Детермінанти зловживань владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями	83
2.3. Кримінологічна характеристика державних службовців, які зловживають владою або службовим становищем	102
Висновки до розділу 2	117

РОЗДІЛ 3 ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ	121
3.1. Правовий статус суб'єктів, уповноважених запобігати зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями.....	121
3.2. Загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями.....	136
3.3. Індивідуально-профілактичні заходи запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями.....	163
Висновки до розділу 3	175
ВИСНОВКИ.....	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	187
ДОДАТКИ.....	216

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗВО – заклад вищої освіти

ЄС – Європейський Союз

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

КК – кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАК – Національний антикорупційний комітет

ООН – Організація Об'єднаних Націй

РНБО – Рада національної безпеки і оборони

СБУ – Служба безпеки України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституція України у ч. 2 ст. 19 проголосила, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Таке положення Основного Закону свідчить про те, що особи, уповноважені на виконання функцій органів державної влади чи місцевого самоврядування, у своїй повсякденній діяльності зобов'язані діяти лише так, як прямо дозволено законом. Будь-які відступи від цього принципу є правопорушеннями, одним з найнебезпечніших з яких є зловживання владою або службовими повноваженнями, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 364 КК України. Цей злочин кримінальний закон відніс до корупційних, а кримінологічна наука – до службової злочинності.

Реалізацію державної політики у сфері національної безпеки, боротьби зі злочинністю та запобігання корупції покладено на правоохоронні органи. Президент України та Уряд неодноразово наголошували на необхідності консолідації зусиль усіх гілок та інституцій влади, громадськості, освітян і науковців щодо реформування органів правопорядку, які мають стати не лише ефективним інструментом протидії криміналітету, а й забезпечувати безумовне дотримання законності, недопущення порушень прав і свобод громадян та службової дисципліни.

Так, згідно з даними Генеральної прокуратури України, протягом 2013 р. відкрито 2823 кримінальних проваджень за ст. 364 КК України, з яких вручено повідомлення про підозру 347 особам; 2014 р. – 1975 (212); 2015 р. – 2238 (189); 2016 р. – 2331 (93); 2017 р. – 2286 (183); 2018 р. – 2409 (267).

За офіційними даними Державної судової адміністрації України, протягом 2013-2018 рр. за вчинення злочину, передбаченого ст. 364 КК України, засуджено 518 осіб, майже 70% з яких становлять державні службовці. Враховуючи надважливе значення мінімізації таких небезпечних проявів збоку

осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, розробка нових підходів до запобігання державними службовцями наданою їм владою або службовим становищем виглядає актуальним та своєчасним завданням як для науковців, так й для правозастовників.

Вирішенню різних аспектів проблем кримінальної відповідальності та запобігання злочинам у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг присвячено праці таких учених, як П. П. Андрушка, Л. В. Багрій-Шахматова, В. І. Борисова, В. М. Боркова, Б. В. Волженкіна, В. О. Глушкова, В. К. Грищука, О. М. Джужи, О. О. Дудорова, З. А. Загинея, К. П. Задоя, Б. В. Здравомислова, О. О. Кваші, А. К. Квіцинія, В. Ф. Кириченка, О. М. Костенка, О. Г. Кулика, Н. А. Лопашенка, Р. Л. Максимовича, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, А. В. Савченка, О. Я. Светлова, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, А. Н. Трайніна, В. О. Тулякова, В. І. Тютюгіна, В. І. Шакуна, М. І. Хавронюка та ін. Серед зарубіжних учених, які досліджували окремі аспекти корупції, слід виділити В. В. Астаніна, Б. В. Волженкіна, С. А. Головка, А. І. Долгову, П. А. Кабанова, В. С. Комісарова, В. М. Кудрявцева, О. І. Кірпічникова, Н. О. Лопашенко, В. В. Лунєєва, С. В. Максимова, О. І. Мизерія, А. В. Наумова, Г. А. Сатарова, О. Гределанда, Д. Джонса, Д. Кауфмана, В. Лаптеакру, Н. Леффа, М. Превезера, С. Пундея, С. Пуффера, С. Роуз-Аккерман, Д. Хелмана, Л. Шеллі, С. Естрина та ін.

При цьому окремо слід відзначити монографічні дослідження та докторські дисертації таких авторів, як М. І. Мельника («Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії)», 2004), В. Г. Хашева (Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, 2007), В. П. Коваленка (Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу, 2009), Є. В. Невмержицького («Корупція як соціально-політичний феномен», 2009), В. М. Дрьоміна («Інституціональна

теорія злочинності та криміналізації суспільства», 2010), А. В. Коваленка «Запобігання зловживання владою або службовим становищем працівниками органів внутрішніх справ України», 2012), О. Ю. Бусол («Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період», 2014). Крім того, на рівні кандидатських дисертацій з початком активного реформування антикорупційного законодавства (з 2009 року) проблеми досліджуваної категорії злочинів розроблялися більш ніж 30 вченими.

Вагомий науковий вклад згаданих учених у розроблення зазначеної проблематики є беззаперечним, проте їх дослідження об'єктивно обмежувались попередніми періодами розвитку законодавства та правозастосовної практики. У значній кількості розроблень не враховано проблеми практики запобігання цим злочинам, що виникли в умовах застосування нового кримінального процесуального законодавства та організаційно-структурних перетворень органів державної влади загалом, та правоохоронної системи зокрема. Розв'язання суттєвих теоретичних і прикладних проблем діяльності правоохоронних органів щодо запобігання зловживанням владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями залишається поза увагою дослідників. Зазначені обставини й зумовили обрання цієї теми дисертації, визначили об'єкт та предмет дослідження

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обраний напрям дослідження узгоджується з положеннями Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 р., Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки, затвердженої Законом України від 14 жовтня 2014 р. № 1699–VII, відповідає Пріоритетним напрямом наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженим наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схваленим рішенням Вченої ради академії (протокол № 28 від 29 жовтня 2013 р.). Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 27 вересня 2016 р.

(протокол № 19) та включена до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 888, 2016 рік).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є розроблення теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо вдосконалення правового та організаційного забезпечення запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями.

Для досягнення означеної мети поставлено такі *завдання*:

– охарактеризувати запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями як об'єкт кримінологічного дослідження;

– розкрити особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями;

– розглянути міжнародно-правові засади та зарубіжний досвід запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями;

– визначити сучасний стан і тенденції розвитку зловживань владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями;

– систематизувати детермінанти зловживань владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями;

– надати кримінологічну характеристику державних службовців, які зловживають владою або службовим становищем;

– з'ясувати правовий статус суб'єктів уповноважених запобігати зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями;

– сформулювати концептуальне бачення загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями;

– удосконалити індивідуально-профілактичні заходи запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають у сфері діяльності правоохоронних органів та суду щодо запобігання злочинам у сфері службової діяльності, які готують або вчиняють державні службовці.

Предметом дослідження є запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення обумовлених нею задач використовувались загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема *системно-структурний* – для аналізу злочинності у сфері службової діяльності та запобігання їй як цілісної теоретико-прикладної проблеми в межах усієї роботи (розділи 1–3); *історико-правовий* – у процесі розкриття генезису ключових етапів становлення та розвитку досліджуваних явищ, сучасного стану наукових досліджень, законодавства й правозастосовної практики (підрозділи 1.1, 1.2); *формально-логічний* – з метою надання кримінально-правової та кримінологічної характеристики зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями (підрозділи 1.2, 2.1–2.3); *компаративістській* – для виявлення особливостей запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями в Україні та зарубіжних країнах, а також оцінки можливостей упровадження іноземного досвіду у вітчизняну правозастосовну практику (підрозділ 1.3, розділ 3); *контент-аналізу* – під час опрацювання матеріалів кримінальних проваджень за окремими кількісними та якісними параметрами з подальшою інтерпретацією одержаних результатів у дисертаційній роботі (підрозділи 2.1–2.3, 3.2, 3.3); *моделювання* – при формулюванні висновків до розділів і загальних оцінок, а також пропозицій щодо удосконалення кримінологічного запобігання та практики його застосування (розділи 1–3); *логіко-нормативний* – для аналізу законодавчих та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів з питань запобігання злочинам правоохоронними органами України (підрозділи 1.2, 3.1, 3.2); *соціологічні* методи (анкетування, інтерв'ювання, спостереження) – з метою вивчення думок різних категорій респондентів з проблемних питань дослідження та з'ясування соціальної

результативності відповідних правових норм й організаційних заходів (розділи 2–3); *статистичний* метод – для здійснення аналізу зібраних емпіричних даних, а також офіційної статистичної звітності (підрозділи 2.1, 2.3, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали вивчення 187 кримінальних проваджень за ст. 364 КК України вчинених з використанням державними службовцями своїх повноважень (передані до суду протягом 2014–2018 рр.), виявлених правоохоронними органами у Волинській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Луганській, Одеській, Полтавській, Сумській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Чернігівській, Чернівецькій областях та м. Києві; зведені дані анкетування 358 працівників прокуратури, Національної поліції України, Національного антикорупційного бюро України (95 слідчих, 57 детективів, 206 оперативних працівників); узагальнені результати інтерв'ювання 330 громадян; державна та відомча статистична звітність різних періодів, слідча та прокурорська практика (з урахуванням досвіду роботи автора у центральному апараті МВС України); аналітичні дані МВС України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України, а також результати безпосереднього ознайомлення автора з діяльністю правоохоронних органів Великої Британії, Угорщини, ФРН, Молдови та Республіки Білорусь.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні дослідженням комплексу теоретичних і практичних проблем запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями. У роботі обґрунтовано низку положень і висновків, нових у концептуальному плані й важливих для юридичної науки, а також діяльності правоохоронних органів. Зокрема

вперше:

– запропоновано зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службового становища та службову недбалість вважати злочинами у кримінологічному вимірі та розробляти заходи по їх запобіганню,

не зважаючи на виключення законодавцем абсолютної більшості встановлених порядків службової діяльності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності з числа об'єктів кримінально-правової охорони;

– встановлено ступінь впливу різних за своєю природою чинників, які сприяють учиненню службових злочинів та корупційних правопорушень в органах державної влади, їх латентності, серед яких головними визнано недостатньо чітку регламентацію службових повноважень окремих груп кадрів і категорій персоналу, приховування слідів протиправного діяння (дії або бездіяльності) як самими правопорушниками, так і їх безпосередніми керівниками, а також зв'язок службових зловживань з іншими правопорушеннями, до яких можуть бути причетні потерпілі та інші зацікавлені особи;

– науково доведено доцільність запровадження у практику запобігання злочинам у сфері службової діяльності, що вчиняють державні службовці, зарубіжного досвіду правової регламентації та організаційного забезпечення реалізації профілактичних, інформаційно-аналітичних та інших заходів антикорупційного спрямування, зокрема розроблено наукову редакцію правил етичної поведінки державних службовців відповідно до основних положень Модельного кодексу поведінки для державних службовців (додаток до Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи від 11 травня 2000 №R(2000)10);

– розроблено кримінологічний портрет сучасної особи злочинця-державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем – це особа чоловічої статі у віці від 30 до 50 років з повною вищою освітою, яка має чітку антигромадську установку – займану посаду розуміє виключно як засіб незаконного збагачення;

удосконалено:

– підходи до наукової класифікації злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняють державні службовці, як методологічного підґрунтя для розроблення програм запобігання зловживанню владою або службовим становищем;

– доктринальне положення щодо виключення із примітки ст. 364 КК України вказівки на суто матеріальні збитки від службової злочинності та недопущення у майбутньому зміною примітки до статті кримінального закону змінювати розуміння суті складу певного злочину;

– заходи запобігання злочинам у сфері службової діяльності шляхом постійного громадського контролю за поведінкою державних службовців у формі проступків та не є кримінально караною;

дістало подальший розвиток:

– наукові положення щодо з'ясування природи чинників (детермінантів), які сприяють зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями;

– методологія аналізу зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями шляхом оцінювання її стану, динамки, географії та питомої ваги в загальній структурі злочинності;

– рекомендації стосовно проведення уповноваженими суб'єктами заходів запобігання з метою своєчасного отримання даних про факти кримінальних та корупційних правопорушень, що готуються або вчинені різними категоріями державних службовців;

– повернення до практики визначення предметної (постатейної) підслідності з урахуванням того, що досудове розслідування злочинів у сфері службової діяльності провадиться тим слідчим органом, який виявив кримінальне правопорушення;

– організаційно-тактичні засади взаємодії суб'єктів запобігання злочинам у сфері службової діяльності та корупційним правопорушенням.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані в:

законотворчій діяльності – шляхом запровадження міжнародних правових стандартів у новій редакції проекту змін та доповнень до Закону України «Про запобігання корупції», запропонованому проекті Державної програми невідкладних заходів із запобігання зловживанню владою або

службовим становищем державних службовців на 2020–2022 роки, а також змін і доповнень до кримінального законодавства (лист Комітету Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції від 11 червня 2019 р.);

діяльності правоохоронних органів – при розробленні та вдосконаленні відомчих нормативно-правових актів, підготовці посібників, методичних рекомендацій з питань запобігання злочинам у сфері службової діяльності, що вчиняють державні службовці (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 11 січня 2019 р.);

освітньому процесі та науково-дослідній роботі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінального права, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації державних службовців, слідчих та оперативних працівників Національної поліції України, детективів Національного антикорупційного бюро України (акти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 11 лютого 2019 р.; Національної академії внутрішніх справ від 15 березня 2019 р.; Кримінологічної асоціації України від 4 квітня 2019 р.; Харківського університету внутрішніх справ від 17 квітня 2019 р.; Львівського державного університету внутрішніх справ від 30 травня 2019 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені автором у виступах на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 9 грудня 2016 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 24 березня 2017 р.); «Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії» (м. Київ, 23 червня 2017 р.); «Право та проблеми сталого розвитку в глобалізаційному світі» (м. Харків, 3–6 жовтня 2017 р.); «Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби

протидії» (м. Київ, 9–10 листопада 2017 р.); «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 8 грудня 2017 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 21 квітня 2018 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 22 березня 2019 р.); «Імплементация європейських стандартів запобігання корупції в Україні» (м. Київ, 22 березня 2019 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із анотацій, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (243 найменування на 28 сторінках) і п'яти додатків на 30 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 243 сторінки, обсяг основного тексту дисертації – 171 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ

1.1. Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями як об'єкт кримінологічного дослідження

Одним із важливих напрямів сучасної стратегії розвитку України є прагнення до подолання корупції та мінімізації її суспільно-політичних наслідків. Досягнення успіху в цьому процесі є передумовою для демократичних перетворень у державі, зміцнення національної безпеки, зростання її економічного потенціалу, формування в суспільства довіри до влади, покращання добробуту населення.

Без перебільшення можна констатувати, що корупція в Україні набула загрозливого характеру та впливає на всі сфери політичного й суспільного життя [122, с. 341]. За оцінками фахівців, значних масштабів корупція набула в органах державної влади і місцевого самоврядування, а також у сферах судочинства та правоохоронної діяльності. Зазначеним процесам сприяє неефективність проведення економічних реформ, прорахунки в банківській системі та непрозоре адміністрування державних фінансів. Необхідно також зважати на наявність в Україні тіньової економіки і незаконно набутих фінансових ресурсів, які є основним джерелом фінансування корупції. Причому в суспільстві сформувалося терпиме ставлення до цього явища за умов значного розриву між доходами найбільш заможних та бідних прошарків населення. Крім того, на побутовому рівні значна частина населення сприймає корупцію як елемент повсякденного життя людини [150, с. 12].

Цілком зрозуміло, що визначення пріоритетів державної антикорупційної політики, імплементація базових антикорупційних актів слугують основою для успішної розбудови країни й утвердження незалежної правової держави.

Високо оцінюючи членство України в багатьох міжнародних організаціях, у тому числі неурядових, можна відзначити досить активну участь у них наших представників. Наприклад, у напрямі посилення співпраці щодо боротьби з корупцією нещодавно підписано низку двосторонніх документів між Україною та Європейським Союзом. Укладено угоду про фінансування програми «Антикорупційна ініціатива Європейського Союзу в Україні», яка частково враховує результати виконання Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України та окремих цільових контрактів.

Незважаючи на окремі позитивні зрушення останніх років у виявленні злочинів у сфері службової діяльності, спостерігається погіршення стану розслідування кримінальних проваджень і скерування їх до суду. Так, у 2015 р. у сфері службової діяльності зареєстровано 15,6 тис. злочинів, повідомлення про підозру отримали 6,9 тис. осіб, а до суду скеровано 5,3 тис. кримінальних проваджень [198, с. 5]. Водночас рівень злочинності у сфері службової діяльності майже аналогічний показникам інших тяжких та особливо тяжких злочинів, зокрема проти життя та здоров'я особи (співвідношення – 1:1,17), проти громадського порядку та моральності (1:1), проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (1:0,97), а також значно перевищує рівень злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи (1:0,08), у сфері господарської діяльності (1:0,64), проти правосуддя (1:0,33) та ін. [21, с. 38].

Питання створення ефективного механізму запобігання злочинам у сфері службової діяльності, і зловживанню владою або службовим становищем зокрема, що вчиняється державними службовцями – одне з найнеобхідніших та водночас найскладніших завдань для України на даному етапі розвитку. Злочини, пов'язані з корупцією, одна з найпоширеніших форм службових

зловживань державних службовців. Тому, на нашу думку, цій категорії правопорушень слід приділити окрему увагу.

З метою обмеження поширення корупції в державній службі світове співтовариство виробило багато форм, методів і заходів боротьби з нею. Усі вони активно використовуються державами світу як першооснова для створення власних механізмів протидії корупційним проявам в правоохоронних органах з урахуванням особливостей законодавства та національного політико-правового режиму [17, с. 4].

У 1979 р. Генеральна Асамблея ООН затвердила Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку [68], яким встановлено, що посадові особи з підтримання правопорядку не здійснюють будь-яких актів корупції. Вони також «всіляко перешкоджають будь-яким актам корупції і борються з ними» (ст. 7).

За останні десятиліття прийнято чимало документів різного характеру для боротьби з цим явищем. ООН стала одним із ключових форумів для спрямування зусиль держав у напрямку цієї боротьби. Загалом на глобальному рівні було прийнято як низку багатосторонніх угод, як-от Рамкова Конвенція ООН проти організованої злочинності, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності; Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію, Конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію [50, с. 27]. Серед неконвенційних документів варто виділити Резолюцію Генеральної Асамблеї (1996) «Боротьба з корупцією»; Міжнародний кодекс поведінки посадових осіб; Декларацію ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях (1996)¹.

Відома публікацією свого щорічного Індексу сприйняття корупції (ІСК) у країнах світу міжнародна організація Transparency International. Індекс

¹ Спостерігається активізація антикорупційного співробітництва держав на регіональному рівні, результатом чого стало прийняття значної кількості міжнародних договорів та актів рекомендаційного характеру в межах Ради Європи, Організації економічного співробітництва та розвитку, Європейського Союзу, Африканського Союзу та Організації американських держав. Низку антикорупційних ініціатив Рада Європи здійснює разом із Європейською комісією.

сприйняття корупції ґрунтується на незалежних опитуваннях, в яких беруть участь міжнародні фінансові та правозахисні експерти, в тому числі Світового банку, Freedom House, World Economic Forum, Азійського та Африканського банків розвитку тощо. У рейтингу за 2015 рік відображено сприйняття корупції у 167 країнах за шкалою від ста (немає корупції) до нуля (сильна корупція). У новому Індексі корупції 2015 Україна отримала 27 балів та посіла 130 місце серед 168 країн [243]. Незважаючи на те, що корупція залишається поширеним явищем у всьому світі, деякі держави покращили свої показники корупції. До таких країн належать Греція, Сенегал, Великобританія. Водночас індекси Австралії, Бразилії, Лівії, Іспанії та Туреччини погіршилися.

Група держав проти корупції та Transparency International є міжнародними організаціями, діяльність яких безпосередньо спрямована на боротьбу з корупцією. Вони допомагають виявити недоліки національної антикорупційної політики і закликають держави до здійснення необхідних законодавчих, інституційних та практичних реформ, являють собою форум для обміну провідним досвідом в сфері попередження та виявлення корупції.

Загальні стандарти боротьби з корупцією в поліцейських відомствах і органах закріплені на 71-й Генеральній асамблеї Інтерполу (21–24 жовтня 2002 р.) в Камеруні. До того ж питання протидії корупції додатково врегульовано в таких міжнародних документах, як Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію від 18 жовтня 2006 р. [86]; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. [73]; Конвенція ООН проти корупції від 9 грудня 2003 р. [72].

Сьогодні до Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію приєдналося близько 140 держав (ратифікувало близько 80), в тому числі Україна та більшість держав колишнього СРСР. Крім міжнародних принципів, правил й установок, у багатьох державах прийнято спеціальні закони про запобігання корупції. Одними з перших закони про запобігання корупції прийняли Велика Британія, США, Франція, Італія, Канада. Тому питання щодо корупційних проявів у вищезазначених державах серед працівників державних

служб, правоохоронних органів скоріше є винятком, адже випадки притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення зазначеної категорії осіб вважаються поодинокими.

У порівнянні з іншими країнами, в Україні корупція має соціальне підґрунтя, адже її прояви зустрічаються у різних сферах суспільного життя та проявляються в різних формах, починаючи від отримання неправомірної вигоди, і закінчуючи прийняттям «потрібних» рішень на загальнодержавному рівні. Тож на законодавчому рівні її подолання можливо здійснити лише шляхом поступових кроків, у процесі постійного моніторингу та аналізу наявних проблем, що в свою чергу поєднується із цільовими науковими дослідженнями які мають на меті розробку найбільш дієвих способів їх швидкого, ефективного правового врегулювання [14, с. 11].

Детальний аналіз чинної законодавчої бази, вивчення прогалин та суперечностей антикорупційних законів, дають змогу здійснити роботу над помилками та доповнити їх нормами, які усунуть наявні колізії.

З метою зменшення кількості корупційних злочинів уряд та законодавчий орган нашої держави розпочали курс на розбудову правової держави в частині протидії корупційним проявам ще в 2011 р. у формі прийняття Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. [169], а згодом і змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення [69] та Кримінального кодексу України [90]. Згодом розроблено пакет антикорупційних законів за участі громадськості та міжнародних неурядових організацій, зокрема схвалено Закон України «Про запобігання корупції» у редакції 2014 р. [167].

Робота у даному напрямі триває. Антикорупційною стратегією охоплено всі ключові сегменти правовідносин, що виникають як під час організаційної діяльності із запобігання корупції уповноважених державних органів, у тому числі правоохоронних, так і під час заходів попередження-превенції. Реалізація оновленого антикорупційного законодавства сприяє створенню актуального і сучасного механізму протидії корупції на всіх рівнях діяльності органів державної влади та правоохоронних органів.

На сьогодні політика держави в боротьбі зловживанням владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями, спрямована, насамперед, на зміну й удосконалення законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів регулятивного та охоронного характеру, приведення їх у відповідність з міжнародними стандартами.

Антикорупційне законодавство є комплексом законодавчих, підзаконних відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів (їх окремих норм), якими встановлюються спеціальні положення щодо запобігання корупції, визначається відповідальність за вчинення корупційних правопорушень, регулюється діяльність державних, зокрема правоохоронних, органів чи їх спеціальних підрозділів. Сутність антикорупційного законодавства загалом полягає в тому, щоб: по-перше, обмежити, нейтралізувати чи усунути фактори корупції, запобігти конфлікту інтересів (особистих і службових), нормативно визначити межі правомірної й етичної поведінки посадових і службових осіб, зробити вчинення корупційних правопорушень справою не вигідною і ризикованою, врешті-решт досягнувши того, щоб така особа чесно і сумлінно виконувала свої службові обов'язки; по-друге, чітко визначити ознаки корупційних правопорушень, передбачити адекватні заходи відповідальності за їх вчинення, належним чином врегулювати діяльність органів державної влади, правоохоронних органів та їх окремих підрозділів, які безпосередньо протидіють корупції [223, с. 181].

До антикорупційного законодавства, що спрямоване на запобігання виявам корупції та службовим зловживанням в органах Національної поліції, безпосередньо спрямовані: Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII, «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII, «Про оперативно-розшукову діяльність» 18 лютого 1992 р. № 2135-XII, «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII, «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII; постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення службового

розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 13 червня 2000 р. № 950; наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України» від 16 лютого 2018 р. № 111, «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події» від 6 листопада 2015 р. № 1377; наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи» від 23 червня 2010 р. № 1380/5, а також ряд відомчих наказів з грифом обмеженого користування та ін.

Конституцією України визначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією й законами України (ст. 19) [75]. Застосовуючи дане положення до державних службовців, необхідно зазначити, що вони зобов'язані чітко діяти відповідно до вимог закону. Тобто в разі перевищення владних повноважень або вчинення діянь, що суперечать законодавству, такі працівники відповідатимуть як спеціальні суб'єкти.

У 2015 році прийнято новий Закон «Про державну службу», який набрав чинності з 1 травня 2016 р. і визначив принципи, правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства, а також порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до державної служби, що базується на їхніх особистих якостях та досягненнях [164]. Новий центральний нормативно-правовий акт у сфері державної служби спрямований на вирішення цілої низки нагальних проблем у ній, зокрема й на запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями [41, с. 57].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну службу», державний службовець – це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті) (далі - державний орган), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби [164].

У ст. 19 цього Закону деталізовано право громадян на вступ до державної служби. Зокрема, відповідно до ч. 1 наведеної норми, право на державну службу мають повнолітні громадяни України [164].

Відзначимо, що протягом існування України як незалежної держави, окрім законів «Про державну службу», було прийнято ще низку інших нормативно-правових актів як законодавчого, так підзаконного характеру, спрямованих на врегулювання окремих аспектів проходження державної служби. Зокрема, це: Указ Президента України «Про заходи щодо здійснення структурних змін та забезпечення керівництва у сфері державної виконавчої влади» від 6 серпня 1994 р. № 429/94 і постанови Кабінету Міністрів України: «Про управління державною службою» від 2 квітня 1994 р. № 209 та «Про затвердження Положення про Головне управління державної служби при Кабінеті Міністрів України» від 8 вересня 1994 р. № 681, які започаткували вертикаль управління у сфері державної служби; укази Президента України: «Про заходи щодо вдосконалення роботи з кадрами в органах виконавчої влади, з керівниками підприємств, установ і організацій» від 19 травня 1995 р., «Про положення про Раду по роботі з кадрами» від 24 липня 1995 р., «Про систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців» від 30 травня 1995 р.; постанови Кабінету Міністрів України: «Про Положення про формування кадрового резерву для державної служби» від 19 грудня 1994 р., «Про затвердження Порядку проведення службового розслідування» від 4 березня 1995 р., «Про заходи щодо підвищення кваліфікації державних службовців органів державної влади» від 28 липня 1995 р., «Про затвердження

Положення про порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців» від 4 жовтня 1995 р., «Про центри підвищення кваліфікації державних службовців і керівників державних підприємств, установ й організацій» від 19 лютого 1996 р., «Про затвердження Типового положення про кадрову службу органу виконавчої влади» від 2 серпня 1996 р., «Про порядок проведення атестації державних службовців органів виконавчої влади» від 14 серпня 1996 р. та інші, які визначають головні шляхи практичної реалізації Закону України «Про державну службу»; Указ Президента України від 10 листопада 1995 р. № 1035/95, яким затверджені Програма кадрового забезпечення державної служби та Програма роботи з керівниками державних підприємств, установі організацій, тощо [35, с. 114–116].

Окремо слід відзначити правові акти, якими затверджено відповідні концепції та (або) стратегії розвитку державної служби, зокрема: укази Президента України: «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22.07.1998 № 810/98 [175] та «Про Стратегію реформування системи державної служби в Україні» від 14.04.2000 № 599/2000 [188]; постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку державної служби на 2005–2010 роки» від 08.06.2004 № 746 [174]; розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації» від 18.03.2015 № 227-р [191]; розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року та план заходів з її реалізації на 2019-2021 роки» від 24 червня 2016 р. № 474 [190].

Значення даних документів полягає в тому, що в них акцентується увага на ключових проблемах, що існували (існують) у державній службі на відповідному етапі її розвитку, а також визначаються основні шляхи та засоби їх подолання, встановлюються пріоритети та орієнтири подальшого розвитку даного інституту.

На впровадження державної антикорупційної політики, залучення інститутів та організацій громадянського суспільства, представників бізнесу до цих процесів, врегулювання превентивної діяльності державного механізму, усунення можливостей та стимулів для корупційної поведінки як у публічному, так і приватному секторах, безпосередньо спрямований *Закон України «Про запобігання корупції»* [167]. У ньому визначено шляхи запобігання корупційним правопорушенням серед спеціальних суб'єктів, до яких належать і працівники державної служби (ст. 3 визначає державних службовців суб'єктами, на яких поширюється дія Закону). Передбачені обмеження щодо використання службових повноважень чи становища, одержання подарунків, сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Врегульовані положення, що стосуються конфлікту інтересів.

Одним із напрямів запобігання корупційних правопорушень, в тому числі серед працівників державної служби, визнається виключення можливості вчинення таких злочинів шляхом використання особливостей законодавства, його колізій або ж прогалин, зокрема шляхом антикорупційної експертизи, методологія проведення якої регламентована наказом Міністерства юстиції України від 23 червня 2010 р. № 1380/5. Йдеться про виявлення в положеннях нормативно-правових документів так званих корупціогенних факторів, які здатні самотійно чи у взаємодії з іншими нормами сприяти вчиненню корупційних правопорушень [172].

У межах реалізації антикорупційної політики в кадровому менеджменті з метою зменшення впливу корупційних чинників на діяльність осіб, які призначатимуться на посади, пов'язані з прийняттям управлінських рішень, розподілом ресурсів, проведенням закупівель, наданням адміністративних послуг тощо, в апараті Міністерства юстиції України опрацьовано питання щодо визначення переліку посад з підвищеним корупційним ризиком. Зазначений перелік передано до Національного агентства з питань запобігання корупції (рішення НАЗК від 17 червня 2016 р. № 2).

Слід звернути увагу й на окремі правові аспекти, пов'язані з функціонуванням уповноважених підрозділів. Так, на нашу думку, у Законі України «Про запобігання корупції» доцільно більш чітко врегулювати положення, що стосуються порядку призначення керівників (працівників) уповноважених підрозділів на посади, гарантій захищеності працівників цих підрозділів, чіткої визначеності їх повноважень тощо.

Злочини у сфері службової діяльності, що вчиняють державні службовці працівники, досить часто пов'язані із операціями, які містять певну інформацію (особисту, службову, таємну тощо). Розпорядниками цієї інформації, відповідно до ст. 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [166], є суб'єкти владних повноважень – органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, інші суб'єкти, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання. Тобто державні службовці входять до зазначеного переліку, оскільки на них покладено державою певні владні повноваження. Володіючи певною інформацією та відомостями, отриманими внаслідок виконання службових обов'язків, державний службовець зобов'язаний не розголошувати ці дані. Однак ст. 11 Закону України «Про доступ до публічної інформації» визначає, що посадові та службові особи не підлягають юридичній відповідальності, незважаючи на порушення своїх обов'язків, за розголошення інформації про правопорушення або відомостей, що стосуються серйозної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довіллю, якщо особа при цьому керувалася добрими намірами та мала обґрунтоване переконання, що інформація є достовірною, а також містить докази правопорушення або стосується істотної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довіллю.

Постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 р. № 65 затверджено Правила етичної поведінки державних службовців [173], що регулюють моральні засади діяльності державних службовців та полягають у дотриманні принципів етики державної служби. Державні службовці у своїй

діяльності керуються принципами етики державної служби, що ґрунтуються на положеннях Конституції України, законодавства про державну службу та запобігання корупції, а саме: служіння державі і суспільству; гідної поведінки; доброчесності; лояльності; політичної нейтральності; прозорості й підзвітності; сумлінності. За порушення Правил етичної поведінки державні службовці несуть дисциплінарну відповідальність відповідно до закону.

Не менш важливим нормативно-правовим актом в діяльності з виявлення та припинення корупційних діянь державних службовців є *Інструкція про порядок організації обміну інформацією між структурними підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації України, Державної прикордонної служби України та Держмитслужби* [171]. Зважаючи на реформу в правоохоронних органах, частина служб і відомств змінили свою назву, однак Інструкція залишається чинною на сьогодні, тому використовуватимемо положення, які є актуальними нині.

Передбачено наступні форми обміну інформацією між вищезазначеними органами: проведення спільних засідань та оперативних нарад уповноважених підрозділів; створення спільних робочих груп у складі представників уповноважених підрозділів для вивчення окремих проблем боротьби з корупцією та розроблення пропозицій щодо їх вирішення; взаємне інформування уповноваженими підрозділами один одного про виявлення ними в процесі здійснення своїх функцій таких причин і умов, що сприяють корупційним правопорушенням; інформування уповноваженими підрозділами один одного про відомі їм факти підготовки чи вчинення посадовими особами корупційного діяння та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, узгодженість дій під час їх документування; відрядження до іншого правоохоронного органу працівника уповноваженого підрозділу з метою проведення оперативно-розшукових та профілактичних заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією, проведення наукових досліджень [171].

Правоохоронні органи виявляють корупційні діяння під час: проведення службових розслідувань і службових перевірок; здійснення перевірок за матеріалами правоохоронних органів; виконання письмових доручень і постанов органів досудового розслідування; виконання документів прокурорського реагування, ухвал суду, що перебувають у його провадженні; здійснення перевірок за запитами оперативних підрозділів міжнародних правоохоронних органів та організацій інших держав; здійснення перевірок за запитами повноважних державних органів, установ, організацій [171].

Інформація про корупційні діяння може міститися в: заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації; дорученнях і постановах слідчого; документах прокурорського реагування; ухвалах суду в кримінальних провадженнях, що перебувають у них на розгляді; матеріалах органів поліції, правоохоронних органів; запитах оперативних підрозділів правоохоронних органів та організацій інших держав; запитах повноважних державних органів, установ та організацій. Отримана інформація не підлягає розголошенню та використовується для здійснення заходів щодо попередження, виявлення, припинення та документування корупційних діянь з боку посадових осіб [171].

Уповноважений підрозділ у разі отримання інформації, крім інформації, яка надійшла в процесі оперативно-розшукової діяльності, про корупційні діяння, що готуються або вчинені державним службовцем (службовою особою): передає її тому уповноваженому підрозділу, до компетенції якого належить проведення відповідної перевірки та вжиття заходів щодо документування таких протиправних дій, або надає допомогу в перевірці такої інформації. Інформує вказаний підрозділ про прийняте рішення; з метою організації та проведення спільних оперативно-профілактичних заходів інформує уповноважений підрозділ державного органу щодо перевірки і документування корупційних діянь [171].

У процесі взаємодії уповноважених підрозділів обмін інформацією здійснюється з питань: проведення на основі аналізу оперативної обстановки

спільних оперативно-профілактичних заходів щодо протидії корупції в органах державної служби за напрямками службової діяльності; узагальнення результатів спільних заходів, а також розроблення нових форм взаємодії та обміну інформацією у сфері боротьби з корупцією в органах державної влади [171].

Отже, дана Інструкція регламентує порядок обміну інформацією між органами державної влади у випадку виявлення фактів учинення корупційних правопорушень службовими особами, у тому числі й державними службовцями.

За *Інструкцією про порядок обліку кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень* [58], в Україні функціонує єдина система й методика обліку корупційних правопорушень. Визначено такі форми інформаційних карток (облікових документів): форма 1-К – Інформаційна картка про кримінальне або адміністративне корупційне правопорушення; форма 2-К – Інформаційна картка про результати судового провадження про кримінальне корупційне правопорушення або розгляду справи про адміністративне корупційне правопорушення.

З метою належного відстеження результатів роботи підрозділів правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень і притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності осіб, які вчинили корупційні правопорушення, передбачено звітність «Про стан протидії корупції» (форма № 1-КОР (місячна).

Така форма звітності надає можливість чіткого визначення кількості злочинів чи правопорушень, учинених працівниками поліції й інших правоохоронних органів, їх співвідношення, та дозволяє відслідковувати тенденцію до збільшення чи зменшення порівняно з іншими правоохоронними органами, що сприяє виробленню шляхів попередження та протидії злочинам у сфері службової діяльності, які вчиняють працівники Національної поліції.

Відтак, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що

вчиняється державними службовцями, сьогодні перебувають на стадії узгодження й удосконалення. Процес реформування органів державної влади лише розпочався. Однак усі розглянуті або зазначені нормативні акти регулюють діяльність державних службовців спрямовані на запобігання зловживання владою або службовим становищем та іншим злочинам у сфері службової діяльності.

1.2. Особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями

Однією з гарантій успішного функціонування держави і громадянського суспільства є створення належних умов для ефективної діяльності державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування та підприємств, установ й організацій незалежно від форми власності. Результативність такої діяльності в Україні на сучасному етапі істотно знижена під впливом негативних політичних, економічних, правових та інших змін, а також високого рівня злочинності. Вагомою ланкою з-поміж зазначених факторів є зловживання службовими особами наданою їм владою або службовим становищем. За даними Державної судової адміністрації, протягом 2011-2016 років серед усіх зареєстрованих злочинів в Україні діяння, передбачені ст. 364 КК України, становили майже 3,4%; 2016 року зареєстровано 9621 зловживання владою або службовим становищем, тобто їх рівень (2012 року – 7285, 2013 року - 6827, 2014 року - 7979, 2015 року - 8834) залишається високим [11; 39, с. 22; 168]. Досить часто зловживання владою або службовим становищем є тим засобом, за допомогою якого службова особа вчинює інший, тяжчий, злочин з метою досягнення бажаного злочинного результату. Використовуючи службове становище, вчиняють, переважно такі злочини, як розкрадання в особливо великих розмірах, незаконна приватизація державної чи комунальної власності,

ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, приховування злочинів тощо. Зловживання владою або службовим становищем також призводить до розвитку організованої злочинності [125, с. 120].

З огляду на положення законів України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року [167], «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року [164], створення низки органів, які здійснюють протидію корупційним злочинам, а також інші чинники, що сприяють очищенню органів державної влади від корупціонерів, актуальним є дослідження особливостей кримінальної відповідальності та запобігання зловживанню владою або службовим становищем.

Визначення системи злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, що можуть учиняти державні службовці, використовуючи службові повноваження, групування цих злочинів за певними критеріями, розроблення й надання науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення чинного КК України щодо кримінальної відповідальності працівників Національної поліції мають важливе значення для досягнення мети цього дослідження [15, с. 225-228].

Відповідальність за зловживання владою або службовим становищем передбачена ст. 364 КК України [90].

Об'єктивна сторона зловживання владою або службовим становищем (ч. 1 ст. 364 КК України) має три обов'язкові ознаки: діяння - використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, що полягає в певних діях або бездіяльності суб'єкта; наслідки, які полягають в завданні шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб; причиновий зв'язок між діянням і наслідками. Відсутність хоча б однієї із зазначених ознак свідчить про відсутність складу злочину, передбаченого ст. 364 КК України [143, с. 845].

Зловживання владою – це вчинення службовою особою, яка постійно або тимчасово виконує функції представника влади, умисного діяння з

використанням своїх повноважень, якими вона наділена на підставі законів та інших нормативно-правових актів, усупереч інтересам служби. Зловживання службовим становищем передбачає, зазвичай, використання службових повноважень, пов'язаних зі здійсненням (реалізацією) повноважень, якими службова особа наділена займаною посадою, усупереч інтересам служби [143, с. 845].

Водночас, В.І. Борисов зазначає, що зловживання службовим становищем матиме місце не лише в разі вчинення службовою особою діяння в межах своєї компетенції, тобто діяння, пов'язаного з власними повноваженнями, а й у випадках, коли службова особа використала авторитет своєї посади, службові зв'язки, а також можливість давати вказівки, рекомендації підпорядкованим організаціям і відповідно до свого службового становища могла контролювати їх виконання тощо [56, с. 49].

Отже, використання влади чи службового становища всупереч інтересам служби потрібно тлумачити як учинення службовою особою таких порушень своїх службових обов'язків, які заподіюють істотну шкоду охоронюваним законом інтересам окремих громадян, державним, громадським інтересам або інтересам юридичних осіб [56, с. 50].

Поняття «інтереси служби» безпосередньо пов'язане з обсягом прав та обов'язків службової особи підприємства, установи чи організації, тобто її повноваженнями (компетенцією). Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну службу» [164], державна служба – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність щодо практичного виконання завдань і функцій держави. Такі особи є державними службовцями. У контексті п. 1 примітки до ст. 364 КК України інтереси служби слід трактувати як законні інтереси конкретного підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, якому (якій) «служить» службова особа. Обов'язковим є встановлення того, яким саме законним інтересам (зокрема, інтересам окремих громадян, інтересам держави чи інтересам підприємства) заподіяно шкоду діянням службової особи та яку саме (матеріальну, нематеріальну), її розмір, а

також завдання якої шкоди іншим інтересам відвернено діянням службової особи. Питання про співвідношення інтересів держави, суспільства загалом й окремого підприємства, установи чи організації незалежно від форми власності, його найманих працівників та інших громадян, а також інших юридичних осіб необхідно вирішувати в кожному конкретному випадку, зважаючи на такі обставини: яку шкоду завдано конкретним законним інтересам; яку шкоду могли заподіяти іншим конкретним законним інтересам, на користь яких учинено дії службовою особою, у разі їх невчинення; яку шкоду могли завдати конкретним законним інтересам, зокрема інтересам підприємства, установи, організації, у разі невчинення службовою особою тих дій, які вона вчинила в законних інтересах підприємства, установи чи організації за рахунок невчинення інших дій в інтересах держави, суспільства, інших юридичних чи фізичних осіб, або навпаки [225, с. 44].

На думку М.В. Сийпюкі, постійне оновлення кримінального законодавства не завжди адекватно позначається на правозастосуванні. Однією з сучасних проблем кваліфікації злочинів є тлумачення таких понять, як «істотна шкода» й «тяжкі наслідки», які визначено як обов'язкові наслідки зловживання владою або службовим становищем [203, с. 127].

Однією із законодавчих новел, вельми неоднозначно сприйнятою правниками стала зміна дефініцій кримінально-правових понять «істотна шкода» і «тяжкі наслідки», здійснена на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13 травня 2014 року № 1261 шляхом вилучення з п. 3 і 4 примітки до ст. 364 КК України вказівки на заподіяння матеріальних збитків [162].

У листі заступника голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [109, с. 1] слушно зауважено, що вжите законодавцем словосполучення «якщо вона (вони) полягали в матеріальних збитках» науковці та судові органи тлумачили як завдання не

лише майнової шкоди, а й нематеріальних наслідків (наприклад, «якщо шкода полягає в заподіянні суспільно небезпечних наслідків нематеріального характеру, питання про її істотність вирішують з огляду на конкретні обставини справи. Зокрема, істотною шкодою можуть визнавати порушення охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав і свобод людини та громадянина (право на свободу й особисту недоторканність і недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права тощо), підрив авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушення громадської безпеки, громадського порядку, створення обстановки й умов, що ускладнюють виконання підприємством, установою, організацією своїх функцій, приховування злочинів» (п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 року № 15 [189])).

Отже, завдання істотної шкоди чи тяжких наслідків до 4 червня 2014 року (дата набрання чинності Законом України від 13 травня 2014 року) визначали залежно від майнової та нематеріальної шкоди, а з 4 червня 2014 року такі наслідки повинні мати лише матеріальний характер. Оскільки нематеріальні наслідки вже не передбачені для визначення істотної шкоди чи тяжких наслідків (згідно з п. 3, 4 примітки до ст. 364 КК України), то відповідні діяння, які раніше були кваліфіковані як злочини за нематеріальними наслідками, підлягають новому правовому оцінюванню. Тобто їх уже не можна розглядати як злочини - їх фактично було декриміналізовано [203, с. 130].

Із цього приводу М.І. Хавронюк зазначав, що ст. 364 КК України є надто складною в застосуванні, оскільки містить чимало оцінних ознак, її застосовують лише як додаткову, а тому потреби в ній немає. Її вилучення із згаданого Кодексу цілком можна компенсувати кваліфікуючою ознакою на кшталт «учинення злочину службовою особою з використанням службового становища» [220, с. 64]. Згодом науковець уточнив позицію, вказавши на допустимість кримінальної відповідальності за умисне зловживання службовим

становищем у формі порушення законодавства службовою особою під час виконання своїх функцій з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи іншої особи. У решті випадків «учинення діяння службовою особою з використанням службового становища» має бути обтяжувальною ознакою у статтях КК України про діяння, що вчиняють службові особи [220, с. 11]. Критикуючи передбачений ст. 364 КК України склад злочину, М. І. Хавронюк зазначає, що в більшості кримінальних кодексів держав Європи, окрім держав СНД, не передбачено відповідальності за зловживання владою чи службовим становищем і за перевищення влади чи службових повноважень.

Зазвичай кримінальна відповідальність передбачена лише за конкретні, чітко визначені дії, що становлять спеціальні випадки незаконного використання службового становища. Це є результатом дії принципу правової визначеності, за яким кожен західний чиновник і посадовець чітко знає, що він може робити, а що – ні [222].

Питання визначення суспільно небезпечних наслідків як обов'язкових ознак складів злочинів, передбачених ст. 364 КК України, аналізував О.О. Дудоров, зауважуючи, що поняття «істотна шкода» залишається оцінною категорією. Тому визнання завданої службовим правопорушенням шкоди істотною в кожному конкретному випадку залежить від важливості й обсягу порушених інтересів, ступеня негативного впливу на нормальну діяльність підприємств, організацій, кількості потерпілих громадян, тяжкості заподіяної їм майнової, фізичної та моральної шкоди, інших факторів (абз. 4 п. 6 Постанови пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 року № 5 [55]). Здійснюючи кримінально-правове оцінювання поведінки службової особи як зловживання владою або службовим становищем, не можна обмежуватися вказівкою на істотну шкоду певним правоохоронюваним інтересам: процесуальні документи мають містити належне обґрунтування наявності цієї ознаки [87, с. 465]. Вільне тлумачення оцінних ознак на кшталт істотної шкоди у складі злочинного зловживання владою або службовим становищем може

призвести до необґрунтованого притягнення осіб до кримінальної відповідальності [42, с. 47].

Таким чином, ні в теорії, ні в практиці застосування кримінального законодавства про службові злочини поки що не сформульовано прийняттого поняття істотної шкоди в нематеріальному вимірі, а також не розроблено конкретних критеріїв, які надади б можливість точно формалізувати цю оцінну ознаку [125, с. 129].

Це підтверджується наступним. У 2015 р. органами внутрішніх справ було обліковано 2238 (+13,3% порівняно з 2014 р.) кримінальних правопорушень з ознаками, визначеними ст. 364 КК України. У 2016 р. обліковано 2331 кримінальне правопорушення (+4,2% порівняно з 2015 р.), кваліфікованих як зловживання владою або службовим становищем. Цікаво, що з них кваліфікований склад (ч. 2 ст. 364 КК України) було обліковано у 981 випадку. Викликають інтерес також статистичні відомості щодо тих кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, тому що, наприклад, у 2016 р. їх було лише 93. Це свідчить про низький рівень розкриття цих злочинів – менше 4%. Звідси актуальним на цей час є вивчення основних закономірностей тенденцій зловживання владою або службовим становищем, аналіз сучасних детермінант їх вчинення, виявлення нових ознак особи злочинця, яка їх вчиняє, а також розроблення якісно нової та ефективної системи заходів запобігання цим злочинам [106].

Дійсно, кількість виявлених злочинів, передбачених ст. 364 КК України, встановлення осіб, які їх вчинили (нормативне розкриття злочину, яким вважається вручення повідомлення про підозру) та кількість засуджених явно дисонують у бік щорічного зменшення, від тисяч злочинів та сотень злочинців та декількох десятків.

Всі ми розуміємо, що зловживання владою або службовим становищем насправді нікуди не зникло, просто диспозиція ст. 364 КК України зазнала таких змін, що правоохоронні органи позбавленні можливості запобігати службовим зловживанням збоку в першу чергу державних службовців. Тут

навіть важко вести мову якусь латентність, оскільки прояви таких по факту корупційних злочинів усім відомі, проте нормативно такими не являються. Про причини та наслідки такої законотворчості якраз і піде мова.

У площині матеріального кримінального права слід розуміти, що з одного боку зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) має ознаки корупційного правопорушення й відноситься до корупційних злочинів, зокрема й міжнародних, а з іншого – є злочином у сфері службової діяльності. Це підтверджується і ч. 5 ст. 65 «Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення» Розділу XI «Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків» Закону України від 14.10.2014 №1700-VII «Про запобігання корупції», де вказано, що особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні нею злочину у сфері службової діяльності підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом. Неоднозначність же такого тлумачення потребує законодавчого врегулювання та, на наш погляд, виділення корупційних злочинів у окремий розділ КК України [155, с. 143].

Питання наслідків виникає, коли йдеться про матеріальний склад злочину. Це такі злочини, де наслідки передбачено в диспозиції статті Особливої частини КК України. У зв'язку з набранням чинності Законом України від 13 травня 2014 року № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» [162] виклад пунктів 3 та 4 примітки до статті 364 КК України зазнав суттєвих змін. Постає питання про наукову обґрунтованість та практичну доцільність указаних змін. Уже не використовується в нормативних визначеннях істотної шкоди й тяжких наслідків сполучник «якщо» і тому чинна редакція цього положення охоплює лише матеріальну майнову шкоду. Сполучник «якщо» указував на можливість заподіяння істотної шкоди у вигляді, відмінному від матеріальної майнової шкоди (наприклад, раніше тяжкі наслідки – «якщо вони полягають у завданні

матеріальних збитків, вважаються такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують...»; тепер – «такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують ...»). Вилученням законодавцем з тексту примітки застереження щодо іншого, окрім вартісного обчислення розміру істотної шкоди та тяжких наслідків, та набранням чинності вказаного закону відбулася часткова декриміналізація відповідних діянь через унесення змін не в диспозицію статті, а в примітку [83, с. 108-109].

Зміни у законодавстві дійсно частково декриміналізували злочин, передбачений ст. 367 КК України (також ст.ст. 364 та 365), а тому суд має застосовувати законодавство, не допускаючи розширеного тлумачення кримінального закону в напрямі посилення кримінальної відповідальності. Разом із тим таке рішення не є безперечним, оскільки є підстави стверджувати, що завдання шкоди нематеріального характеру при вчиненні службової недбалості є суспільно небезпечним, відповідає іншим критеріям криміналізації [195, с. 210].

Як бачимо, проблема відсутності кількісних показників по застосуванню ст. 364 КК України пов'язана із змінами кримінального закону, який тепер по факту дуже важко застосувати. Враховуючи усі показники обрахування 1 (одного) неоподаткованого мінімуму доходів громадян (далі – н.м.д.г.) для кваліфікації злочинів, у 2018 році істотна шкода для застосування ст. 364 КК України становила 88 тис. 100 грн. Ситуація граничить із абсурдом.

Вважаємо, що в таких випадках слід вести мову про злочин в кримінологічній сенсі, який Д.А. Шестаков визначає як винне діяння, що представляє для суспільства значну небезпеку, безвідносно до визнання його як такого законом [239, с. 99]. Саме на цій основі слід розробляти заходи запобігання тим явищам, які через випадкову законотворчість перестали бути злочинами. Але не все так просто, думки науковців з цього приводу різняться.

Так, істотною шкодою й тяжкими наслідками в статтях 364, 364-1, 365, 365-2, 367 КК України є матеріальна шкода, яка досягла відповідного кримінально караного розміру, визначеного в кримінальному законі, та будь-

яка за характером шкода, якщо вона піддається грошовій оцінці й відповідно до такої оцінки досягла встановленого розміру. Аргументами на користь такої позиції є такі:

– такої позиції дотримується Верховний Суд України, а, згідно з частиною 1 статті 458 Кримінального процесуального кодексу України, висновок Верховного Суду України щодо застосування норми права, викладений у його постанові, прийнятій за результатами розгляду справи з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 частини 1 статті 445 цього Кодексу, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності відповідну норму права, і для всіх судів загальної юрисдикції, які зобов'язані привести свою судову практику у відповідність до судових рішень Верховного Суду України;

– кримінальне право регулює суспільні відносини імперативним методом, тому ми не можемо довільно тлумачити поняття, чіткі дефініції яких містяться в тексті кримінального закону;

– відповідно до частини 4 статті 3 КК України, застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено, тому ми не можемо підходити до розуміння понять «істотна шкода» й «тяжкі наслідки» в статтях 364, 364-1, 365, 365-2, 367 КК України за аналогією з іншими статтями кримінального закону;

– згідно зі статтею 62 Конституції України, усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь, тому поширювальне тлумачення не є прийнятним;

– в Україні діє принцип верховенства права, складником якого є принцип правової визначеності, а довільне тлумачення понять «істотна шкода» й «тяжкі наслідки» суперечить цьому принципіві, крім того, чітка дефініція понять «істотна шкода» й «тяжкі наслідки» обмежує розсуд суду та суб'єктивне тлумачення оцінних понять [242, с. 189].

На неприпустимість розуміння істотної шкоди та тяжких наслідків, виходячи виключно із заподіяння особі відповідної майнової (матеріальної)

шкоди та застосування положень абз. 2 п. 1 Закону України від 13 травня 2014 р. щодо нової редакції пп. 3 і 4 примітки до ст. 364 КК, вказує і чинна редакція п. 2 примітки до ст. 425 КК. Законодавцем визначено, що у статтях 425 та 426 КК істотною шкодою, якщо вона полягає в завданні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в 250 і більше разів перевищує н.м.д.г., а тяжкими наслідками за тієї самої умови вважається шкода, яка у 500 і більше разів перевищує н.м.д.г. Встановлюючи підстави кримінальної відповідальності за однорідні суспільно небезпечні діяння, що вчиняються військовою службовою особою, законодавець не відмовився від визначення істотної шкоди та тяжких наслідків залежно від наслідків як матеріального, так і нематеріального характеру. Чинна на сьогодні редакція пп. 3 і 4 примітки до ст. 364 КК є «свідченням недосконалої законодавчої конструкції та результатом кустарної законотворчої роботи» [224, с. 174-175]. Наслідки законодавчих змін від 13 травня 2014 р. істотно звужують сферу застосування статей 364–367 КК України. Незрозумілою стає кримінально-правова оцінка, наприклад, невиконання службовою особою своїх обов'язків через несумлінне ставлення до них, що потягнуло заподіяння шкоди життю або здоров'ю потерпілого. Якщо раніше такі випадки однозначно могли бути кваліфіковані за ч. 2 ст. 367 КК, то тепер – однозначно ні. Що робити, якщо така службова недбалість не передбачена спеціальними нормами інших розділів Особливої частини КК, законодавець не пояснює. Суспільно небезпечні діяння опиняються поза сферою дії КК, є фактично декриміналізованими [120, с. 102]. Зміни, внесені Законом від 13 травня 2014 р., призвели до декриміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері службової діяльності. Це не лише суперечить завданням боротьби з корупцією, а й заподіяння шкоди нематеріального характеру означає відсутність складів злочинів, передбачених статтями 364¹, 365, 365², 366 і 367 КК [7, с. 12; 195, с. 205].

Як бачимо, тут виникає проблема розширеного чи буквального розуміння закону, врахування не тільки духу, а й букви закону. Одні вчені заперечують очевидне – часткову декриміналізацію службових злочинів шляхом зміни

примітки до статті кримінального закону. Очевидним є те, що наш досвід є унікальним, аналогів у світі йому просто не існує .

Істотна шкода та тяжкі наслідки як ознаки складів злочинів у сфері службової діяльності полягають виключно у шкоді майнового характеру, а якщо поряд із майновою шкодою спричинена шкода життю або здоров'ю людини, остання потребує додаткової кваліфікації за відповідними статтями КК [210, с. 32–35]. Істотна шкода та тяжкі наслідки як ознаки складів відповідних злочинів у сфері службової діяльності повинні досягати певного розміру, який вимірюється у грошових одиницях. Безперечно, така шкода (наслідки) піддається грошовому виміру тоді, коли вона має матеріальний (майновий) характер. Наслідки ж нематеріального характеру, пов'язані із заподіянням шкоди соціального, політичного, морального, організаційного та іншого характеру, не мають грошової оцінки. Відповідно неможливо визначити еквівалент такої шкоди в одиницях, кратних н.м.д.г. Щодо статей про злочини у сфері службової діяльності, на які поширюється роз'яснення поняття істотної шкоди та тяжких наслідків, не можна встановити зміст наслідків нематеріального характеру, саму наявність таких наслідків у розумінні, що їм дає чинний КК України. Винятком може бути хіба що врахування похідних наслідків заподіяння: а) фізичної шкоди (витрати на лікування чи протезування потерпілої особи); б) порушення законних прав та інтересів громадян (витрати на відновлення таких прав, як виплати незаконно взятому під варту чи ув'язненому або незаконно звільненому з роботи чи навчання, відшкодування за невиконання судового рішення) [138, с. 35-36; 195, с. 210].

Якщо з додатковою кваліфікацією ще можна погодитися (і то за умови, що документально підтверджений відповідний розмір виключно матеріальних збитків), то методику обрахування похідних наслідків взагалі важко навіть уявити. Наприклад, лікування у закордонних медичних закладах – в Україні таке лікування умовно коштувало б менше певної суми, тоді як за кордоном може становити і мільйони гривень.

Суспільно небезпечні наслідки, що позначаються термінами «істотна шкода», «тяжкі наслідки», передусім визначаються майновими збитками (втрата власності на кошти чи майно, пошкодження чи знищення майна). Однак при цьому не слід виключати таких наслідків, як порушення прав і законних інтересів громадян. На сьогодні немайна шкода досить часто має умовний характер та в ряді випадків може одержати майновий еквівалент або, інакше кажучи, грошову оцінку (наприклад, шкода здоров'ю може обчислюватися грошима, потрібними для його відновлення); у примітках статей Особливої частини КК України розміщується лише певна частина гіпотези чи диспозиції тієї чи іншої кримінально-правової норми» [43, с. 76; 195, с. 215].

Таким чином, слід погодитися із В.В. Шаблістим стосовно того, що постійно оновлювана політика в сфері боротьби з корупцією призвела до декриміналізації значної частини злочинів у сфері службової діяльності, що можна схарактеризувати крилатим висловом М.І. Бажанова як «дрімуче юридичне невігластво». Як можна виміряти матеріально, наприклад, декілька годинне тримання підозрюваного прикутим до батареї у приміщенні відділу поліції мінімум на 80 тис. грн? Як виміряти у грошовому еквіваленті мінімум на 80 тис. грн втрачені матеріали по кримінальному провадженню? Відповідь одна – ніяк, тепер це не заборонено, це не злочини. На жаль, таких прикладів можна наводити безліч. Тут навіть принцип верховенства права не допоможе. Безглузді зміни та доповнення до КК України не піддаються жодному поясненню, а тому згадані примітки до ст. 364 КК України потребують однозначних змін [234, с. 290].

Суб'єкт злочину – спеціальний, службова особа, якою може бути працівник Національної поліції. Суб'єктивна сторона має прямий умисел і спеціальну мету - одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи, а щодо наслідків, передбачених ч. 1 або 2 ст. 364 КК України, - умисел або необережність [143, с. 846].

У злочині, передбаченому ст. 364 КК України, метою є уявлення суб'єкта про бажаний результат – одержання будь-якої неправомірної вигоди для самого

себе чи іншої фізичної або юридичної особи, якого він прагне досягти як шляхом її погодженого переходу, так і без нього, що визначає спрямованість діяння [125, с. 123].

У нормах розділу XVII Особливої частини КК України встановлено відповідальність за ті злочини у сфері службової діяльності, що можуть бути вчинені в будь-якій сфері діяльності апарату управління у зв'язку з виконанням службових обов'язків або шляхом використання службових повноважень усупереч інтересам служби (так звані загальні службові злочини). Усталеним також є твердження, що до загальних службових злочинів належать лише зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, халатність. Решта є спеціальними їх видами, що стосується також злочинів, передбачених статтями розділу XVII Особливої частини КК України (спеціальні види службового зловживання, спеціальні склади зловживання владою або службовим становищем або халатність) [6, с. 251].

Загальною ознакою будь-якого зловживання владою або службовим становищем, зловживання повноваженнями службовою особою є спосіб учинення злочину - використання наданих повноважень, свого становища, що становить виконавчий зміст злочинів у сфері службової діяльності. Цей спосіб учинення злочинів полягає не в простому невиконанні покладеного обов'язку, а в застосуванні наданих повноважень проти покладеного обов'язку, всупереч інтересам служби, становить фактично зраду обов'язку. Використанням влади чи службового становища обґрунтовано, на нашу думку, вважають учинення дій, що безпосередньо належать до кола службових повноважень службової особи, зумовлених покладеними на неї обов'язками з виконання відповідних функцій, а також дій, зумовлених її службовим авторитетом, зв'язками з іншими службовими особами, можливістю здійснити впливати на інших службових осіб [6, с. 252].

Використання влади чи службових повноважень можуть учиняти як у зв'язку з діяльністю в межах своїх повноважень, так і з порушенням цих меж

службовою особою. Зазначене дає достатні підстави стверджувати, що злочинні дії з використанням службовою особою влади або службового становища можуть: належати до її компетенції; бути в межах компетенції інших органів або службових осіб; виходити за межі компетенції будь-яких органів або службових осіб. Обов'язковою умовою притягнення до кримінальної відповідальності є встановлення того, що дії винної особи були зумовлені її службовим становищем і безпосередньо пов'язані з її службовими повноваженнями або зумовлені фактичними можливостями, що безпосередньо походять від службового становища винного, виконуваних функцій і наданих повноважень. У разі не встановлення такого зв'язку дії винного підлягають кваліфікації за відповідними статтями КК України, що передбачають відповідальність за злочини проти власності, життя та здоров'я тощо [6, с. 264].

За наслідками перегляду Верховний Суд України скасував судові рішення в частині засудження осіб за ч. 1 ст. 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем), і закриття справ провадженням за відсутністю в діях осіб складу злочину, передбаченого цими статтями (Постанова від 27 жовтня 2016 року у справі № 5-99кс16) [158]. Окрім цього, Верховний Суд України встановив неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої Законом України про кримінальну відповідальність, у подібних правовідносинах, що призвело до ухвалення різних за змістом судових рішень і роз'яснив, що з набранням чинності Законом № 1261 -VII виклад п. 3 примітки ст. 364 КК України зазнав змін, оскільки законодавець уже не використовує в нормативних визначеннях ознаки «істотна шкода» сполучник «якщо». Таким чином, чинна редакція цього положення охоплює майнову шкоду, яка досягла розміру, що в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Диспозиція ч. 1 ст. 364 КК України, якою передбачено відповідальність за заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або громадським чи державним інтересам, інтересам юридичних осіб, може не лише становити майнову шкоду, а й охоплювати вияви немайнової шкоди,

проте тільки ті, які можуть одержати майнове відшкодування (істотною може бути будь-яка за характером шкода, якщо її можливо оцінити в грошовому еквіваленті та відповідно до цього досягла встановленого розміру) [34].

Так, за конкретних обставин справи наслідки нематеріального характеру, які можна оцінити в грошовому еквіваленті (реальна шкода) та відповідно до цього досягли встановленого розміру («істотної шкоди» чи «тяжких наслідків») із заподіянням шкоди охоронюваним Конституцією України чи іншими законами правам і свободам людини і громадянина (соціального, політичного, морального, організаційного чи іншого характеру), можуть передбачати: спричинення фізичної шкоди - витрати на лікування чи протезування потерпілої особи; порушення законних прав та інтересів громадян - витрати на відновлення таких прав (виплати незаконно взятому під варту чи ув'язненому або незаконно звільненому з роботи чи навчання, відшкодування за невиконання судового рішення, компенсацію шкоди від поширення відомостей, які ганьблять особу, тощо); політичної шкоди - витрати на проведення нових виборів і заходів антитерористичного характеру тощо; організаційної шкоди - витрати на відновлення роботи установи [125, с. 127].

Також акцентовано на тому, що у вирокі (ухвалі) суду має бути чітко встановлено й доведено, що саме вчинення певного службового злочину стало причиною відповідних наслідків. Обчислення їх розміру також має бути належно підтверджено (зокрема цивільним позовом щодо факту та розміру реальної майнової шкоди) та не викликати сумніву [125, с. 127].

Отже, зловживання владою або службовим становищем залишається винним діянням, що представляє для суспільства значну небезпеку, безвідносно до визнання його як такого законом. На підставі цього ми констатуємо факт відсутності кримінологічних досліджень означеної проблеми, основна увага приділена виключно проблемам матеріального кримінального права. У свою чергу надалі нами буде зосереджено увагу на вивченні основних закономірностей тенденцій зловживання владою або службовим становищем, аналізі сучасних детермінант їх вчинення, виявленні нових ознак особи

злочинця, яка їх вчиняє, а також розробленні якісно нової та ефективної системи заходів запобігання цим злочинам навіть при невизнанні їх такими чинним КК України.

1.3. Міжнародно-правові засади та зарубіжний досвід запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями

Демократичні перетворення, що нині відбуваються в Україні, супроводжуються складними процесами реформування політичних, економічних і правових відносин. Однією з найважливіших складових цього вкрай непростого процесу є запобігання зловживанню владою або службовим становищем.

Порівняльно-правовий (компаративний) аналіз антикорупційних ініціатив у різних країнах є необхідним не лише з наукового, а й з практичного погляду. Наше дослідження спрямоване на виявлення особливостей національної антикорупційної політики (стратегії) для визначення напрямів можливого використання позитивного досвіду, накопиченого за кордоном, у вітчизняному правовому полі, зокрема для протидії корупційним правопорушенням у діяльності державних службовців. З цією метою проаналізовано, насамперед, заходи протидії корупції у країнах, у яких, за оцінками впливових міжнародних експертних груп, досягнуто найбільш вагомих успіхів у цій справі².

² Протидія зловживанням владою або службовим становищем вважається одним з виявів корупції і тому заходи протидії слід застосовувати в комплексі з антикорупційними заходами. До того ж не в усіх державах виокремлюють зловживання владою або службовим становищем. За законодавством більшості зарубіжних країн такі діяння охоплюється загальним поняттям «корупція». На підставі порівняльного аналізу законодавства ФРН, Італії, Франції та інших держав зроблено висновок про необхідність виключення з Кримінального кодексу України загального виду перевищення службових повноважень як такого, що охоплюється більш загальним видом зловживання службовими повноваженнями і встановлення кримінальної відповідальності лише за таке перевищення, що супроводжується застосуванням насильства.

Антикорупційні заходи в зарубіжних країнах здебільшого подібні між собою. Це пояснюється як процесами інтеграції законодавства, активною міжурядовою координацією заходів протидії правопорушенням з ознаками корупції, так й обміном досвіду проведення конкретних антикорупційних заходів. Це стосується передусім країн-членів Євросоюзу, хоча в кожній країні все ж таки залишаються специфічні риси, з огляду на особливості їх розвитку, правові традиції, ментальність і ступінь активності громадян [148; 209, с. 75–76].

Ураховуючи актуальність забезпечення захисту системи правоохоронних органів від корупції, на 71-й сесії Генеральної асамблеї Інтерполу, яка проходила 2002 р. у Камеруні, прийнято Загальні стандарти боротьби з корупцією у поліцейських підрозділах і службах, спрямованих на забезпечення чесності, непідкупності та етичної поведінки працівників поліції при виконанні ними функцій з охорони правопорядку, сприяння розробленню у кожній країні-члені Інтерполу заходів, необхідних для попередження, виявлення, покарання та викорінення корупції у поліції, а також притягнення корумпованих працівників поліції до відповідальності [152, с. 47-61]. Поняттям «корупція», з огляду на згадані стандарти, охоплюються усі форми зловживання владою або службовим становищем, про які йдеться у Кримінальному кодексі України [102, с. 36].

Іншим міжнародним нормативно-правовим актом антикорупційного спрямування вважається Декларація про державну службу, прийнята Парламентською асамблеєю Ради Європи 1979 р. (резолуція № 690). У ній викладено правила проходження державної служби. Визначено чіткий порядок виконання наказу та порядку віддання розпоряджень від керівників підлеглим, а також етичні положення, яких мають дотримуватися працівники відомств різних країн, зокрема: державний службовець повинен діяти чесно, неупереджено з почуттям особистої гідності, утримуватись від корупції та рішуче протидіяти їй; державний службовець повинен виконувати вказівки, які віддані належним чином його вищим начальником, але він повинен

утримуватись від виконання вказівок, якщо йому відомо або має бути відомо про те, що вони незаконні; жодні кримінальні та адміністративні заходи покарання не можуть бути застосовані до державного службовця, який відмовився виконувати незаконний наказ; державний службовець повинен нести особисту відповідальність за свої дії, а також за незаконні дії або бездіяльність, учинені за його вказівкою; повинна існувати можливість встановлення керівника, який відповідатиме за дії або бездіяльність того чи іншого працівника [152, с. 47-61].

Причини корупції в органах державної влади інших країн здебільшого подібні. Відповідно до аналізу, проведеного Н.П. Матюхіною, факти корупції серед державних службовців частіше трапляються в тих підрозділах, де відсутній належний контроль за діяльністю підлеглих [128, с. 110].

Наголошується на існуванні двох типових корупційних схем. Перша з них організована за принципом «знизу-догори». За цією схемою зв'язків нижчі за посадою службовці державних органів одержують неправомірну вигоду й діляться нею зі своїми керівниками як безпосередньо, так і опосередковано, зокрема через систему купівлі посад. До того ж така система передбачає невтручання керівника в діяльність підлеглих. Підґрунтям корупції у державних органах за такої схеми є наявність у службовців нижньої ланки владних та контролюючих повноважень над бізнесовими підприємствами, у тому числі над тими, які діють у нелегальний (напівлегальний) спосіб. Вище керівництво зазвичай не втручається у діяльність своїх підлеглих. Сутність другої схеми, організованої за принципом «згори-донизу», полягає у тому, що корумпований керівник «купує» у своїх підлеглих мовчання, підтримку, а також їх сприяння. Такі керівники нерідко свідомо поблажливо ставляться до службових зловживань своїх підлеглих.

Характер антикорупційних заходів, запроваджених в органах державної влади інших країн, залежить, насамперед, від типових способів учинення корупційних діянь. Так, наприклад, у Польщі (як нині й в Україні) державний службовець щороку заповнює так звані «декларації власності», в яких

оприлюднює відомості про свої доходи та майно. Нині в країні готується нова Антикорупційна стратегія з метою посилення співробітництва між державними органами, покращення законодавства з метою більш ефективної боротьби з корупційними злочинами, виконання вимог міжнародних організацій щодо криміналізації корупції³.

У разі виникнення підозри щодо державного службовця в учиненні корупційних діянь Служба внутрішньої безпеки поліції Угорщини ініціює перевірку джерел походження його коштів або майна. Практикується створення мобільних груп з числа працівників підрозділів безпеки державних органів⁴. Таким групам надано право здійснювати планові та позапланові перевірки підрозділів поліції будь-якого рівня (місцевого, регіонального чи центрального). У Словаччині низкою наказів Міністра внутрішніх справ і Президента поліції затверджено перелік видів діяльності, якими заборонено займатися працівникам поліції. У ФРН запроваджено «Антикорупційний кодекс», у якому чітко прописані сфери діяльності поліцейського, в яких високі ризики корупції, наведено ознаки корупційної поведінки та визначено порядок дій у разі спокуси до вчинення корупційного діяння [32].

Важливу роль у боротьбі з корупцією у ФРН відіграє Федеральне кримінальне відомство. Цей поліцейський орган розробляє стратегію, тактику та методику боротьби з корупцією й організованою злочинністю, здійснює координацію зусиль німецької поліції. Привертає увагу такий факт:

³ У межах реалізації антикорупційної політики в кадровому менеджменті з метою зменшення впливу корупційних чинників на діяльність осіб, які призначатимуться на посади, пов'язані з прийняттям управлінських рішень, розподілом ресурсів, проведенням закупівель, наданням адміністративних послуг тощо, в Міністерстві юстиції України, з огляду на досвід польських колег, опрацьовують питання щодо визначення переліку посад з підвищеним корупційним ризиком. Зазначений перелік після затвердження Міністром юстиції буде передано до Національного агентства з питань запобігання корупції для затвердження. На сьогодні відсутні єдині підходи до формування такого переліку, що не дає можливості однозначно і вичерпно скласти його.

⁴ Створення свого часу в системі МВС України постійно діючих мобільних груп з моніторингу дотримання прав і свобод людини в діяльності органів державної влади (наказ МВС України від 31 червня 2006 р. № 894) стало помітним кроком у реалізації ідеї громадського контролю над державними органами. Але діяльність таких груп, впроваджена з ініціативи керівництва МВС, за відсутності відповідного законодавчого поля, виглядала як «добра воля» відомства. Така ситуація призводила до того, що «на місцях» діяльність мобільних груп не завжди підтримувалась належним чином, а відтак, у кожному конкретному регіоні робота залежала від ставлення місцевого керівництва державного органу, яке або сприяє роботі мобільної групи, або навпаки.

оприлюднюючи поліцейську статистику за 2004 р., рада міністрів внутрішніх справ ФРН відзначила зменшення кількості виявлених фактів службових злочинів, у тому числі хабарництва та корупції, назвавши таку ситуацію «загрозливою для суспільства», і звинувативши своїх підлеглих у неефективності боротьби з корупційними правопорушеннями. З оприлюднених даних доцільно звернути увагу на те, що у відсотковому співвідношенні корупціонерів за галузями 7,9 % припадає на державну службу, і це є третій за кількістю виявлених випадків показник після будівництва (25,6 %) та охорони здоров'я (15,8 %) [32; 208; 209, с. 87-88].

Крім Федерального кримінального відомства, завдання виявлення та попередження фактів корупції серед державних службовців Німеччини покладається на найбільш досвідчених керівників, які мають право проводити службову перевірку інформації про корупцію серед державних службовців, яка надходить з різних джерел, у тому числі анонімних. Кількість таких керівників обмежена і береться у відношенні один на 700 працівників. Матеріали перевірок після їх завершення доповідаються першому керівникові для вжиття заходів. У разі підтвердження у діях державного службовця корупційного злочину матеріали направляються до прокуратури для відповідного реагування, а саму особу звільняють з державної служби [32; 74, с. 4-5].

Слушною для ознайомлення є практика німецького кримінального процесу з використання як доказів повідомлень секретних джерел оперативно-розшукової діяльності про вияви корупції. Таке використання можливе двома способами: по-перше, шляхом допиту державного службовця про те, що йому відомо зі слів секретного агента, який залишається для суду анонімним; по-друге, шляхом допиту самого секретного інформатора без розкриття учасникам процесу його особи. Водночас для змагального типу процесу обидва ці способи неприйнятні, оскільки перший з них порушує принцип безпосередності, а другий – принцип рівності сторін. Цим, зокрема, пояснюється обмеженість використання відомостей секретних джерел лише деякою категорією справ [60, с. 127].

Разом із застосуванням каральних заходів до корупціонерів серед державних службовців Німеччини пріоритетним засобом запобігання є профілактика корупції серед них. Антикорупційні профілактичні заходи дають можливість не лише протидіяти корупції, а й запобігати вчиненню державними службовцями інших правопорушень. У розробленому та введеному в дію на землі Нижня Саксонія Антикорупційному кодексі, визначено сфери діяльності державного службовця, у яких можливі прояви корупції, наведені ознаки корупційної поведінки, вказано наслідки вчинення корупційного діяння державним службовцем. До того ж цим Кодексом визначено порядок дій державного службовця на випадок спокуси до вчинення корупційного діяння.

Дієвим засобом запобігання корупції на державній службі визнано проведення просвітницької роботи. У податкових органах Італії питання антикорупційної профілактики вивчаються на спеціальних курсах. Практикуми з питань корупції звичне явище у державних органах Великої Британії, Данії, Молдови та Польщі, водночас, особливу увагу приділяють підготовці державних службовців до дій у разі провокування хабарів або примушування до вчинення інших протиправних дій [32].

Жорсткі заходи боротьби з корупцією у державних органах США, спричинені скандалами, що відбувалися за безпосередньої участі державних службовців [38, с. 29]. За висновками американських дослідників, однією з найважчих перепон у боротьбі з корупцією є широко розповсюджений «кодекс мовчання»⁵. Подібне явище, як відомо, існувало в діяльності працівників міліції нашої країни, що підтверджується результатами опитування колишніх працівників міліції (59,7 % опитаних працівників міліції молодшого начальницького складу, 42,2 % середнього та 32,7 % старшого начальницького складу не доповіли б керівництву про відомий їм факт зловживання свого

⁵ За висновками американських дослідників, згаданий вище та широко розповсюджений на державній службі «кодекс мовчання» (у нашій інтерпретації – «кругова порука») є однією із найважчих перепон у боротьбі з корупцією в органах державної влади. Дослідження виявили, що 75 % державних службовців відмовляються давати свідчення в суді, якщо стануть свідками отримання хабара іншими посадовцями.

колеги, а ще 24,2, 41,2 та 33,5 % працівників відповідних категорій не визначилися з відповіддю на це запитання) [209, с. 81-82].

Працівники державних органів США, які визнані винуватими у вчиненні злочинів і правопорушень, несуть відповідальність, передбачену спеціальними кримінально-правовими нормами. Додатковими видами покарання є позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та конфіскація майна. Якщо працівник державного органу під час виконання службових обов'язків вчинює вимагання чи замах на такі дії, то це карається штрафом або тюремним ув'язненням на строк до трьох років, або обома покараннями разом [200, с. 24-25].

У США створено систему протидії та контролю корупції серед поліцейських. Її суть полягає в тому, що поліцейські відомства з особливою увагою ставляться до питання свого кадрового забезпечення. Для кандидатів на службу всіх рівнів встановлено високі моральні стандарти та досить жорсткі правила поведінки й дисципліни. Запроваджено суворий добір кандидатів на службу, який передбачає перевірку на детекторі брехні. У Федеральному бюро розслідувань, одним із головних завдань якого є боротьба з корупцією, практикується постійне переміщення співробітників з однієї ділянки на іншу, щоб зменшити можливість зрощування з місцевими органами та організованою злочинністю [209, с. 82; 194, с. 186]. Слід звернути увагу на ще один антикорупційний захід, запроваджений у США, а саме випуск спеціального журналу «Національний бюлетень негідної поведінки», у якому поряд із прикладами жорстокості, невжиття необхідних законних заходів, спрямованих на припинення правопорушення, публікується інформація про корупційні діяння в органах державної влади [20, с. 115-121]. Цей досвід варто використати і в нашій країні. Ми вважаємо, що у відомчих друкованих засобах масової інформації доцільно запровадити рубрику, у якій періодично висвітлювати приклади зловживання та вчинення державними службовцями відповідних органів правопорушень з ознаками корупції, їх наслідки та відповідальність [32].

Країною з низьким рівнем корупції у сфері службової діяльності вважається Велика Британія. На відміну від традиційних для цієї країни правових принципів, антикорупційні закони зобов'язують службових осіб доводити свою невинуватість стосовно корупційних правопорушень (тобто у правовій системі «колиски демократії» Великої Британії щодо корупційних діянь закріплено принцип презумпції винуватості). З метою протидії корупції у країні створено автономні підрозділи, головним завданням яких є пошук та притягнення до відповідальності державних службовців, винних у вчиненні корупційних правопорушень. Для викриття та доказування корупційних діянь спеціальні підрозділи внутрішньої безпеки вживають різноманітних заходів та застосовують методи, зокрема, проводять таємні операції, опитування, збирають відомості як від постійних інформаторів, так і з інших джерел, які надають повідомлення у конфіденційній формі. Після уточнення оперативних даних за санкцією відповідного начальника проводиться подальше поглиблене розслідування. У процесі слідства вирішується питання про початок кримінального переслідування або притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності [144, с. 119]. Ці спеціалізовані підрозділи (аналог вітчизняних підрозділів внутрішньої безпеки), що займаються винятково справами, пов'язаними з корупційними правопорушеннями, мають найвищий рівень матеріального забезпечення та фінансування. Ефективність їх діяльності визначається результативністю розгляду кримінальних проваджень, а також кількістю державних службовців, покараних за корупційні правопорушення [32].

Завдяки злагодженій антикорупційній «стратегії профілактики» у Великій Британії системно вивчаються потенційні кандидати на посади до органів державної влади, створюючи системи захисту інформації та обмеження доступу до них сторонніх осіб. Водночас значна увага приділяється етичному вихованню як одному з компонентів запобігання виявам корупції серед державних службовців [101, с. 143; 194, с. 186].

У США та Великій Британії розвинута мережа громадських об'єднань, які уповноважені здійснювати нагляд за розслідуванням діянь з ознаками корупції в органах державної влади. На нашу думку, необхідно звернути увагу на досвід цих країн у здійсненні контролю за поведінкою державних службовців з боку громадських об'єднань та відповідного реагування в разі вчинення ними службових зловживань чи інших протиправних діянь. Питання ефективності системи громадського контролю у нашій країні, сприяння громадян у викритті корупційних діянь та протидії проявам корупції, а також формування у суспільній свідомості непримиренності до подібних фактів, досліджувала О.Д. Макареєва. За висновками авторки, роль громадських інститутів в Україні дуже слабка, хоча нині в Україні існує близько 200 неурядових організацій антикорупційного спрямування [117, с. 25-32]. Діяльність громадських об'єднань антикорупційного спрямування буде сприйматися належним чином лише в разі їх реальної незалежності від зовнішнього впливу. У разі одержання певною правозахисною організацією інформації щодо правопорушень з ознаками корупції така інформація має бути передана до відповідного правоохоронного органу, який за підсумками внутрішнього розслідування повинен проінформувати представників цієї організації. Якщо суб'єкт боротьби з корупцією не вжив усіх можливих заходів, спрямованих на притягнення порушника до відповідальності, то таку інформацію про правопорушення з ознаками корупції необхідно оприлюднювати в засобах масової інформації [209, с. 86-87]. Результатом Революції гідності стала більш активна участь громадськості в антикорупційній діяльності.

Доцільно звернути увагу на антикорупційне законодавство інших країн Європи, які також мають високі показники протидії корупції. Порівняно з уже розглянутими країнами, у яких антикорупційні заходи мають більшою мірою превентивний характер, законодавство таких держав Західної Європи як Бельгія, Норвегія, Австрія, Франція містять норми, спрямовані на притягнення порушників до відповідальності за вчинення корупційних діянь [213, с. 163-173; 214, с. 127-134; 212, с. 198; 221]

Досвід Грузії, де відносно не так давно проведено реформу в сфері кримінальної юстиції і прийнято новий Кримінально-процесуальний кодекс, частково було запозичено Україною. Закон Грузії не містить поняття «викривачі». Натомість у ньому закріплено низку положень, з яких можна зробити висновок про ті істотні ознаки, що, на думку грузинського законодавця, притаманні цим особам [13, с. 118].

Як відомо, ще 2004 р. у цій кавказькій країні становище визнавалось катастрофічним. Державні служби на всіх рівнях займалися купівлею-продажем своїх послуг та масовим збиранням хабарів. Злочинний світ тісно співпрацював з владою і жодною мірою не боявся покарань правоохоронних органів. А люди за вирішенням проблем звертались не до судів, а до авторитетів кримінального світу. Опитування тих часів показало, що 75 % учнів-хлопців мріяли у майбутньому стати «зłodіями в законі», дівчата – вийти заміж за кримінального авторитета.

«Лікувати» грузинське суспільство від корупції розпочали з правоохоронних органів. Такий крок був абсолютно правильним. Адже будь-яка боротьба з корупціонерами буде безрезультатною, коли вірусом хабарництва уражено ті елементи системи, які й мають вести з ним боротьбу. Методи лікування були радикальними і надзвичайно ефективними.

Відповідно до нового Закону «Про патрульну поліцію», утворювалась патрульна поліція, яка виконувала функції боротьби з правопорушниками та нагляду за дорожнім рухом. Поряд з нею було створено відділ кримінальної поліції. Водночас було звільнено майже 90 % усіх співробітників колишньої міліції (близько 75 тис.), а кількість новоствореної поліції скорочено до 30 тис.

На місце міліціонерів, уражених хворобою корупції, набрано людей, необхідною умовою працевлаштування яких була відсутність досвіду роботи у правоохоронних органах. Грузинські реформатори рухалися логічним шляхом. Вони розуміли просту істину: людина з ментальністю хабарника не зможе стати чесним поліцейським чи державним чиновником, навіть, якщо отримуватиме високу зарплату.

Новим поліцейським, яких було набрано та навчено всього за кілька місяців, підвищили зарплату у 10–20 разів (нині рядовий грузинський поліцейський отримує в середньому 700 дол. щомісяця, медичну страховку, премії та низку інших пільг). Вжито комплекс заходів з профілактики виявів корупції. Хабарі фіксуються прихованими камерами, а порушені справи гучно висвітлюють у засобах масової інформації. Крім того, працівники спеціально створеної Генеральної інспекції МВС (у статусі департаменту) регулярно проводять перевірки серед особового складу (нерідко пропонують хабарі як «звичайні» громадяни). Відеосюжети з поліцейськими, які потрапили на гачок псевдо-хабародавця, широко демонструють в ефірі національних телеканалів.

Агенти Генеральної інспекції також активно працюють у інших сферах. Вони намагаються вигадати найбільш продуктивні прийоми виявлення в суспільстві громадян, які схильні до корупційних діянь (наприклад, батько дитини, який просить викладача університету посприяти їй при вступі, може виявитись співробітником спецслужби). Символом нової поліції стали дільниці зі скла як свідчення відкритості правоохоронців. Тепер кожна людина на вулиці може побачити, чим займаються поліцейські на роботі. У таких дільницях немає закритих приміщень.

З метою кардинальної зміни іміджу поліцейських та відновлення довіри до них з боку населення в Грузії створено незалежну Сервісну агенцію. Агенція виконує цілу низку різних функцій, зокрема отримання скарг від населення, видача посвідчень водія, реєстрація автотранспортних засобів та зброї. Завдяки запровадженню принципу «єдиного вікна», процес оформлення документів і здійснення реєстраційних процедур скоротився від кількох тижнів до кількох хвилин.

Для підвищення оперативності реагування на зміни оперативної обстановки, підтримання безпеки, відстеження дорожнього руху і профілактики правопорушень реалізовано програму забезпечення вуличного контролю в містах за допомогою стаціонарної відеотехніки (лише в Тбілісі на вулицях встановлено понад тисячі відеокамер) [16, с. 150].

Остаточо «зламати хребет» корупційним монстрам минулого допомогли поправки до Кримінально-процесуального кодексу. За однією з них, посадову особу, яка переховується від слідства, може бути засуджено заочно з повною конфіскацією майна. Також у випадку порушення кримінальної справи проти посадової особи прокурор може висунути позов про конфіскацію незаконно нажитого майна, і воно може бути конфісковане на користь держави, якщо чиновник не зможе довести, що майно було здобуте на законних підставах. У результаті дії таких законів було очищено від корупціонерів чиновницький апарат, який значно скоротився чисельно, але став працювати ефективніше.

Забезпечення стабільності функціонування державної служби у деяких країнах Європи покладається на подібні за функціональним призначенням підрозділи, зокрема в Бельгії – на Генеральну інспекційну службу, Комітет з персоналу та Федеральну службу боротьби з корупцією; у Великій Британії – на Незалежну комісію з питань скарг на органи державної влади та Антикорупційний департамент; у Данії – на Департамент по персоналу; у Молдові – на Субдивізіон внутрішньої безпеки та Центр боротьби з економічною злочинністю та корупцією; у Польщі – на Бюро внутрішніх справ; у Словаччині – на Інспекцію Міністерства внутрішніх справ і Агенцію з контролю; в Угорщині – на Службу безпеки правоохоронних органів; у Чехії – на Інспекцію Міністерства внутрішніх справ. При виконанні своїх функцій вказані підрозділи максимально незалежні, що забезпечується їх прямим підпорядкуванням міністрам або керівникам державних органів і служб [32].

Висновки до розділу 1

1. Проблема запобігання корупційним проявам серед державних службовців та однієї із її форм – зловживанням владою або службовим становищем, як показує проведене вивчення матеріалів слідчої та судової практики, залишається актуальним на протязі останніх 5-7 років. Показники

виявлених службових злочинів, і зловживання владою або службовим становищем у т. ч. серед держслужбовців знижуються кожного року, так само, як і кількість виявлених корупційних правопорушень. Це є показником негативної тенденції в діяльності системи державних органів, адже часткова декриміналізація службових злочинів унеможлиблює притягнення до відповідальності державних службовців, які зловживають владою або службовим становищем.

Зловживання владою або службовим становищем державних службовців характеризується такими ознаками: а) є проявом корупції; б) запобігання зловживанням та іншим проявам корупційності є неефективним внаслідок високої нестабільності політичного устрою українського суспільства на всіх рівнях; в) зневажливе ставлення державних службовців до виконання своїх обов'язків неможливо перебороти лише прийняттям нових законодавчих та нормативних актів, оскільки існуюча система організації влади та управління в державі формує та продукує їх; г) часто невиважені та непродумані реформи в її структурі та напрямках діяльності призводять до нестабільності державного управління; д) в державній службі відсутній дієвий політичний механізм, який би виключав можливість потрапити на керівні посади службовців, які скомпрометували себе в очах населення корупційними та іншими негідними вчинками; е) слабкий контроль за діяльністю державних службовців та їх керівників і відсутні випадки притягнення чиновників вищого рівня до кримінальної відповідальності та реального покарання.

2. Встановлено, що до службових та корупційних правопорушень належать діяння, за які передбачено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. Увесь їх масив розподілено на такі, що пов'язані з виконанням державними працівниками службових обов'язків (службові зловживання), використанням ними спеціального правового статусу для вчинення інших злочинів, а також, які учинено поза службою.

Зазначено, що не кожний службовий злочин є корупційним, адже ці поняття частково збігаються, але не є тотожними. Злочини у сфері службової діяльності,

що вчиняють державні службовці, є сегментом корупційних правопорушень, учинених в органах державної влади. Згідно з результатами проведеного опитування громадян, державні службовці найбільш схильні до вчинення службових злочинів з ознаками корупції, зокрема: зловживання службовим становищем (27,3 % респондентів); одержання неправомірної вигоди та перевищення влади або службових повноважень (19,7 %); незаконне збагачення (17,2 %); зловживання впливом (13,5 %).

Забезпечення належного стану дисципліни та законності серед державних службовців повинно ґрунтуватися на стратегії випередження, тобто вжиття комплексу організаційних та профілактичних заходів з метою припинення злочинів або запобігання їм на стадії підготовки або вчинення.

До основних напрямів забезпечення захисту системи державної служби від вчинення злочинів у сфері службової діяльності в інших країнах належать такі: запровадження єдиних правових стандартів запобігання корупції у державних органах та службах; чітке визначення (унормування) програм (алгоритмів) здійснення державними службовцями своїх службових повноважень; посилення кримінальної відповідальності працівників за корупційні діяння з одночасним підвищенням рівня їх грошового та соціального забезпечення; запровадження спеціальних навчальних програм (тренінгів) з питань запобігання корупції.

3. Характер окремих заходів протидії злочинам у сфері службової діяльності серед державних службовців зарубіжних країн залежить, насамперед, від типових способів учинення протиправних діянь. До них належать: обов'язкове заповнення декларацій про доходи та власність з подальшою перевіркою службою внутрішньої безпеки джерел походження коштів або майна державного службовця (Угорщина, Польща); створення автономних підрозділів державної служби, головним завданням яких є пошук та притягнення до відповідальності працівників державної служби, винних у вчиненні корупційних правопорушень (Німеччина); створення мобільних груп з числа працівників підрозділів безпеки для проведення планових і позапланових

перевірок органів і підрозділів державної служби будь-якого рівня (Словаччина); використання як доказів повідомлень секретних джерел про порушення державними службовцями закону (США); спеціальна підготовка державних службовців, що включає в себе належне реагування на випадки провокування неправомірної вигоди чи примушування до вчинення інших протиправних дій (Велика Британія); перевірка показань фігурантів за допомогою детектора брехні (Білорусь); створення мережі громадських об'єднань, які уповноважені здійснювати нагляд за розслідуванням діянь з ознаками корупції на державній службі (Австрія) тощо.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ

2.1. Стан, динаміка та структура зловживань владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями

А.П. Закалюк, характеризуючи теоретичні засади кримінологічної науки, цілком слушно вказав усім дослідникам на те, що поняття «рівень злочинності» в кримінології розкривають як визначену в абсолютних числах загальну кількість злочинів та осіб, які їх учинили, скоєних на певній території (країна, місто, район) за певний проміжок часу. Структура злочинності має розкривати її склад, поширеність та співвідношення між видами злочинних проявів, їх вчинення у конкретних умовах простору (території) та часу, за визначальних ознак злочинних діянь та осіб, які їх вчиняють». Динаміка злочинності – це показник, що відображає зміни рівня, інтенсивності, структури, структурних елементів останньої та будь-яких інших її ознак протягом певного періоду. Показником динаміки злочинності є темп, алгоритм зміни її кількісних значень (їхнє збільшення або зменшення) порівняно з даними періоду, обраного для порівняння» [52, с. 156, 161, 169].

Саме цим ми будемо керуватися, визначаючи стан, структуру та динаміку зловживань владою або службовим становищем державних службовців.

Характеристика сучасного стану проблеми відповідальності та запобігання зловживанню владою або службовим становищем дали нам право стверджувати, що нерозуміння істотної шкоди та тяжких наслідків цього злочину виключно як матеріальної категорії призводить до цілої низки публікацій про неспроможність боротьби правоохоронних органів із службовою злочинністю в цілому.

Зокрема, існують твердження, які важко назвати професійними та такими, що відповідають дійсності.

Так, О. Баганець стверджує, що така категорія злочинів є найбільш дискусійною та резонансною в нашому суспільстві, але, незважаючи на таку прискіпливу увагу громадськості до цих злочинів, вагомих результатів саме у виявленні «білокомірцевої злочинності» до цих пір немає, як би не піарились керівники правоохоронних органів. Динаміка їх виявлення відображає лише спад та інші негативні тенденції. Так, у 2016 році правоохоронцями було виявлено 14 820 правопорушень даної категорії, що стабільно менше ніж у попередні 2013–2015 рр. (у 2015-му – 14 997, у 2014 – 15 560 та в 2013 – 16 586). В тому числі у 2016 році зменшилося й число виявлених фактів перевищення влади або службових повноважень – 1 140 (у 2015-му – 1 336, у 2014 – 1 326, а у 2013 – 1 525), фактів службового підроблення – 5 583 (у 2015-му – 6 092, у 2014 – 7 160, а в 2013 – 6 477), службової недбалості – 1 706 (у 2015-му – 1 755, у 2014 – 1 766, а в 2013 – 2 010) та виявлених випадків одержання неправомірної вигоди – 1 578 (у 2015-му – 1 588, у 2014 – 1 535, а в 2013 – 1 683). Таким чином, протидія службовим злочинам, на відміну від тих результатів, про які останні 2 роки систематично «оголошують» наші правоохоронці в своїх численних інтерв'ю, не відповідає дійсності. Сьогодні навіть не експерту в даному питанні цілком зрозуміло, що боротьбу зі злочинністю в сфері службової діяльності більше імітується, ніж здійснюється. Прикро, що під гаслами такої «боротьби» суспільство скоріше зомбують у своїх політичних цілях, а європейських партнерів використовують як бездонних донорів для чергових «валютних траншів», або різних видів фінансової допомоги, не забезпечуючи належного посилення діяльності відповідних правоохоронних органів [11; 93].

Тут треба пам'ятати, що правоохоронні органи можуть і здатні ефективно протидіяти службовим злочинам, потрібно лише перестати займатися випадковим законотворенням, що паралізує їх роботу. Навіть виявлений злочин залишається по факту безкарним.

Для розуміння суті проблеми сучасного стану службової злочинності та досліджуваного її прояву, звернемося до показників, отриманих іншими дослідниками у той час, коли законодавство давало можливість ефективно боротися з такими злочинами.

Питома вага злочинів у сфері службової діяльності складала у 2003 р. – 3,2%, у 2004 р. – 3,2%, у 2005 р. – 3,7%, у 2006 р. – 3,9% від загальної кількості зареєстрованих злочинів. Існуюча практика статистичного обліку засуджених, коли їх обліковують лише за більш тяжкий злочин або за найбільш поширеними злочинами, призводить до того, що кількість засуджених за злочини у сфері службової діяльності серед загальної кількості засуджених осіб складає 1,5 – 1,6%, тобто в два рази менше, ніж встановлених і зареєстрованих злочинів у загальній кількості злочинів. Дані про кількість засуджених за вчинення службових злочинів осіб свідчать про неухильне їх зростання (з 552 у 1990 році до 5116 у 2000 році). Зростання склало 926,8%, хоча загальна кількість засуджених зросла за цей час лише на 221,6%, таким чином, кількість засуджених за службові злочини зростала у 4,2 рази швидше ніж загальна кількість засуджених осіб. Окрім того, занадто високий рівень латентної злочинності у сфері службової діяльності ускладнює оцінку її реального стану. А якщо врахувати ту обставину, що лише одна третина кримінальних справ про злочини у цій сфері діяльності доходить до судового розгляду, то можливо зробити висновок, що держава проти цього лиха не застосовує усіх засобів боротьби. За оцінками експертів, розмах «тіньової» економіки, до якої належить й службова злочинність, сягає щорічному державному бюджету. Ці оцінки зроблені без урахування швидкості обігу грошової маси і товарів. Якщо ж брати до уваги і цей важіль, то експертні оцінки дають нам надзвичайно оптимістичну картину. Дійсна ж картина гірша. Відповідно до тяжкості вчинених злочинів усі злочини у сфері службової діяльності розподілялися протягом 2002 – 2006 років таким чином: у відсотках до загальної кількості зареєстрованих злочинів.

Таблиця 1. Розподіл вчинених злочинів у сфері службової діяльності за тяжкістю

Види	2002	2003	2004	2005	2006
Особливо тяжких	367	435	448	583	542
Тяжких	9424	9397	8670	9003	7002
Середньої тяжкості	5082	5189	4780	5004	4408
Невеликої тяжкості	3216	3242	2958	4317	5650
Всього	18 089	18 263	16 856	18 907	17 602

З наведених даних видно, що відбулися істотні зміни у структурі тяжкості вчинених злочинів у сфері службової діяльності за 2006 рік – значно збільшилася кількість злочинів невеликої тяжкості. Можна проаналізувати структуру зареєстрованих злочинів, обчисливши питому вагу кількості окремих зареєстрованих злочинів за статтями чинного КК України до їх загальної кількості (табл. 2).

Таблиця 2. Структура зареєстрованих злочинів у сфері службової діяльності

Стаття КК України	Роки				
	2002	2003	2004	2005	2006
Зловживання владою або службовим становищем	40,3	37,4	35,8	32,6	27,4
Перевищення влади або службових повноважень	7,3	8,5	8,4	8,6	7,8

З усіх наведених даних можна зробити висновок, що даний вид злочинів має тенденцію до неухильного зростання [61, с. 41-56].

За офіційними даними Державної судової адміністрації України, протягом 2013-2017 років за вчинення злочину, передбаченого ст. 364 КК України, засуджено 518 осіб, майже 70% з яких становлять державні службовці. Враховуючи надважливе значення мінімізації таких небезпечних проявів збоку осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого

самоврядування, розробка нових підходів до запобігання державними службовцями наданою їм владою або службовим становищем виглядає актуальним та своєчасним завданням як для науковців, так й для правозастовників.

Так, згідно з даними Генеральної прокуратури України, протягом 2013 р. відкрито 2823 кримінальних проваджень за ст. 364 КК України, з яких вручено повідомлення про підозру 347 особам; протягом 2014 р. – 1975, з яких вручено повідомлення про підозру 212 особам; протягом 2015 р. – 2238, з яких вручено повідомлення про підозру 189 особам; протягом 2016 р. – 2331, з яких вручено повідомлення про підозру 93 особам; протягом 2017 р. – 2286, з яких вручено повідомлення про підозру 183 особам; протягом 8 міс. 2018 р. – 2109, з яких вручено повідомлення про підозру 237 особам.

За офіційними даними Державної судової адміністрації України, протягом 2013 року за вчинення злочину, передбаченого ст. 364 КК України, засуджено 317 осіб; за 2014 рік – 133 осіб; за 2015 рік – 43 осіб; за 2016 рік – 9 осіб, за 2017 рік – 16 осіб.

На сьогодні серед злочинів у сфері службової діяльності домінують зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) та службове підроблення (ст. 366 КК України), рівень якого значно перевищує рівень інших злочинів цього виду, зокрема й одержання неправомірної вигоди службовою особою. Так, у 2014 р. було зареєстровано 12 583 злочинів у сфері службової діяльності, з них: 2823 злочини, передбачені у ст. 364 КК України, 747 – ст. 365 КК України, 5525 – ст. 366 КК України, 1613 – ст. 367 КК України, 952 – ст. 368 КК України. Питома вага відповідно становила 22% (ст. 364 КК України); 5,9% (ст. 365 КК України); 44% (ст. 366 КК України); 12,8% (ст. 367 КК України); 7,6% (ст. 368 КК України). У 2015 р. до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено 10 772 злочинів у сфері службової діяльності (з них: 2238 злочинів, передбачених ст. 364 КК України, 89 – ст. 365 КК України, 5515 – ст. 366 КК України, 1426 – ст. 367 КК України, 619 – ст. 368 КК України). Питома вага відповідно становила 20,8% (ст. 364 КК України);

0,8% (ст. 365 КК України); 51,2% (ст. 366 КК України); 13,2% (ст. 367 КК України); 5,7% (ст. 368 КК України). Особливістю кримінологічної характеристики злочинів у сфері службової діяльності є збільшення кількості вчинених у групі та особами, які раніше вчиняли такі протиправні дії. Аналіз досліджень дає підстави стверджувати, що, незважаючи на певні позитивні зміни, які відбулися після ліквідації «міліції», рівень злочинів у сфері службової діяльності продовжує залишатися високим. Така інтенсифікація злочинності в сфері службової діяльності впродовж зазначеного періоду 2014–2015 рр. зумовлена проведенням антитерористичної операції на Сході країни, несприятливими соціально-політичними та економічними процесами, що відбуваються в державі. Таким чином, прогнозуючи подальший розвиток ситуації, можна передбачити певну активізацію злочинності у сфері службової діяльності [16, с. 149-151].

Результати аналізу аспектів кримінологічної характеристики злочинів у сфері службової діяльності засвідчують, що їхня питома вага в загальній структурі злочинності становить приблизно 1,9%. Попри офіційно зареєстровані випадки злочинності, окремо варто завважити високу латентність злочинів у сфері службової діяльності, учинюваних працівниками правоохоронних органів. Латентність службової злочинності має складний характер, що зумовлено переважно відсутністю свідків. Тож, з урахуванням наведених статистичних даних можна дійти висновку, що рівень злочинів, учиняються у сфері службової діяльності, невпинно зростає. Кримінологічне дослідження злочинів у сфері службової злочинності, визначення її детермінантів, стану, кількісно-якісних показників, а також кримінологічна характеристика особи злочинця є підґрунтям для подальшого розроблення та запровадження заходів попередження злочинів у сфері службової діяльності [19; 51].

В Єдиному державному реєстрі судових рішень станом на вересень 2018 року виявлено майже 3 тис. електронних копій обвинувальних вироків судів за

ст. 364 КК України, з яких більше 10% винесено судами Дніпропетровської області:

Таблиця 3. Кількість обвинувальних вироків, винесених судами України протягом вересня 2001 – вересня 2018 років, за вчинення злочину, передбаченого ст. 364 КК України

№ з/п	Найменування області	Кількість обвинувальних вироків
1.	Автономна Республіка Крим	85
2.	Вінницька	86
3.	Волинська	64
4.	Дніпропетровська	321
5.	Донецька	201
6.	Житомирська	93
7.	Закарпатська	100
8.	Запорізька	126
9.	Івано-Франківська	105
10.	Київська	107
11.	Кіровоградська	110
12.	Луганська	126
13.	Львівська	148
14.	Миколаївська	98
15.	Одеська	217
16.	Полтавська	82
17.	Рівненська	54
18.	Сумська	58
19.	Тернопільська	73
20.	Харківська	91
21.	Херсонська	133
22.	Хмельницька	53
23.	Черкаська	83
24.	Чернівецька	48
25.	Чернігівська	43
26.	м. Київ	99
27.	м. Севастополь	22
Всього		2826

Як бачимо, явним «лідером» є Дніпропетровщина, Одещина та Донеччина відстають не набагато.

Єдиної інформації, аналітичних звітів чи довідок про стан дисципліни та законності державних службовців в Україні не ведеться. І це є іще однією причиною незадовільного стану запобігання зловживанню владою або службовим становищем, так само, як і стану профілактики корупційних правопорушень. В окремих наукових публікаціях, публікаціях в ЗМІ та на офіційних сайтах Генеральної прокуратури України та її регіональних структурах, МВС України можна отримати лише уривчасті дані про кількість злочинів та правопорушень серед державних службовців. Переважна більшість цих публікацій стосується стану боротьби з корупцією. Що ж стосується стану дотримання дисципліни, законності, вчинення корупційних діянь та злочинів, пов'язаних з виконанням службових обов'язків державних службовців, то лише статистичні дані про кількість справ, направлених до суду та закритих кримінальних проваджень, містяться у статистичних таблицях на офіційному сайті Генеральної прокуратури України. Регіональні органи прокуратури таких даних не висвітлюють. Таким чином, говорити про повну відкритість та прозорість у висвітленні криміногенної ситуації в країні та в окремих секторах державного управління не можна.

Оскільки державні службовці знаходяться найближче до населення, забезпечення їх нормального функціонування є одним із головних завдань вітчизняного уряду. У зв'язку з цим питання недопущення порушень прав та свобод громадян та різного роду службових зловживань у службовій діяльності державним службовців є одним із найбільш серйозних та складних питань в сучасних умовах реформування держави.

Правову основу запобігання зловживанню владою або службовим становищем в Україні складає ціла низка правових актів. Основні напрямки боротьби зі службовими злочинами державних службовців останні 10-15 років постійно перебували в зоні уваги й визначалися цілою низкою законодавчих та нормативних актів. Перерахувати та назвати їх всі практично неможливо, оскільки це дуже велика кількість документів. За нашими підрахунками, щорічно в країні приймалося на різних рівнях від 80 до 130 законодавчих актів з питань попередження службових злочинів, корупційних злочинів та

пов'язаних з ними порушень службової дисципліни саме державними службовцями.

Серед усіх правових актів з питань попередження службових злочинів державних службовців нормативно-правові акти виступали на різних етапах розбудови вітчизняної правоохоронної системи в якості керівних. В них вказувалося не лише на необхідність суворого контролю з боку вищестоящих керівних органів (міністерств, комітетів, управлінь) за діяльністю підлеглих структур у забезпеченні прав та свобод людини і громадянина, а й наголошувалося на необхідності підвищення ефективності правоохоронної та правозастосовної діяльності у напрямку запобігання зловживанню владою або службовим становищем серед державних службовців.

Крім того, вітчизняні правові акти з питань запобігання зловживанню владою або службовим становищем, як й інших антикорупційних документів, ґрунтуються на положеннях міжнародних правових актів. Такими є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 року, Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 року та Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 року.

Аналіз статистичних даних, як уже зазначалося, свідчить, що в Україні реєструється досить незначна кількість зловживань службовим становищем. Так, за останні декілька років кількість кримінальних проваджень, порушених щодо державних службовців, не зменшується. Кількість державних службовців, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення зловживання владою або службовим становищем становить в середньому 70% від загальної кількості службових осіб, звинувачуваних по країні у вчиненні службових зловживань. Ця негативна тенденція є стійкою на протязі останніх 5 років, що є досить насторожуючим фактором. Такий стан свідчить про досить високий ступінь враженості державних службовців негативним впливом суспільства на дану ланку державного апарату, її криміногенного запалення. Відповідно, що такий стан правопорушень та злочинів серед самих державних службовців не може задовольняти керівництво держави.

Виходячи із цього, обрання нами теми даного дослідження і зумовлене необхідністю підвищення рівня правової культури серед державних службовців, підвищення рівня їх правосвідомості та недопущення будь-яких правопорушень з їх боку, попередження зловживань, які можуть вчинятися з використанням службового становища представників влади.

Таким чином, сфери діяльності службової особи – державних службовців можна поділити на певні групи в залежності від того, на які суспільні відносини здійснюється протиправне посягання з його боку і яким чином будуть кваліфіковані у майбутньому його діяння.

Класифікація протиправних діянь може бути здійснена за основним безпосереднім об'єктом: життя та здоров'я особи; відносини власності; встановлений порядок здійснення службової діяльності; встановлений порядок здійснення правосуддя; господарська діяльність; громадська безпека та ін.

Суспільну небезпечність та шкідливість протиправних діянь з боку державних службовців як для окремої особи, так і для суспільства та держави в цілому, недооцінювати не можна. Державний службовець покликаний сам стояти на сторожі порядку, нормального функціонування державного апарату, а в окремих випадках і безпеки пересічного громадянина, і тому вчинення з його боку будь-яких протиправних діянь – становить підвищену загрозу для суспільства.

Тим більш, кримінологічний аналіз зловживань службовим становищем державних службовців дозволив з'ясувати, що в переважній більшості випадків, які стали відомі органам прокуратури та суду, державні службовці використовували свої владні повноваження для отримання незаконних переваг, матеріальних благ та вигод майнового характеру. При цьому їх протиправні дії були пов'язані не тільки із вчиненням зловживання владою або службовим становищем (42%), а й з отриманням неправомірної вигоди (37%).

Особа державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем, характеризується корисливою спрямованістю, ознаки якої можна визначити уже на початку службової діяльності працівника, недбалим

ставленням до виконання службових обов'язків, що стало можливим і внаслідок неналежного контролю за поведінкою та службової діяльністю, відсутністю і небажанням деяких керівників належним чином керувати роботою підлеглих, недосконалістю нормативної та законодавчої бази тощо.

Непослідовність здійснення правової реформи, відсутність належних шляхів у зміні нормативно-правової бази породжують нові хвилі зловживань владою або службовим становищем, що веде до збільшення кількості осіб, які розуміючи безкарність своїх незаконних дій продовжують зловживати своїм становищем, а це у свою чергу веде до занурення суспільства у постійне кримінальне життя.

Прийняття КК України 2001 року внесло певні зміни у відповідальність службових осіб за вчинення злочинів передбачених XVII розділом, тобто за злочини у сфері службової та професійної діяльності. Однак, конфіскація майна, що передбачається як санкція у зловживанні службовим становищем не може бути дуже дієвою у попередженні та відшкодуванні завданих нею збитків державі, громадянам. Відомо, що особа, яка виявляється при вчиненні зазначеного злочину, до того неодноразово вчиняла даний вид злочину, а тому розуміє, що у випадку її виявлення до неї буде застосований такий вид покарання як конфіскація, тому вона зробить все можливе для схову набутого незаконним шляхом майна. Дуже дієвим та практичним методом уникнути конфіскації майна є передача нерухомого майна, придбаного за гроші отримані від вчинення зловживання владою або службовим становищем та одночасно поєднаного з хабарництвом, у власність близьких родичів та надійних третіх осіб, таким чином дії по поверненню майна у руки законного володільця стають суто формальними, тому що доказати незаконність таких дій неможливо. Тому, на нашу думку необхідно, як дієвий засіб протидії даному виду злочину ввести все ж таки штраф, який можливо було б протиставити даному виду злочину.

Необхідно також зазначити, що результати проведеного опитування державних службовців свідчать про певні негативні зміни у їх правосвідомості. Є досить великий відсоток осіб (близько 80%), котрі всіма своїми діями

спілкуючись з службовими особами натякають на те, що вони згодні заплатити за певні дії, вчинення яких їм необхідне від даної службової особи, знаючи про всі негаразди, що зараз є у державі, щодо невиплати гідної заробітної платні державним службовцям. В свою чергу існують і такі службові особи, які натякають на необхідність при вирішенні певного питання скористатися підтримкою якоїсь поважної та вищестоящої у ранзі особи підтримка якої дуже необхідна, або ж з боку службової особи іде натяк на великий проміжок часу, що потрібен, для вирішення питання, тоді вже сама особа, що прийшла за допомогою, розуміючи такі натяки, як сигнал для дії, починає цікавитися необхідністю вчинення певних дій або дарування подарунку для службової особи або її близьких родичів, роблячи таким чином, таку «співпрацю» вигіднішою для обох зацікавлених осіб, що є у свідомості громадянина необхідним елементом для вирішення будь-яких питань.

Отримання місця роботи на державній службі також не обходиться без подарунків в знаки подяки за прискорене чи позачергове оформлення необхідних документів кандидата на необхідну посаду. І за останні декілька місяців розміри «подяки» суттєво вирости.

Результати аналізу рівня, стану та динаміки злочинів у сфері службової діяльності засвідчують, що питома вага цих злочинів у загальній структурі злочинності у середньому становить 3,2%. З урахуванням ранжирування злочинів, передбачених двадцятьма розділами Особливої частини КК України, злочини у сфері службової діяльності посідають шосте місце. Констатовано, що кількість злочинів у сфері службової діяльності у 2013 році зменшилась на 1 062 порівняно з 2009 роком. Також помітна тенденція до зменшення питомої ваги цих злочинів протягом останніх п'яти років. Однак амплітуда коливання динаміки злочинів у сфері службової діяльності сягала від – 9,46% до +71,57%, або зменшення в 2012 році, порівняно з 2011 роком, на 6 292 зареєстрованих злочинів та збільшення в 2013 році, порівняно з 2012 роком, на 6 919 злочинів. З огляду на велику питому вагу злочинів, передбачених у статтях 366 і 364 КК України, вважаємо за доцільне на координаційних нарадах керівників

правоохоронних органів в регіонах зосереджувати увагу і на причинах та умовах вчинення цих злочинів. Дослідження географічного аспекту злочинності у сфері службових злочинів, рівень, структура і динаміка злочинів у сфері службової діяльності свідчить, що найбільш поширений цей вид злочинності у Донецько-Придніпровському регіоні, насамперед у Донецькій, Дніпропетровській та Луганській областях, що вимагає вжиття належних заходів протидії саме там [21, с. 40-41].

Так, особа, яка допомагає певному кандидату у вирішенні даного питання, отримує по-перше, грошову винагороду або виконання з боку зацікавленої особи певних дій на свою користь чи на користь своїх близьких, по-друге, запевнення з боку кандидата про надання будь-якої допомоги у майбутньому (представлення певної інформації, даних, що будуть потрібні), таким чином, починається формування протиправних дій з боку всіх зацікавлених сторін, що приймали участь у вирішенні даної справи.

Як висновок, треба зазначити, що всі процеси, які відбуваються у державі, так чи інакше стосуються державних службовців, що не може бути по іншому, тому постійно треба здійснювати нагляд з боку контролюючих органів, що дасть змогу не тільки виявляти осіб, котрі вже вчинили протиправні діяння, але й попереджувати вчинення даних дій, бо як відомо, для держави, суспільства, громадян важливе не вчинення представником влади-державним службовцем будь-якого незаконного діяння.

2.2. Детермінанти зловживань владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями

Детермінанти злочинності стали предметом досліджень багатьох учених-кримінологів, зокрема А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, Н.Ф. Кузнецової, О.М. Литвака, М.І. Мельника та інших науковців. Протидія корупції загалом і злочинам у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з

наданням публічних послуг, визнана одним із пріоритетних напрямів діяльності держави відповідно до вимог Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, законів України «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про прокуратуру». Виокремлення і характеристика причин та умов злочинів у сфері службової діяльності і професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у сфері службової діяльності й професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, є запорукою створення належної системи протидії цим злочинам у державі. Варто зазначити, що, незважаючи на певну увагу науковців до проблеми протидії злочинності у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, характеристика її детермінант недостатньо вивчена. Навіть у тих випадках, коли вони аналізуються, існують різні точки зору щодо причин, умов та їх змістовного наповнення [240, с. 212-213].

За змістом причини та умови злочинності поділяються на: економічні; соціальні; соціально-психологічні; ідеологічні; політичні; правові; культурні; організаційно-управлінські; інформаційні тощо.

Економічні умови в колі детермінант злочинності традиційно висуваються на перший план, що є цілком обґрунтованим.

Економічні фактори – вони викликають виникнення основних причин загострення в Україні криміногенної обстановки, адже загальна економічна криза: розбалансованість економіки, спад виробництва, падіння життєвого рівня населення, і т.п., створює живильне середовище для правопорушень.

Економічні фактори корупційної злочинності проявляються дещо своєрідно. Так, наприклад, до економічних причин та умов необхідно віднести той факт, що державні службовці своєчасно не отримують заробітну плату. Крім того, економічними детермінантами необхідно вважати низьке грошове утримання державних службовців. Молодий державний службовець з вищою освітою, на першому році служби отримує грошове утримання близько 5 тис. грн.

Позбавлення соціальних гарантій, пілг державних службовців, як і працівників правоохоронних органів, низький рівень їх матеріально-технічного забезпечення, неможливість отримати у законному порядку квартиру, скасування пілг на оплату житлово-комунальних послуг, запровадження податку на прибуток - все це складає групу економічних детермінант.

Відсутність стабільного стану економіки в Україні безпосередньо впливає на ті процеси, які відбуваються у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Вплив світової економічної кризи на українську економіку очевидний, оскільки тривають зростання рівня інфляції в нашій державі, зниження рівня доходів, збільшення безробіття тощо. Усе це призводить до обезцінювання грошових коштів та необхідності пошуку службовими особами, а також особами, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, інших способів збільшення своїх прибутків (у тому числі незаконним шляхом). Суттєву детермінуючу роль відіграють, зокрема, і такі фактори, як низький рівень оплати праці окремих категорій службових осіб, нерегулярність виплати заробітної плати, матеріальна незабезпеченість службових осіб нижчої та середньої управлінських ланок [240, с. 214].

Так, за результатами дослідження С.А. Шалгунової було з'ясовано, що 88% опитаних працівників органів внутрішніх справ у 1998-1999 рр. вважали, що причиною службових зловживань у правоохоронних органах (в митниці та міліції у т.ч.) є низька заробітна плата [238]. За даними власного інтерв'ювання автором з'ясовано, що думка державних службовців у 2017-2018 рр. не змінилася.

Колізійність законодавства України, наявність суперечностей у законах та підзаконних нормативно-правових актах, відсутність, а іноді навпаки, надмірна деталізація повноважень службових осіб, осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, призводять до свавілля, бюрократизму, утруднюють роботу щодо протидії злочинності у сфері службової діяльності. Також варто зазначити про недосконалість нормативної

бази протидії корупції, несвоєчасність прийняття необхідних нормативно-правових актів, імунітет окремих категорій службових осіб (наприклад, суддів, народних депутатів), встановлення надзвичайно складної процедури притягнення їх до кримінальної відповідальності. Соціально-психологічні причини та умови злочинів у сфері службової діяльності визначено нижче. Історична обумовленість. За свідченням О.Г. Кулика, з урахуванням ранжирування злочинів, передбачених у двадцяти розділах Особливої частини КК України, злочини у сфері службової діяльності посідають шосте місце [99, с. 189]. Незважаючи на це, історично склалося так, що населення України терпимо ставиться до тих осіб, які вчиняють злочини у сфері службової діяльності. Корупція – соціальна норма. Ступінь суспільної небезпеки цих злочинів для громадян є незначним. Позитивним є ставлення громадян, особливо підприємців, до факту передачі неправомірної вигоди як способу вирішення певних питань, відстоювання власних інтересів [240, с. 215].

На думку окремих дослідників, забезпечення суворої дисципліни та законності в діяльності всіх державних службовців, постійний, і навіть, тотальний контроль за їх діяльністю – єдиний засіб, який може в сучасних умовах дозволити підвищити ефективність правоохоронної роботи в системі державної служби, сприяти дотриманню прав і свобод людини і громадянина. Забезпечення законності в діяльності державних службовців та запобігання вчиненню правопорушень і злочинів потребує постійного вивчення, узагальнення всіх негативних змін та тенденцій, а також реальної та об'єктивної оцінки ефективності вживаних заходів їх попередження [28].

Відомо, що в суспільстві з ринковою економікою особливу небезпеку представляють різноманітні варіанти службових злочинів. Вони дестабілізують державу та суспільство. Такими незаконними проявами пронизані як держави з розвинутою ринковою економікою (наприклад, Європи та Америки), так і країни, ринкова економіка яких формується (наприклад країни – колишні республіки Радянського Союзу). Офіційна статистика не відображає реальних масштабів зловживань службовим становищем, оскільки воно має дуже високу

латентність. Так латентність зловживань службовим становищем складає близько 75% в органах влади та місцевого самоврядування, і серед правоохоронців відсоток випадків вчинення даного виду злочинів такий самий. На підставі цього з певною мірою вірогідності можна припустити, що на державній службі цей відсоток не набагато менший, адже вона є основою державного апарату влади, і знаходиться в такому ж стані, як й інші державні органи влади та місцевого самоврядування, взаємопов'язана з ними та залежить від них. Протягом останніх 3-5 років спостерігається стійка тенденція до зростання кількості правопорушень серед державних службовців, мають місце факти корупції, зловживань службовим становищем [28; 206].

Правовий нігілізм значної частини службових осіб та осіб, які здійснюють професійну діяльність і надають публічні послуги. Цей детермінант тісно пов'язаний з тим, що відсутність гідної офіційної заробітної плати дехто сприймає як стимул для того, щоб вчиняти злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Почуття безкарності службових осіб та осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у зв'язку із незаінтересованістю осіб розголошувати такий конфлікт. Це свідчить про високий рівень латентності злочинів у сфері службової діяльності. Як правило, у таких кримінальних провадженнях немає потерпілого, який міг би заявити про вчинений щодо нього злочин. Сторони здебільшого залишаються «задоволеними» незаконними відносинами, що виникли між ними [240, с. 217].

Причинами та умовами злочинів у сфері службової діяльності організаційного характеру є, зокрема, такі: недостатньо ефективна система контролю діяльності державних службовців, надмірна «закритість» та іноді необґрунтована корпоративна солідарність більшості державних органів і комерційних структур, відсутність гласності та прозорості в їхній діяльності, слабкість внутрішнього, відомчого контролю. Усе це створює сприятливе середовище для вчинення злочинів у сфері службової діяльності. Більшість населення країни толерантно ставиться до корупціонерів, що можна розглядати

як причину, яка сприяє зміцненню позицій корупції у суспільстві. Як зазначав російський дослідник В.В. Лунєєв, корупція в нашій державі стала нормою, а не винятком, а це означає, що правоохоронні органи вражені нею та не мають сил, щоб боротися з інституційною корупцією. Могутній конгломерат (бюрократія–бізнес–організована злочинність), який отримав назву «залізний трикутник», живе виключно за своїми законами. Існує світовий парадокс: усі говорять про руйнівну силу корупції, а офіційна кримінальна, судова та пенітенціарна статистика (як світова, так і національна) свідчить про одиничні факти доведеної продажності [115, с. 523–524]. Низький рівень підготовки працівників правоохоронних органів щодо протидії злочинам у сфері службової діяльності. Це пояснюється, зокрема, тим, що у вищих навчальних закладах, які здійснюють підготовку працівників правоохоронних органів, не приділяється належної уваги проблемам кримінально-правової кваліфікації злочинів у сфері службової діяльності, виявленню та розслідуванню цього виду злочинів. Має місце неефективна організація діяльності аналітичних підрозділів правоохоронних органів, брак співробітників, які займаються таким видом діяльності. У зв'язку з цим маємо прорахунки у прогнозуванні кримінологічної ситуації як на рівні регіонів, так і в Україні загалом, у плануванні та здійсненні протидії злочинності відповідного виду. Недостатнє наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів. Йдеться про: низький рівень наукового дослідження окремих проблем злочинності у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; невелику кількість методичних рекомендацій практичного спрямування; ігнорування наявних наукових розробок, а також недостатньо ефективний механізм впровадження наукових досліджень у практичну правозастосовну діяльність. Невизначеність процедури прийняття управлінських рішень і здійснення службових повноважень, що призводить до їх використання всупереч інтересам служби. Надмірна концентрація владно-управлінських повноважень в одній службовій особі. Низька виконавська дисципліна. Бюрократизація управлінського апарату. Неналежні умови для виконання службових

повноважень, що перешкоджає неухильному дотриманню інтересів служби. Непрозорий характер кадрової політики. Заміщення посад службовців не на основі професійного рівня і моральних якостей; формалізм проведення конкурсів, атестацій та інших кадрових технологій; відсутність ротацій і горизонтальних переміщень службовців [240, с. 216-217].

Суттєве значення для попередження злочинності у сфері службової діяльності державних службовців має і дослідження її соціальних детермінант. До соціальних причин та умов зловживань державних службовців можна віднести соціальну напругу як у самій системі державної влади, так і у відносинах державних службовців та суспільства в цілому. Зазначена напруга народжується постійною нестабільністю їх діяльності. Реформування системи управління державою, що триває довгі роки, не тільки надає невпевненості державним службовцям у завтрашньому дні, а й не сприяє розвитку координації тих чи інших органів кримінальної юстиції у протидії злочинності. До соціальних причин зловживань державних службовців необхідно, на думку М.А. Удовиченка, віднести і поширення серед них пияцтва, а у ряді випадків і наркотизму [215]. До соціальних причин можна також віднести й різні сімейно-побутові проблеми. Соціально-психологічні та ідеологічні фактори злочинності свідчать про те, що громадяни України, які живуть лише за рахунок продажу власної фізичної та інтелектуальної праці, спостерігаючи злочинний плин економічних реформ (приватизації, зовнішньоекономічних та інших скандальних махінацій), почувають себе ошуканими та обдуреними, і стають на хибний шлях дрібного кримінального бізнесу, поступово поширюючи коло злочинних діянь [28].

Ідеологічний вакуум, що виник після швидкого руйнування традиційної системи моральних цінностей, загальне зниження культури населення і правової культури у т. ч., тенденції вседозволеності, правовий нігілізм та відсутність правосвідомості в більшій частини населення заповнюється очікуванням подарованих, а не зароблених власною працею матеріальних благ. Прагнення до задоволення життєвих потреб по типу західного способу життя

тягне за собою розповсюдження в масовій свідомості культу наживи будь-яким, і переважно, кримінальним шляхом. Тому не дивно, що в таких умовах в ставленні населення до чиновника, існує стала та всезростаюча напруга та незадоволеність його діяльністю, в суспільстві склався вкрай низький рівень довіри до правоохоронців. І це прямий результат того, що до їх лав потрапило чимало тих, хто зухвало зневажає закон, службовий обов'язок. Загрузнувши в корупції, ці люди псують репутацію всієї держави. Злочинець чиновник – це явище набуло масштабів соціальної епідемії. Про це свідчать оперативні факти і результати соціологічних досліджень [48, с. 370]. При цьому важливо відзначити, що люди не задоволені діяльністю державних службовців не лише в професійному плані, але й в плані їх взаємовідносин з населенням: державні службовці, в їх сприйнятті, не лише неефективно виконують свою функцію гаранта та захисника безпеки та прав громадян, але й самі часто виступають в якості порушника цих прав (образливе ставлення до громадян, застосування заходів фізичного та психологічного насильства, вимагання та ін.) [28].

Фактори правового характеру, що впливають на стан злочинності – це непослідовність здійснення правової реформи, крайності в судовій практиці. Зміни в кримінальному процесуальному законодавстві та судова реформа при існуванні правозастосовчої практики, яка склалася в Україні, потягли значне збільшення кількості осіб, які залишаються безкарними, і поповнюють частину масштабного «кримінального запалення» суспільства.

Збереження такої тенденції призвело до звикання населення до ряду видів злочинної поведінки, і зокрема, зловживань та використання повноважень по службі в особистих цілях співробітників державних органів влади та управління, органів внутрішніх справ, прокуратури, які фактично перестали розглядатися з буденної точки зору, як заборонені.

Як ми переконалися, соціальна природа такого явища, як зловживання службовим становищем, що виникли одночасно з появою держави, пов'язана з тим, що державний апарат, який здійснює управління різними сферами суспільного життя, являє собою особливу сукупність людей, які об'єднані

особливістю їх стану у зв'язку з наділенням їх владними повноваженнями, внаслідок чого у останніх виникають корпоративні інтереси, відмінні за своїм змістом від інтересів окремих членів суспільства [141, с. 421]. І коли ці інтереси реалізуються з використанням наданих названим особам прав та повноважень публічного характеру на шкоду іншим членам суспільства, наявним стає таке явище, як зловживання службовим становищем.

«Традиційними» причинами і умовами, які сприяють вчиненню злочинів державними службовцями, залишаються низькі моральні якості таких осіб, слабка дисципліна, відсутність належного контролю за діями підлеглих, незадовільна індивідуально-виховна робота з боку керівництва відповідних служб і підрозділів, специфіка владних повноважень працівників, пов'язаних з можливостями застосувати спеціальні засоби, службові можливості у вирішенні службових питань, коли така особа вирішує скористатися ними для вчинення злочину.

До специфічних причин та умов слід віднести можливість використання наданих державним службовцям владних повноважень з метою «заробити» кошти протиправним шляхом.

Мають місце факти невимогливого ставлення керівництва до підпорядкованого їм особового складу працівників, які вчиняють правопорушення, злочини, інші вчинки, що дискредитують звання державного службовця, а також до комплектації складу особами, здібними за своїми якостями виконувати покладені на них обов'язки.

При прийнятті рішень про звільнення осіб, які вчинили злочин, мають місце факти звільнення за власним бажанням, за віком тощо, замість тих підстав, що відповідають дійсності, а також звільнення попередньою датою (до скоєння злочину), навіть із фальсифікацією обставин і документів, які цього стосуються. На необхідність з'ясування дійсних обставин і дати звільнення державного службовця, який вчинив злочин, звертається увага, тому що в деяких випадках це суттєво впливає на юридичну оцінку дій підсудного і може призвести до неправильної кваліфікації злочинних дій такої особи.

Законність в державній службі – це режим державного і суспільного життя, при якому забезпечується повне й неухильне дотримання й виконання законів, підзаконних актів усіма без винятку органами держави, недержавними структурами, громадськими організаціями, службовими особами та громадянами.

Нами встановлено, що причини та умови, які сприяли вчиненню грубих дисциплінарних проступків державними службовцями, зухвалих злочинів стали:

низька оперативна обізнаність контролюючих органів та підрозділів про діяльність та поведінку державних службовців на службі та в побуті, коло їх оточення (рідних та знайомих), інтереси, матеріальний стан з метою стабілізації їх соціально-психологічного стану та розв'язання конфліктних ситуацій і запобігання стресам;

відсутність контролю безпосередніх керівників за поведінкою підлеглих, виконання ними службових завдань у робочий час, їх необізнаність про умови життя та потреби персоналу;

неналежна перевірка та реагування на наявну негативну інформацію відносно державних службовців з боку підрозділів по роботі з персоналом та їх взаємодія з безпосередніми керівниками на місцях;

неякісне вивчення кандидатів на службу, ігнорування вимог відомчих наказів, що регламентують порядок організації перевірки та збору інформації щодо їх морально-ділових якостей та психофізіологічних особливостей, а також існує необхідність постійно вдосконалювати арсенал новітніх психодіагностичних та психокорекційних технологій, які забезпечують більш гарантоване виявлення серед кандидатів на державну службу, осіб з ознаками суїцидального ризику, девіантної поведінки або нестійких до негативного впливу стресів та психоемоційних навантажень;

невчасне та формальне проведення атестацій і спеціальних перевірок персоналу;

до порушників законності не завжди застосовуються принципові заходи реагування, зазначені питання не розглядаються на оперативних нарадах, наявні суттєві прорахунки в організації контролю усуваються повільно.

Не завжди керівниками вживаються ефективні заходи до викорінення серед державних службовців грубих порушень законності, злочинних проявів та інших резонансних надзвичайних подій, що викликають у суспільстві негативну оцінку, в тому числі через ЗМІ. Значна кількість правопорушень та злочинів, вчинюваних підлеглими, приховується, «щоб не викривляти картину» по підрозділу.

Грубі правопорушення з боку державних службовців, зловживання службовим становищем, перевищення влади, інші службові зловживання, факти пияцтва, зради інтересів служби, аморальні вчинки в цілому компрометують систему державної служби, породжують сумнів у населення щодо спроможності державних службовців забезпечити в державі належний порядок та законність. Також мають місце прорахунки при вивченні особистих, морально-ділових якостей, принижений контроль за поведінкою, незадовільна профілактична робота, поверхове проведення атестацій та спеціальних перевірок.

За результатами проведеного нами вивчення матеріалів кримінальних проваджень (справ), за останні 5 років основними причинами вчинення зловживань владою або службовим становищем державних службовців є наступні:

1). низький рівень контролю з боку керівництва за діями своїх підлеглих. Це означає, що службова діяльність кожного працівника, незалежно від займаної посади, не має передбаченого чинним законодавством контролю та уваги з боку безпосереднього керівника;

2). відсутність соціального контролю за діяльністю та законністю при виконанні службових та професійних обов'язків державних службовців;

3). кругова порука та прихованість протиправних дій як рядовими працівниками, так і їх керівниками на всіх рівнях. Це пов'язано із тим, що в

усіх правоохоронних, так само, як і в інших органах, спрацьовує корпоративність інтересів. Так, наприклад, випадки притягнення до кримінальної відповідальності медичних працівників є вкрай рідкими. Навіть при проведенні додаткових, повторних та комплексних експертиз по визначенню причин смерті пацієнтів, отримати об'єктивні дані щодо її істинних причин неможливо, оскільки жоден лікар не дасть висновку щодо порушень при здійсненні діагностування та лікування (медикаментозного чи операційного) іншим лікарем. Тому, що завтра він сам може опинитися у такому становищі. Те ж саме ми спостерігаємо і серед державних службовців. При цьому нами виділено наступні тенденції: чим вищий рівень соціального та матеріального забезпечення конкретного державного органу, тим вищий рівень дотримання таких корпоративних інтересів у ньому існує. Це означає, що високий рівень заробітної плати в державних службовців робить не вигідним і нецікавим її працівників повідомляти про порушення у власному середовищі. Оскільки прояв такої принциповості призведе до того, що заміна нечесних працівників призведе до їх заміни на чесних, і тоді зникне можливість отримання «додаткового прибутку», не передбаченого законом.

Опитані нами державні службовці під час усного інтерв'ювання висловили такі міркування, але письмово відповіли інакше. Тобто так, щоб не викликати підозри у дослідника та власного керівництва. Таким чином, складовою кругової поруки є високий рівень лицемірства серед державних службовців, які під час анкетування відповідають на питання анкети «так, як треба», а під час особистого спілкування висловлюють цілком протилежні думки.

4). Загальна терпимість населення до проявів корупції та поблажливе ставлення до чиновників, які отримують неправомірні вигоди від зацікавлених осіб. Практично кожен член українського суспільства не задоволений отримуваною ним заробітною платнею, її розміром і тому радо погоджується на можливість «підзаробити» та отримати не передбачену законом винагороду за виконання своїх службових, професійних чи посадових обов'язків. Крім того,

наявний в країні конфлікт інтересів між різними верствами населення призводить до того, що кожна особа, як піднялася на щабель вище, ніж той, де вона раніше перебувала, намагається отримати за це компенсацію у вигляді корупційних подарунків та винагород від підлеглих та зацікавлених осіб.

5). Відносно високий рівень бюрократії в державних органах, поєднаний з «людським фактором», дає свої негативні паростки.

б). В Україні не ведеться єдиної інформації, аналітичних звітів чи довідок про стан дисципліни та законності на державній службі. І це є ще однією причиною незадовільного стану попередження зловживань владою або службовим становищем державних службовців, так само, як і стану профілактики корупційних правопорушень.

Таким чином, говорити про відкритість та прозорість у висвітленні криміногенної ситуації в країні та в окремих секторах державного управління не можна.

Умови для появи і розвитку службових злочинів виникають, коли, по-перше, існує монополія того чи іншого чиновника або відповідальної особи на прийняття рішення; по-друге, закони і правила не настільки вичерпні, щоб чиновник міг у будь-якому випадку діяти у відповідності до них, що створює простір для його дій на власний розсуд. І по-третє, механізм примусу, або забезпечення дотримання норм, не настільки досконалий, щоб зробити неминучим покарання за відступ від встановлених правил, так треба вказати на недостатній рівень розвитку судової системи, нерозвиненість інститутів громадянського суспільства.

Причини та умови злочинності об'єднуються в кримінології єдиним родовим поняттям «криміногенні детермінанти». Вони представляють собою сукупність соціально-негативних, економічних, ідеологічних, психологічних, організаційно-управлінських явищ, які породжують та обумовлюють (детермінують) злочинність та окремі групи злочинів як їх слідство. В кримінологічній науці це означає, що причина (чи причини) обумовлює (викликає) наслідок – злочинність, а у відносно окремому злочині дія індивіда –

сам злочин. На відміну від причини умова лише допомагає реалізації її дії, і представляє собою середовище, обстановку, що допомагає, сприяє дії цих причин. Але сама умова не може викликати вчинення злочину, вона виконує допоміжну роль, тоді як причина – домінуючу.

Оскільки зловживання службовим становищем відноситься до службових та корупційний злочинів, і майже завжди пов'язане із вчиненням інших злочинів цієї групи, - тому, при розгляді причин зловживань службовим становищем, ми дослідили й причини службових злочинів, та обставин, які їм сприяють.

Так як зловживання службовим становищем, як і будь-який інший злочин, вчиняється особою, яка має певний соціальний статус і владні повноваження, надані їй родом діяльності, служби, тобто, службовою особою, нам необхідно дослідити причини та умови такого рівня як рівень особистості, який вплинув на формування антисуспільних, індивідуалістичних поглядів та звичок, а також обставини, які призвели до перетворення цих поглядів та звичок в злочинний намір.

Політичні фактори – в політичному житті суспільства найбільш небезпечними є негативні наслідки послаблення виконавчої влади, передусім, її центральної ланки, посилення відцентрових процесів. Посилюючим фактором є тенденція прийняття владними структурами економічних рішень під впливом кон'юнктурних політичних міркувань на шкоду економічній доцільності.

Все це призводить до різкого зниження дисципліни, безконтрольності державних чиновників. Що, в свою чергу, є живильним середовищем для зловживань владою або службовим становищем, корупції, хабарництва, неприкритого лобізму інтересів певних угруповань на всіх рівнях державної влади, прямої участі державних службовців в діяльності комерційних структур.

Що ж стосується зловживання владою або службовим становищем державних службовців, то її існуванню на наш погляд, сприяють декілька обставин.

По-перше, це нечітке розмежування функцій між державними органами (і правоохоронними у тому числі) і правоохоронними між собою. Прикладом цьому можуть бути суперечності між законодавчою та виконавчою владою на всіх рівнях.

По-друге, існування значних прогалів в різних галузях вітчизняного законодавства. Так, наприклад, фальсифікування матеріалів адміністративного провадження, а інколи й кримінального – тягне за собою лише дисциплінарну відповідальність (як свідчать чисельні матеріали службових перевірок по викритим фактам таких порушень), і до того ж, окремі керівники ретельно маскують такі дії підлеглих, тим самим заохочують їх до нових порушень. Але потерпілі особи в таких випадках зазнають як фізичної, матеріальної, так і моральної шкоди, а при спробах оскаржити неправомірні дії державних службовців мають місце випадки виправдати дії правоохоронців, і тим самим звинуватити потерпілих, а інколи не звертається увага на такі скарги взагалі.

По-третє, незнання населенням загальних кримінально-правових норм та механізму притягнення до кримінальної відповідальності, яка має найбільшу силу репресії, що дозволяє окремим державним службовцям використовувати це, та залякувати громадян, шантажувати їх, погрожуючи притягненням до кримінальної відповідальності. А також використовувати в своїй діяльності незаконні методи та без необхідних підстав застосовувати їх до завідомо невинних осіб.

По-четверте, наявність можливості у державних службовців безконтрольно займатися комерційною діяльністю з використанням професійних знань та службових можливостей (засновувати приватні підприємства, надавати консультаційні, адвокатські послуги за платню), організація «прикриття» зовні легальних фірм, зміст діяльності яких, методи та форми роботи заборонені законами України. До того ж, при здійсненні консультаційних, адвокатських послуг, в усіх випадках підробітків державні службовці залишаються за межами досягання податкового законодавства, та мають можливість отримувати неконтрольовані прибутки.

По-п'яте, принципи підбору кадрів не відповідають дійсним вимогам сьогодення, які ставлять до державного службовця підвищені вимоги щодо моральних, етичних, культурних рис особистості та якісних спеціальних знань. Цей недолік частіш за інші фігурує в наказах відомства та рішеннях керівних структур.

По-шосте, відсутність належного, а в деяких випадках – взагалі відсутність контролю за законністю діяльності державних службовців (як під час служби, так і поза службою).

Ще однією особливістю державної служби, що впливає на стан злочинності серед працівників, є наявність негативних емоцій та психологічного перевантаження, напруги, які виникають при здійсненні будь-яких службових дій і впливають на співробітників: це і негативний вплив з боку осіб, які перевіряються, і з боку їх близьких чи родичів, і навіть з боку адвокатів, законних представників.

І ще однією важливою та значимою причиною вчинення державними службовцями дисциплінарних проступків, службових злочинів та корупційних правопорушень, і зокрема, - зловживання владою або службовим становищем якому присвячене це дослідження, - професійна деформація. Вивченням цього явища займалися багато вітчизняних та іноземних вчених: філософів, психологів, криміналістів (В.Г. Андросюк, О.М. Бандурка, П. Білий, О.Ф. Гіда, О.М. Ігнатов, Е.В. Кузнецов, В.В. Куліченко, О.А. Мартиненко, А.А. Молчанов, В.П. Сальников, В.А. Сапун, С.А. Шалгунова та інші) [5]. Але ці дослідження стосувалися професійної деформації лише в органах внутрішніх справ. Що ж стосується сучасних державних службовців – це питання в достатній мірі раніше не досліджене.

Як свідчать вказані дослідження, професійна непридатність тих, хто покликаний охороняти закон, погрожує обернутися порушенням прав та свобод громадян, формуванням в суспільстві свідомості правового нігілізму та

уседозволеності, дестабілізацією в кінцевому рахунку правового та громадського порядку [153].

Розглянемо ж, які причини на держаній службі викликають появу такого явища, як професійна деформація, і які умови сприяють її існуванню та поглибленню серед державних службовців. Одна з них у тому, що багато років діяльність державних службовців розглядалася як самодостатня, замкнена на вирішення гостросоціальних проблем, що не терплять зовнішнього втручання, перебувала за межами зони критики. Замовчувалися факти про стан злочинності в країні в цілому, правопорушення, які вчинялися співробітниками правоохоронних органів, інші види професійної деформації, в даному випадку – державних службовців, ігнорувалася громадська думка про їх діяльність. Це зовнішній бік. Однак, останні 10 років зроблено великі кроки у напрямку розкриття та доступності інформації про діяльність державних службовців.

Наступним проявом професійної деформації є такі негативні характеристики державних службовців, як грубість, високомірність, амбітність щодо громадян, які звертаються до них за допомогою. Про це свідчать чисельні матеріали дисциплінарних проваджень. Заслуговує на увагу і той факт, що в окремих випадках не лише спостерігається неякісне проведення службових перевірок по фактах правопорушень державних службовців, але й невжиття належних, передбачених законом заходів щодо правопорушників.

На підставі викладеного та конкретних статистичних даних, що свідчать про стан дисципліни та законності, можна виділити такі соціально-психологічні аспекти формуючих, деструкційних явищ державної служби, що сприяють формуванню особистості службовця-правопорушника:

надмірна бюрократизація державної діяльності як наслідок бюрократизації суспільно-політичного та господарського життя країни, яка викликала цілий ряд деформуючих, потворних її форм;

як наслідок цього – формування безініціативного, часто байдужого до своєї справи, такого, що не має достатнього професіоналізму та високих моральних якостей працівника, у якого відсутня повага до права [201];

безкарність за негативні соціальні наслідки своєї діяльності, з одного боку, та гіпертрофія власної значимості як представників влади, що обертається байдужістю, високомірністю, ігноруванням та порушенням прав і законних інтересів громадян, з іншого – ще один різновид професійної деформації.

З такою точкою зору не можна не погодитись, адже дійсно, проведений аналіз слідчої та судової практики і статистичних відомостей про стан дисципліни та законності серед державних службовців свідчать, що причини зловживання владою або службовим становищем, корупції, як й інших службових зловживань, необхідно шукати перш за все, на рівні особи злочинця, його особистості, її специфічних рис та вад. Адже перш за все, особистість є тим підґрунтям, на якому зростають злочинні наміри, хоча недоліки та прорахунки в роботі державних службовців та загальні негаразди також не можна скидати з рахівниці. Але, якщо порівняти вплив суб'єктивних та об'єктивних умов на вчинення злочину (зловживання владою або службовим становищем, як й інші корупційні дії) державних службовців, то воно буде, на наш погляд, дорівнювати 50% на 50%.

Таким чином, не треба забувати про такі причини злочину (зловживання владою або службовим становищем) як такі, що викликані певними причинами об'єктивного характеру: умовами життя на момент вчинення злочину (матеріальна скрута, гостра необхідність лікування членів родини) або негативними суб'єктивними причинами: моральними зрушеннями та вадами особистості. І якщо об'єктивні причини та умови, що штовхають особу на вчинення злочину лише у 6,3% випадків мають своє негативне відображення, то морально-психологічні причини – в переважній більшості випадків є рушійною силою до вчинення злочинів (не лише хабарництва, як свідчить слідча та судова практика, а й інших службових злочинів) [238, с. 11].

Отже, встановлення детермінант зловживання владою та службовими становищем державних службовців стане надійним підґрунтям для розробки відповідних запобіжних заходів.

2.3. Кримінологічна характеристика державних службовців, які зловживають владою або службовим становищем

Фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до чинного КК України, може наставати кримінальна відповідальність, визнається суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 18 КК).

Для визнання державного службовця спеціальним суб'єктом злочину, та відповідно, притягнення його до кримінальної відповідальності за вчинення зловживання владою чи службовим становищем, необхідна наявність й інших ознак суб'єкта злочину. В кримінальному законі ці ознаки визначені, як «певні» (ст. 18 ч. 2 КК). Деталізація поняття спеціального суб'єкта надається в кримінальному законодавстві, в статтях Особливої частини. Визначення поняття спеціального суб'єкта злочину в чинному КК України якісно вирізняє його від кодексів інших країн колишнього СРСР (Російської Федерації, Білорусі, Азербайджану, Armenії, Литви та ін.).

В даному дослідженні ми можемо вести мову про спеціальний суб'єкт злочину – службову особу. Хоча, не всі державні службовці можуть бути визнані службовими особами при вчиненні ними злочинів, пов'язаних саме із виконанням службових обов'язків. Тому, на нашу думку, необхідно з'ясувати, який зміст вкладає законодавець у поняття спеціального суб'єкта, а потім, - у поняття службової особи.

Одна група вчених (Г.Н. Борзенков, М.Й. Коржанський, А.М. Лазарєв, В.С. Орлов) називає спеціальним суб'єктом злочину особу, якій поряд із загальними ознаками притаманні й додаткові якості. Друга група (В.О. Владимиров, Н.П. Грабовська, Н.С. Лейкіна, В.І. Шакур, С.А. Шалгунова) – говорить про спеціальний суб'єкт як про особу, яка наділена певними конкретними особливостями, визначеними у статтях Особливої частини КК, зокрема, в диспозиціях. Третя група вчених (Ш.С. Рашковська, Р. Оримбаєв) стверджує, що спеціальним суб'єктом необхідно вважати осіб, які крім необхідних ознак суб'єкта злочину (досягнення певного віку та осудності)

повинні мати іще особливі, обумовлені їх діяльністю або характером покладених на них обов'язків, ознак, в силу яких тільки вони можуть вчинити певний злочин, зокрема, злочин у сфері службової діяльності).

Однак, ми вважаємо, необхідно погодитися з думкою В.В. Устименка та Ю.В. Тарасової, які висловлюють думку, що спеціальним суб'єктом злочину повинна визнаватися особа, яка поряд з загальними ознаками суб'єкта (досягнення певного віку, осудність) відповідає особливим додатковим ознакам, що обов'язкові та необхідні для конкретного складу злочину.

Серед державних службовців, які були притягнуті до кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем були такі, що визнавалися спеціальним суб'єктом даного злочину, який називається службовою особою, а були й випадки, коли службовою особою не визнавалися, хоча й були спеціальним суб'єктом. Їх відмінності розглянемо після деталізації поняття службової особи.

КК України 2001 року вживає термін «службова особа», яке за своїм змістом не є тотожним поняттю «посадова особа», що вживалось у КК 1960 року. Назва розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу 2001 року видається більш вдалою за ту, яку мала відповідна глава КК 1960 року (глава VII Особливої частини КК «Посадові злочини»), оскільки, по-перше, суб'єктам окремих злочинів, передбачених у цьому розділі (прийняття пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди), можуть бути і не службові особи, і по-друге, низка злочинів, які можуть вчинятися лише службовими особами, знаходяться за межами XVII розділу.

Службовими визнаються злочини, що вчиняються службовими особами з використанням наданих їм законом прав і повноважень на шкоду інтересам служби, або невиконання чи неналежне виконання ними своїх службових обов'язків.

Службовий злочин можна визначити як передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, спрямоване на основи нормального

функціонування публічного апарату управління, а також на його престиж і авторитет, яке заподіює істотну шкоду цим соціальним цінностям [3].

Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Таким чином, при порушенні кримінального провадження відносно державного службовця необхідно чітко встановлювати наявність законних підстав для цього. Це дозволить виключити випадки необґрунтованого порушення кримінальних проваджень та витрат службового часу на їх проведення. Прикладом неналежної роботи слідчих є матеріали кримінального провадження № 4-1113/08 [159], порушеного по факту вчинення злочину, передбаченого ст. 364 ч. 2 КК України. При розгляді скарги начальника Криворізької митниці Центрально-міським судом м. Кривого Рогу Дніпропетровської області суд дійшов висновку, що підставою для порушення кримінального провадження за ознаками ст. 364 КК України повинен бути не лише факт вчинення злочину, а й конкретна особа, підозрювана у його вчиненні. Природно, що підозрювана особа повинна відповідати всім вимогам суб'єкта злочину за ст. 364 КК України, тобто, визнаватися службовою особою на момент вчинення злочину. Як вказується в Постанові суду, «... для порушення кримінальної справи за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 364 КК України, має бути відома особа, яка вчинила цей злочин, а також докази наявності прямого умислу в її діянні. Відсутність конкретної особи підтверджує відсутність даних, які вказують на наявність ознак злочину, а відповідно, і підстав для порушення кримінального провадження та повідомлення про підозру» [159].

Головним у визначенні службових злочинів є ознаки суб'єкта – службової особи. Відповідно до закону (примітка до ст. 364 КК України) службовими

визнаються особи, які постійно чи тимчасово виконують функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. На думку М.Й. Коржанського, визначення поняття посадової особи не дуже вдале. Він пропонує таке: «Посадовою є особа, яка наділена владними юридичними повноваженнями щодо певного кола інших осіб – надавати їм певні права чи покладати на них певні обов'язки». Не можуть визнаватися посадовими особи, які виконують власне технічні обов'язки – заборони-дозволу чи контроль: кондуктори, вахтери, охоронці та ін. [77].

Злочинність службових осіб, на нашу думку, більш небезпечна за правопорушення приватних осіб, оскільки вона підриває авторитет закону, міцність юридичного порядку. Діяльність службових осіб – правопорушників безпосередньо відбивається на інтересах всієї держави. Разом з цим, повноваження влади, якими наділені службові особи, надають їм можливість більш легко скоювати правопорушення, що робить їх більш небезпечними та ставлять приватних осіб в більш беззахисне становище.

Зміст повноважень службової особи визначається в залежності від займаної нею посади та обсягу повноважень (обов'язків), покладених відповідною посадою. В чинному законодавстві виділяється три види обов'язків, покладання яких на службову особу дозволяє відносити її до тієї чи іншої групи службовців [55, с. 99].

Організаційно-розпорядчі обов'язки – це функції по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Адміністративно-господарські обов'язки – це повноваження по управлінню чи розпорядженню чужим (державним, колективним, приватним) майном [76, с. 311].

Певне суспільно небезпечне діяння може бути визнане службовим злочином і кваліфікуватися за відповідною статтею кримінального кодексу лише у тому випадку, якщо воно вчинене службовою особою, тобто особою, яка була наділена повноваженнями представника влади або яка виконувала обов'язки, пов'язані з організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими функціями. Якщо на певну особу в установленому порядку такі обов'язки покладені не були, то ця особа не може бути відповідальною за службові злочини [76, с. 312].

Представник влади, іще один із видів службової особи, – це особа, яка постійно або тимчасово перебуває на службі в органах державної влади, управління чи місцевого самоврядування і здійснює функції зазначених органів. Така особа наділена правом в межах своєї компетенції давати як для громадян, так і для установ, незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості, вказівки правового характеру, що підлягають обов'язковому виконанню. Також представник влади може застосувати примусові заходи і щодо громадян, які безпосередньо не підпорядковані йому по службі. До представників влади відносяться всі державні службовці. Однак, при вирішенні питання про притягнення їх до кримінальної відповідальності за вчинення зловживання владою, необхідно з'ясувати: які функції виконував працівник під час вчинення протиправного діяння; характер вчиненого (дисциплінарний проступок, адміністративне правопорушення чи суспільно небезпечне діяння (злочин)); чи були ним порушені права та свободи підлеглих по службі осіб чи інших громадян; чи може бути це порушення визнано істотним, виходячи із змісту чинного кримінального закону [55, с. 100].

Щодо правового статусу інших службовців, які працюють в державних органах, то визнання їх службовими особами здійснюється тільки після перевірки обсягу та характеру повноважень, покладених на них у зв'язку з займаною посадою.

Використання службового становища всупереч інтересам служби, що має місце в розглядуваному випадку, передбачає вчинення службовою особою

таких діянь, які порушують службові обов'язки і суперечать інтересам державної служби, інтересам підприємства, установи чи організації.

Під час вчинення злочину, передбаченого ст. 364 КК України державні службовці в усіх випадках порушують конституційні права громадян, підривають авторитет та престиж органу влади.

Однак безсумнівно, що на сьогоднішній день особливе занепокоєння суспільства та держави викликають численні факти корупції співробітників державних органів. Всім зрозуміло, що високий рівень корумпованості співробітників до деякої міри паралізує зусилля держави у протидії злочинності та породжує в значній частини населення недовіру в державні інститути влади.

Актуальність проблеми протидії поширеності корупції в державних органах, як ми уже зазначали, відзначається всіма посадовими особами держави, включаючи Президента України. Так, Президент України зокрема відзначає, що в цілому корупція деморалізує суспільство, паралізує владу та державний апарат. І особливо вона нетерпима в судовій і правоохоронній практиці, у судових і правоохоронних органах, для яких боротьба із цим злом є безпосередньою функцією.

Отже, навіть у зв'язку з настільки часто обговорюваною тематикою корупційних діянь в країні не вироблено однакового тлумачення форм та видів корупційної поведінки. Постійні зміни антикорупційного законодавства не лише не сприяють підвищенню ефективності протидії їй, а навпаки, перешкоджають. Крім того, ми вважаємо, що кожен факт зловживання владою чи службовим становищем, як форма прояву корупції, повинен оцінюватися крізь призму матеріального забезпечення державного службовця, як представника державного апарату. Тому основу попередження корупції і різного роду зловживань повинні ґрунтуватися на матеріальній основі оцінки добросовісної служби, вигідності для кожного конкретного працівника служити чесно.

Для сучасних службових злочинів в державних органах (які в переважній більшості мають ознаки корупційності) характерні:

висока нестабільність політичного устрою українського суспільства на всіх рівнях, що не дозволяє ефективно протидіяти проявам корупції серед державних службовців;

існуюча система організації влади та управління формує та продукує зневажливе ставлення державних службовців до своїх обов'язків, і яку неможливо перебороти лише прийняттям нових законодавчих та нормативних актів;

нестабільність самої правоохоронної системи, постійні, часто невважені та непродумані реформи в її структурі та напрямках діяльності;

відсутність дієвого політичного механізму, який би виключав можливість потрапити на керівні посади в правоохоронних органах службовців, які скомпрометували себе в очах населення корупційними та іншими негідними вчинками;

проникнення в органи влади представників криміналітету;

слабкий контроль за діяльністю державних органів, органів влади та особливо їх керівників; відсутність випадків притягнення їх до кримінальної відповідальності та реального покарання.

Відносно невеликої питомої ваги службових злочинів і незначні зміни в динаміці зловживань владою або службовим становищем говорять, скоріше, не про благополучний розвиток ситуації в сфері службової злочинності, а про інертність влади, що виражається в бездіяльності правоохоронних органів та високий рівень латентності різного роду зловживань.

Суворе дотримання прав та свобод людини і громадянина в усіх сферах діяльності суспільства є головним завданням будь-якої держави. Всі державні структури неодноразово звертали увагу на ті проблеми, що постають перед сучасним українським суспільством у сфері боротьби зі злочинністю. Оскільки в предмет нашого дослідження входить злочинність у сфері службової діяльності, і одна із її складових – зловживання владою або службовим становищем державних службовців, то ми розглянемо більш детально саме ці питання [28].

Так, Рада національної безпеки та оборони України неодноразово звертала увагу на ступінь суспільної небезпечності та шкідливості злочинності в цілому та злочинів у сфері службової діяльності у т.ч. Під час розгляду питань про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів виконавчої влади у протидії злочинним проявам та корупції, Рада національної безпеки і оборони України неодноразово відзначала, що злочинність, особливо в умовах поглиблення соціально-політичної та фінансово-економічної кризи в державі, становить серйозну загрозу національній безпеці України. Вона є одним із негативних чинників, який серйозно впливає на ефективність діяльності органів державної влади, підриває стабільність і систему правопорядку, захищеність прав, свобод і законних інтересів громадян [187].

Що стосується злочинності у сфері службової діяльності в цілому, то вона формує систему протиправних переваг у доступі до влади, матеріальних ресурсів та благ, і унеможлиблює таким чином вільну ринкову конкуренцію, порушує принципи демократії та соціальної справедливості в суспільстві [187].

Масштаби криміналізації та корумпованості влади мають тенденцію до невинного зростання, сягаючи критичної межі, за якою настає втрата важелів керування державою з боку легітимної влади, розпад державних інститутів та припинення демократичного розвитку держави [187]. Вкрай загрозливим є високий злочинності в цілому та злочинів у сфері службової діяльності зокрема. Великою мірою це є наслідком незавершеності реформ у сфері забезпечення конституційних прав і свобод громадян, відсутності стратегічної антикримінальної політики в державі та необхідної спільної політичної волі до ефективної протидії тотальній криміналізації суспільства і держави. Протиправні схеми, як зазначається в управлінських документах (Указах Президента України, Рішеннях РНБО, Звітах органів прокуратури та МВС України) пронизують сферу господарської діяльності, правоохоронні органи та суди. Корупція охопила всі ланки органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Значно ускладнює криміногенну ситуацію протиправна діяльність численних організованих груп та злочинних організацій з

корупційними і транснаціональними зв'язками. Такі кримінальні утворення активно співпрацюють з суб'єктами господарської діяльності, інколи – є їх складовими та допомагають «вести» господарську діяльність [187].

Суспільна небезпечність злочинів, вчинених у сфері державної служби, призводить до порушення конституційних прав людини і свідчить про неспроможність держави забезпечити їх належний захист. Як зазначається в рішенні РНБО України [187], правоохоронні органи не користуються довірою громадян, не є здатними забезпечити ефективну протидію злочинності внаслідок політичної заангажованості, корумпованості, відсутності результативних системних реформ, різкого зниження рівня професіоналізму кадрів. За останні декілька місяців ця ситуація погіршилася іще більше.

Мотивація злочину (злочинної поведінки) (франц. *motivation* – обґрунтування, від *motif* - спонукальна причина):

1) внутрішній (психологічний) процес (механізм) виникнення спонукань, що ґрунтуються на потребах, інтересах, почуттях, емоціях та ін., і динамка їх розвитку через потяги, бажання, прагнення діяти у наміченому напрямку;

2) результат формування мотиву та обґрунтування (аргументація) на цій основі вольового акту, його психологічної причини.

Мотивація поведінки включає свідомість особи, її ставлення до себе, інших людей, суспільства в цілому, існуючих у ньому моральних і правових вимог, співвіднесення з ними наявних мотивів і спонукань при виборі форм і засобів задоволення потреб, у т. ч. злочинних (суспільно небезпечних і протиправних). На відміну від інших поведінкових активів, у мотиваційну структуру злочину органічно включається усвідомлення суспільної небезпеки скоєного чи можливість і обов'язок усвідомлення такої небезпеки. В одних випадках суспільно небезпечні наслідки виступають як мета дій чи утримання від них (бездіяльність), зумовлені певними мотивами, і тоді йдеться про умисел (прямий - коли дії бажані, побічний - коли дії допускаються); в інших - це вторинний (опосередкований) результат виявленої необережності (злочинна самовпевненість чи необережність). Тут мотив і мета не збігаються з

наслідками, які фактично настали, і не стосуються їх, характеризуючи самі дії [28; 137].

Дія і бездіяльність без ясно виражених у них намірів не повинні бути предметом ні моральної, ні правової оцінки. Мотив злочину відображається і реалізується у меті злочину у вигляді готовності діяти так, а не інакше. Винуватість і мотивування дій (бездіяльності), доповнюючи одне одного, розкривають зміст суб'єктивної сторони складу злочину, що потребує правової оцінки. Сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак дає змогу визначити ступінь і характер відповідальності за посягання на інтереси, що охороняються правом [28; 137].

Деякі злочини вчиняються у стані сильного душевного хвилювання (фізіологічного афекту), що виникає внаслідок заподіяного насильства чи тяжких образ з боку потерпілого. Для них характерна імпульсивність, зумовлена миттєвими, що швидко наростають, станами люті, гніву, ревнощів і т. ін., та похідні від них емоції і спонукання до їх задоволення у даний момент, тут же, невідкладно. Це супроводжується неповнотою усвідомлення суспільної небезпеки вчинюваних дій та їх наслідків, порушеннями контролю за вибором варіанта поведінки в ситуації, що склалася, і розглядається як обставина, що пом'якшує вину. При встановленні судово-психіатричною експертизою патологічного афекту з неконтрольованістю свідомості та волі особа визнається неосудною [28; 137].

Дії державних службовців характеризуються наступними психічними ознаками:

1) усвідомленням того, що він перебуває на державній службі та на нього покладено виконання обов'язків представника влади;

2) усвідомленням того, що на нього покладено виконання специфічних службових повноважень по здійсненню функцій органів державної влади чи місцевого самоврядування;

3) усвідомлення того, що будь-які порушення при виконанні своїх службових та професійних обов'язків недопустимі внаслідок прийняття присяги державного службовця;

4) усвідомлення того, що допущені при виконанні своїх службових та професійних обов'язків порушення можуть потягти за собою притягнення до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності;

5) зневажання вимогами законів, статутів, нормативних актів, присяги, посадових інструкцій.

Таким чином, протиправна поведінка у даному випадку характеризується цілою низкою безпосередньо пов'язаних між собою складових мотивації на вчинення злочину.

Отже, можна стверджувати, що і в першому, і в другому випадку працівник державного органу цілком свідомо порушував свої обов'язки і бажав діяти саме таким чином. Мета таких дій – задоволення інтересів третіх осіб та отримання для себе незаконної винагороди (яка, до речі, не була доведена органами досудового слідства).

Безпосередня мотивація не розкриває дійсних причин скоєного злочину, бо вони завжди полягають у складній взаємодії особистості й середовища та є результатом такої взаємодії [30, с. 181]. На думку А.В. Савченка, мотивація злочину – це цілісний внутрішній процес формування, розвитку і реалізації мотиву злочину; процес суб'єктивної (тобто психічної або внутрішньої) детермінації суспільно небезпечного діяння [30, с. 182; 199, с. 74].

На противагу таким думкам, зазначимо, що мотивація злочину містить у собі мотив злочину як головний компонент її структури, звідси, поняття мотивації злочину є ширшим, ніж поняття мотиву злочину. Крім мотиву, до складу мотивації входять й інші складові компоненти мотивації: потреби, цінності, цілі, ідеали, емоції тощо. Завдяки мотивації досягається цілеспрямованість і осмисленість дій у цілісному поведінковому акті суб'єкта злочину. Мотивація здійснює спонукальний вплив на всіх ланках розгортання

злочинної поведінки. Щодо мотиву, то він створює лише той внутрішній фон, на якому ґрунтується та розгортається процес мотивації в цілому [199, с. 99].

Отже, мотив злочину - це більш вузьке поняття, це відносно відокремлений інтегральний психічний утвір; мотивація злочину - більш широке поняття, це динамічний процес формування, розвитку і реалізації. мотиву в суспільно небезпечному діянні [199, с. 100].

Спираючись на закономірності мотиваційного процесу. необхідно здійснювати взаємодоповнюючу профілактичну роботу шляхом корекції переконань, підвищення правової свідомості конкретної особи з наступною перебудовою ієрархії мотивів особистості. Бажано також впливати на людину шляхом зміни її соціального середовища, сфери й умов діяльності з подальшою зміною через діяльність її мотиваційної сфери. Дослідження кримінальної мотивації дозволить поглибити наукові уявлення про закономірності й особливості формування злочинної поведінки й особи злочинця і сформулювати заходи по ефективному усуненню впливу факторів, що сприяють учиненню злочинів [154, с. 150].

Саму особу злочинця слід розуміти як сукупність соціально-типових ознак, які сформувалися у процесі неблагополучного соціального розвитку особи, відрізняються своєю суспільною неприйнятністю та крайньою формою останньої – суспільною небезпечністю, обумовлюють криміногенну мотивацію та кримінальну активність особи, безпосередньо спричиняють вчинення злочину. Особистість злочинця – це соціальний зміст його особи, який відіграє зазначені функціональні ролі за участю індивідуальних властивостей останньої, чим і обумовлюються індивідуалізація процесів її реалізації у конкретних злочинних проявах [52, с. 239].

Варто визнати, що є й інші визначення поняття особи злочинця, проте за основу нами взято те, яке запропонував А.П. Закалюк.

Автор першого дослідження в СРСР особи злочинця та причин злочинності А.Б. Сахаров у 1961 році дійшов до висновку, що вивчення особи злочинця проводилося досі головним чином лише з точки зору виявлення та

аналізу тих юридичних умов, наявність яких дає можливість притягнути особу до кримінальної відповідальності (вік, осудність, спеціальний суб'єкт). Питанням же соціологічного характеру приділялася дуже мало уваги. Чи не краще йде справа і з розробкою причин злочинності в СРСР. Більшість висловлювань з цього питання радянських юристів, соціологів, філософів, письменників носило досі випадковий і суперечливий характер, в них не було глибокої аргументації. Так, одні висловлювали думку, що в нашому суспільстві відсутні соціальні причини злочинності, інші – схильні були бачити причини злочинності та інших антигромадських дій в суспільних відносинах, що існують в соціалістичному суспільстві, нарешті, треті – зводили причини злочинності тільки до пережитків капіталізму в свідомості людей і впливу капіталістичної системи. Велика плутанина і до сих пір існує з питання визначення значущості тих чи інших факторів як причин злочинності або умов, що сприяють вчиненню злочинів [202, с. 199].

Як бачимо, з того часу залишилось чимало актуальних питань для сучасної української кримінологічної науки, адже формулювання портрету особи злочинця певного виду дасть змогу правоохоронним органам зосереджувати свою увагу у правильному руслі.

Говорячи про запобігання зловживанню владою або службовими повноваженнями, слід пам'ятати, що існує загальна норма-заборона, яка стосується зловживання можливостями спеціального статусу (цей спеціальний статус можна виражати у наявності влади, організаційно-розпорядчих функцій, адміністративно-господарських функцій чи інших повноважень). Ця загальна норма-заборона об'єктивована у кількох статтях КК України, які передбачають відповідальність за діяння, що за своєю правовою природою є зловживанням можливостями спеціального статусу. Найбільш традиційною нормою-забороною є ст. 364 КК України, яка передбачає відповідальність за зловживання владою або службовим становищем. Статті 364¹ та 365² КК України передбачають відповідальність за зловживання можливостями спеціального статусу іншими суб'єктами (ці норми є суміжними за ознакою

суб'єкта злочину). Ці три склади злочинів об'єктивовані у трьох різних статтях КК України і разом із іншими нормами, які передбачають відповідальність за зловживання можливостями спеціального статусу, становлять єдину норму-заборону [242, с. 188].

У нашому випадку слід вести мову виключно про ст. 364 КК України, суб'єктами якої є державні службовці. Аналіз зайнятості засуджених на момент вчинення злочину зможе дати відповідь про правильність обрання нами теми дослідження – виділення саме категорії державних службовців із кола всіх інших службових осіб, які вчиняють злочин, передбачений ст. 364 КК України. Вивчення емпіричної бази з цього приводжу свідчить про таке.

О.М. Джужа слушно зазначає, що вивчення особи злочинця підпорядковане виявленню закономірностей злочинної поведінки, злочинності як масового явища, їх детермінації і розробленню науково обґрунтованих рекомендацій щодо боротьби зі злочинністю. Оскільки поняття «особа злочинця» має соціально-правовий характер і поєднує загальносоціальне поняття «особа» і юридичне поняття «злочинець», то вчинення злочину виявляє в особі тільки її антисупільну спрямованість, але не розкриває повністю її соціальної сутності [103, с. 93-94].

В.В. Шаблистий стверджує, що наукова позиція щодо використання поняття «особистість злочинця» є далеко не поодиноким. Якщо із нею погодитися, то потерпілий від злочину є лише особою, як його визначає КК України, а злочинець є особистістю. Одне суперечить іншому, можливо, навіть здоровому глуздові. І потерпілий, і злочинець, є в першу чергу людьми. Якщо кримінальний закон на одного з суб'єктів кримінально-правових відносин вказує як на особу, то й про іншого всі зобов'язані вести мову виключно як про особу [237, с. 76].

Таким чином, є всі підстави для опису найбільш кримінологічно значущих ознак осіб, визнаних винними у вчиненні зловживання владою чи службовими становищем, та мали статус державного службовця.

Перед початком такої роботи слід взяти до уваги той факт, що за даними Державної кримінально-виконавчої служби України, в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, станом на 01 вересня 2018 року, утримується усього 56246 осіб, з яких в 11 колоніях для тримання жінок 1532 особи [47].

Звідси напрошується проміжний висновок про те, що злочинність в Україні носить у переважній більшості чоловічий характер, оскільки жінкам позбавлення волі як вид покарання за вчинений злочин майже не призначається.

Вивчення кримінальних проваджень (справ) про розглядувані злочини, статистичних даних ДСА України, показує, що серед осіб, які вчинили зловживання владою або службовим становищем, переважну більшість складають чоловіки (94,5%). Стійка перевага чоловіків у вчиненні таких злочинів, можливо, зумовлена тим, що жінки-державні службовці здебільшого задоволені умовами та оплатою праці, тоді як чоловіки намагаються всупереч інтересам служби отримати неправомірну вигоду.

Серед вікових груп переважають особи віком від 30 до 50 років (80,7%), що, на жаль, дає нам підстави вести мову про чітку сформовану антигромадську позицію, оскільки жодного злочину у стані сп'яніння не виявлено.

Не може не звернути на себе увагу той факт, що майже 70% засуджених на момент вчинення злочину перебували на державній службі. Переважна частина (80%) мали повну вищу освіту.

Підбиваючи певні підсумки проведеного дослідження, можна визначити такі типові властивості особи цього злочинця:

1) у сучасну службову злочинність, зокрема зловживання владою або службовим становищем, активно втягуються особи зрілого віку (30–50 років), які не задоволені здебільшого оплатою праці державного службовця;

2) зростає частка соціально незадоволеного чоловічого населення, представники якого обіймають посаду для власного збагачення;

3) спостерігатися дуже високий рівень освіченості злочинців, що пояснюється кваліфікаційними вимогами до обіймання посади державного службовця.

Отже, кримінологічний портрет особи-злочинця державного службовця може виглядати наступним чином: це особа чоловічої статі у віці від 30 до 50 років з повною вищою освітою, яка має чітку антигромадську установку – займану посаду розуміє виключно як засіб незаконного збагачення.

Висновки до розділу 2

1. Згідно з даними Генеральної прокуратури України, протягом 2013 р. відкрито 2823 кримінальних проваджень за ст. 364 КК України, з яких вручено повідомлення про підозру 347 особам; протягом 2014 р. – 1975, з яких вручено повідомлення про підозру 212 особам; протягом 2015 р. – 2238, з яких вручено повідомлення про підозру 189 особам; протягом 2016 р. – 2331, з яких вручено повідомлення про підозру 93 особам; протягом 2017 р. – 2286, з яких вручено повідомлення про підозру 183 особам; протягом 8 міс. 2018 р. – 2109, з яких вручено повідомлення про підозру 237 особам.

За офіційними даними Державної судової адміністрації України, протягом 2013 року за вчинення злочину, передбаченого ст. 364 КК України, засуджено 317 осіб; за 2014 рік – 133 осіб; за 2015 рік – 43 осіб; за 2016 рік – 9 осіб, за 2017 рік – 16 осіб.

Дослідження «географії» службового підроблення дозволило зробити висновок, що збільшення кількості зареєстрованих злочинів спостерігається у всіх регіонах України. Найбільш поширені вони у Донецькій, Дніпропетровській, Львівській, Одеській та Херсонській областях, що обумовлюється вищою інтенсивністю ділової активності у великих, промислово розвинених регіонах, більш значною участю у її регулюванні публічної адміністрації, що виявляє, передусім відповідні кореляційні залежності між чинниками урбанізації та кримінальною активністю у сфері службової діяльності [148].

Встановлено, що частка зловживання владою або службовим становищем у структурі злочинів у сфері службової діяльності значно перевищує рівень інших злочинів даного виду. Кількість зареєстрованих злочинів за ст. 364 КК України поступово зростає. У період 2007–2013 рр. воно складало майже половину злочинів у сфері службової діяльності та діяльності пов'язаної з надання публічних послуг, а з 2014 по 2018 рр. становило більше половини цих злочинів. Це пояснюється підвищенням латентності фактів вчинення зловживання владою або службовим становищем (внаслідок упровадження мораторію на здійснення перевірок малого та середнього бізнесу) та послабленням у роботі правоохоронних органів, спрямованій на виявлення правопорушень у цій сфері [148].

Факти зловживання владою або службовим становищем негативно позначаються на іміджеві усієї системи органів державної влади, сприяють зростанню рівня недовіри громадян до їх здатності забезпечити належне дотримання прав і свобод людини і громадянина у країні. За результатами проведених нами опитувань, 66,7 % громадян лише частково довіряють державним службовцям, 22,7 % – не довіряють узагалі і лише 15,7 % – довіряють повністю.

2. Встановлено, що зловживанням владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями є злочином, що може бути використаний для вчинення більшості корупційних злочинів, причини та умови вчинення якого слід розглядати через встановлення факторів, які сприяють вчиненню корупційних злочинів та злочинів у сфері службової діяльності. Серед них виділено соціально-економічні, організаційно-управлінські, правові та культурно-психологічні. Соціально-економічні фактори не є специфічними для детермінації зловживання владою або службовим становищем в Україні, проте чинять потужний деструктивний вплив на кадрове ядро органів державної влади і місцевого самоврядування через незадовільний стан фінансування публічної служби [148]. Поширенню зловживання владою або службовим становищем сприяють і необґрунтовано високі податки, ухилення від сплати

яких здійснюється шляхом фальсифікації офіційних документів. Факторами організаційного характеру, що сприяють вчиненню зловживання владою або службовим становищем, є недостатня кількість кваліфікованих фахівців, здатних боротися із проявами корупції, відсутність державної програми щодо здійснення оцінки та прогнозу корупційних процесів, що відбуваються у країні у різних сферах діяльності; недостатній рівень взаємодії підрозділів правоохоронних органів; відсутність напрацьованого ефективного механізму повернення до України майна, грошей, здобутих незаконним шляхом; відсутність негайного реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, що знаходяться на стадії готування, а також загальнодержавної системи даних щодо осіб, яким, відповідно до вироку суду, заборонено займати певні посади, а також займатися певною діяльністю [148].

3. Проведене нами дослідження особи державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем, характеризується наступними ознаками: підвищений ступінь суспільної небезпечності як вчиненого діяння, так і його наслідків; заподіяння шкоди як інтересам держави, суспільства, так і інтересам окремої особи; негативно впливає на авторитет держави; комплекс детермінант складають різні види причин та умов, але основними із них є наступні: правові, організаційні, психологічні, технічні та ін. (класифіковані нами вище за ступенем значимості); одними із головних причин є відсутність контролю за діяльністю державного службовця, який може самостійно приймати рішення про розмір бюджетного платежу та низький рівень правосвідомості, поєднаний з корисливими мотивами; службова особа – державний службовець використовує протиправно надані їй повноваження та можливості по службі для отримання вигоди для себе особисто і для своїх близьких.

Основними психологічними ознаками, притаманними державному службовцю, який вчиняє зловживання владою або службовим становищем, є наступні: усвідомленням того, що він перебуває на державній службі та на нього покладено виконання обов'язків представника влади або органів

місцевого самоврядування; усвідомленням того, що на нього покладено виконання специфічних службових повноважень по здійсненню функцій держави чи органів місцевого самоврядування; усвідомлення того, що будь-які порушення при виконанні своїх службових та професійних обов'язків недопустимі внаслідок прийняття присяги державного службовця; усвідомлення того, що допущені при виконанні своїх службових та професійних обов'язків порушення можуть потягти за собою притягнення до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності; зневажання вимогами законів, статутів, нормативних актів, присяги, посадових інструкцій; усвідомлення того, що службова особа не виконує покладені на неї обов'язки, і зловживає своїм службовим становищем в інтересах третьої особи; передбачення того, що протиправні дії державного службовця призведуть до заподіяння шкоди державі у вигляді ненадходження до державного бюджету грошових коштів; передбачення негативних наслідків для держави – пониження її авторитету та престижу в очах конкретної особи та потенційно – інших осіб, яким цей факт стане відомим від громадянина України - порушника; наявність бажання порушити вимоги закону, статуту, присяги, інструкції.

РОЗДІЛ 3

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ

3.1. Правовий статус суб'єктів, уповноважених запобігати зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями

Як відомо, Кабінет Міністрів України передбачив для Міністра внутрішніх справ функції щодо спрямування і координації діяльності низки інших центральних органів виконавчої влади. У країні здійснено низку реформаторських заходів правничого та організаційного характеру, орієнтованих на зниження рівня корупції. Утворено Національну поліцію України, яка комплектується на суттєво оновлених засадах і принципах.

Поняття «статус» має латинське походження («status» – стан, положення, позиція у будь-якій структурі, системі) [211, с. 342]. У тлумачному словнику, правовий статус тлумачиться як «встановлене нормами права становище його суб'єктів, сукупність їх прав і обов'язків» [18, с. 655].

Вчені-правознавці тлумачать дефініцію правового статусу по-різному: як правове положення суб'єкта права, визначене законодавством; [62, с. 34] як система відносин громадянина, суспільства та держави [119, с. 397]; як систему прав, свобод і обов'язків, що знайшли своє чітке правове закріплення в нормах права [71, с. 121].

Аналізуючи різні наукові джерела, ми дійшли висновку, що у науковців немає єдиної думки щодо структури правового статусу. Адже його зміст залежить від ряду факторів, зокрема від положення суб'єкта права у

суспільстві; місця, яке він займає у структурі того чи іншого органу, підрозділу тощо.

В Україні проблема визначення статусу органів, на які покладається запобігання корупції та боротьба з нею, постала фактично зі здобуттям державою незалежності.

На загальнодержавному рівні проблему вперше було порушено в 1992 році. Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про утворення Тимчасової депутатської комісії Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю, корупцією і хабарництвом» від 19 грудня 1992 р. було створено Тимчасову депутатську комісію Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю, корупцією і хабарництвом, яка фактично була першою в Україні антикорупційною інституцією [193].

Наступним кроком було створення Постановою Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [182] від 30 червня 1993 р. постійної Комісії Верховної Ради України з питань боротьби з корупцією й організованою злочинністю. Після затвердження її складу припинялася діяльність вищезазначеної Тимчасової депутатської комісії.

Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. [183] врегульовано правові та організаційні засади у сфері боротьби з організованою злочинністю та визначено систему державних і спеціальних органів, діяльність яких спрямовувалася на протидію організованій злочинності й корупції. До того ж, на виконання вказаного Закону 26 листопада 1993 року видано Указ Президента України № 561/1993 [182; 183], згідно з яким створювався Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю.

Координаційний комітет у своїй діяльності був повинен координувати заходи, розробляти рекомендації, організовувати співробітництво з відповідними органами іноземних держав та міжнародними організаціями, готувати і вносити на розгляд Президента України щорічні та спеціальні

доповіді, взаємодіяти з комітетами Верховної Ради України, Уповноваженим Верховною Радою України з прав людини, Радою національної безпеки і оборони України, а також органами виконавчої влади, керувати Міжвідомчим науково дослідним центром з проблем боротьби з організованою злочинністю; надавати методичну допомогу, інформувати населення про заходи, вжиті Президентом України [126].

Статтею 4 Закону України «Про боротьбу з корупцією» в редакції від 5 жовтня 1995 р. органами, які здійснюють боротьбу з корупцією, було визначено відповідні підрозділи: МВС України, податкової міліції, Служби безпеки України, органів прокуратури України, Військової служби правопорядку у Збройних силах України [126; 160].

Координаційний комітет по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю при Президентові України було ліквідовано у 2005 році Указом Президента України від 8 лютого 2005 року № 208/2005. Його функції, фінансове та матеріально-технічне забезпечення було передано РНБО України, яка 25 листопада 2005 року ухвалила рішення про утворення Міжвідомчої комісії РНБО України з комплексного вирішення проблем у сфері боротьби з корупцією, уведене в дію Указом Президента України від 28 грудня 2005 року № 1865/2005. Основними завданнями Комісії були аналіз стану корупції в державі, підготовки пропозицій і рекомендацій щодо вироблення політичних, організаційних та інших заходів задля поліпшення координації діяльності органів державної влади в цій сфері [185]. Через те, що зазначену Комісію не наділили необхідними повноваженнями, зокрема правоохоронними, то виконання покладених на неї функцій фактично було формальним і тому не поліпшувало стан корумпованості в українському суспільстві [149].

Збільшенню кількості правових колізій в інституційній основі антикорупційної політики України сприяв Указ Президента України «Про Міжвідомчу робочу групу з питань протидії корупції» від 17 квітня 2008 року № 370/2008 [177]. Особливість діяльності Міжвідомчої робочої групи полягала в тому, що напрацьовані нею пропозиції щодо вдосконалення законодавства з

питань запобігання та протидії корупції направляли безпосередньо на розгляд Президенту України. Однак її рішення мали лише рекомендаційний характер. Зрештою на підставі виникнення плутанини у діяльності антикорупційних інституцій Служби безпеки України, РНБО України, Генеральної прокуратури України, МВС України та інших державних органів Указом Президента України «Про ліквідацію Міжвідомчої робочої групи з питань протидії корупції» від 2 квітня 2010 року № 482/2010 Міжвідомчу робочу групу ліквідовано [176].

Варто звернути увагу, що водночас з діями, реалізованими Президентом України щодо створення інституційної основи антикорупційної політики, Кабінет Міністрів України також вживав відповідні заходи. Так, Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації державної антикорупційної політики» від 4 червня 2008 року № 532 [36] було створено посаду Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики. До його компетенції в сфері боротьби з корупцією зараховували розроблення пропозицій щодо визначення основних напрямів, здійснення відповідних заходів, реалізацію антикорупційної стратегії, координацію діяльності центральних органів виконавчої влади, проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, забезпечення ефективної взаємодії з центральними і місцевими органами державної влади, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян, участь у співпраці України з GRECO, іншими міжнародними організаціями, формування громадської ради та забезпечення її діяльності, забезпечення інформування громадськості, Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністру України, узагальнення інформації й подання щорічного звіту Кабінету Міністру України та його оприлюднення.

Постановою Кабінету Міністру України від 8 грудня 2009 р. № 1422 Уряд зобов'язав органи виконавчої влади утворити підрозділи з питань запобігання і протидії (запобігання) корупції, затвердив Типове положення про такий підрозділ, та зарахував до повноважень Урядового уповноваженого

здійснювати координацію та методичне забезпечення діяльності цих підрозділів.

Указ Президента України від 26 лютого 2010 року № 275/2010 можна вважати черговою спробою поліпшення ситуації у сфері боротьби з корупцією, яку було реалізовано через створення Національного антикорупційного комітету (НАК) при Президентові України. Він виконував функції консультативно-дорадчого органу [192]. Однак НАК також не став ефективним механізмом формування та контролю державної антикорупційної політики. Це спричинено тим, що з червня 2011 року не було проведено жодного його засідання. До того ж, його створення не забезпечило досягнення найголовнішої мети, тобто антикорупційної політики. Однією з ключових причин неефективності НАК стала відсутність незалежності у його діяльності. З цього приводу в GRECO, зазначають, що критично важливим для ефективності НАК є його фактичний склад, де має бути збережено баланс між широким колом органів державної влади та представниками громадянського суспільства [230].

Сьогодні запобігання злочинам у сфері службової діяльності забезпечують не лише правоохоронні органи, а і ціла низка інших державних органів і громадських формувань. Згідно з законодавством, до системи державних правоохоронних органів, які беруть участь у запобіганні зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями, належать: Генеральна прокуратура України; Національне антикорупційне бюро України; Служба безпеки України; Державна фіскальна служба України; Національне агентство з питань запобігання корупції; Державне бюро розслідувань (перебуває на стадії формування) [126].

До уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції належать:

- 1) Національне агентство з питань запобігання корупції (згідно із ч. 1 ст. 4 Закону України «Про запобігання корупції»);
- 2) Національне антикорупційне бюро України (Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України»);

3) Спеціалізована антикорупційна прокуратура (ч. 5 ст. 8 Закону України «Про прокуратуру»);

4) Вищий антикорупційний суд (п. 2 ч. 2 ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [126].

По суті, створено нову систему спеціально уповноважених органів протидії корупції (чотири державні органи), у яких провідну роль відіграють органи прокуратури і які посідають у цій системі (названі законодавцем першими в їх переліку) особливе місце. Ці нововведення мають настільки важливе значення, що вимагають подальшого теоретичного осмислення і прийняття фундаментальних практичних заходів [8, с. 157–161].

Отже пропонуємо більш детально розглянути статус суб'єктів, які здійснюють запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями, в тому числі спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, що також мають відношення до правоохоронної діяльності.

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому законодавством України, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [126].

Повноваження, організація і порядок діяльності органів прокуратури визначаються окремим законом, а реалізація компетенції прокуратури має публічно-правовий, імперативний характер [184].

Нормативне регулювання статусу прокуратури відображає цільове призначення цього інституту і спрямоване на належне здійснення ним кримінального переслідування, правозахисної та контрольної-наглядової діяльності, визначення сфери його компетенції, забезпечення належних механізмів реалізації ним своїх повноважень тощо [126].

Зауважимо, що у діяльності прокуратури поняття функцій визначається неоднозначно. Досить цікавим є підхід, відповідно до якого функції прокуратури визначаються як особливі види діяльності прокуратури,

обумовлені політикою держави і необхідністю належної реалізації її функцій. У зазначеному підході переважно акцентовано увагу на тому, що функції прокуратури визначають місце і роль прокуратури в державному механізмі [2, с. 123].

Відповідно до ст. 121 Конституції України, прокуратура здійснює такі функції: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; 5) нагляд за додержанням прав і свобод людини та громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами [75].

Запобіжна діяльність органів прокуратури щодо зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями, відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», здійснюється через її функції, зокрема: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених Законом України «Про прокуратуру»; 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. З метою реалізації своїх функцій прокуратура здійснює міжнародне співробітництво.

Аналізуючи положення Конституції України та Закону стосовно функцій прокуратури, прослідковується невідповідність вимог Конституції України вимогам Закону, в якому не передбачено виконання прокуратурою функції нагляду за додержанням прав та свобод людини і громадянина, додержанням законів із зазначених питань органами виконавчої влади, органами місцевого

самоврядування, їх посадовими та службовими особами. Тому було внесено окремі зміни Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. [161].

Враховуючи процеси реформування правоохоронних органів, що тривають у нашій державі, сьогодні до системи прокуратури України входить *Спеціалізована антикорупційна прокуратура* (ст. 7 Закону України «Про прокуратуру»). Керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури підпорядковується безпосередньо Генеральному прокурору України. На Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру покладаються такі функції: 1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; 2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених Законом України «Про прокуратуру» і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про запобігання корупції», Національне агентство з питань запобігання корупції є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику [167].

До повноважень Національного агентства у сфері щодо зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями належать адміністративні та аналітичні функції, зокрема здійснення контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. З цією метою Нацагенство забезпечує ведення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення [126].

На шляху реалізації державної політики у сфері щодо зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями зроблено важливий крок – всіх без виключення посадових осіб держави зобов'язано декларувати наявні в них кошти та майно (шляхом розміщення електронних декларацій на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції та їх включенням до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування). Таке правило хоч і є приписом загального характеру, однак передбачає подальший моніторинг способу життя кожного суб'єкта декларування, з застосуванням методів арифметичного і логічного контролю, шляхом зіставлення між собою офіційних доходів і реальних витрат декларантів і членів їх сімей. Результатом таких розрахунків повинно стати, з одного боку – виявлення коштів і майна, не зазначених в електронних деклараціях, та, відповідно, вжиття санкцій щодо чиновників, які надали неповні або недостовірні відомості, а, з іншого – визначення так званої «нульової відмітки» для перевірки наступних річних звітів [229, с. 5–15].

Наступним суб'єктом протидії злочинам у сфері службової діяльності, вчиненої працівниками поліції, є Державна фіскальна служба України, діяльність якої крім реалізації першочергових заходів (державної податкової політики, політики у сфері державної митної справи) тощо спрямовується на запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про Державну фіскальну службу України» від 21 травня 2014 р. № 236 [165], Державна фіскальна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час

застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску.

Одними із пріоритетних завдань державної фіскальної служби, відповідно до покладених на неї завдань, є такі: розроблення форм податкових декларацій (розрахунків), звітності та інших документів; отримання і реєстрація заяв, повідомлень та іншої інформації про кримінальні й інші правопорушення у сфері оподаткування та бюджетній сфері, прийом щодо них передбачених законом рішень; виявлення кримінальних та інших правопорушень у сфері оподаткування, митній та бюджетній сферах, а також встановлення місцезнаходження платників податків, опитування їх засновників, посадових осіб; отримання від органів, що здійснюють державний фінансовий контроль, матеріалів ревізій та іншої інформації в разі виявлення фактів порушення законодавства; проведення перевірки достовірності відомостей, зазначених у п. 2 ч. 5 ст. 5 Закону України «Про очищення влади» тощо [126].

До державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю, належать і спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України. Цей правоохоронний орган відіграє надзвичайно важливу роль у процесі реалізації функцій демократичної, соціальної, правової держави. Основним законодавчим актом, що регулює діяльність Служби безпеки України, є Закон України «Про Службу безпеки України» [186].

Відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України», одним із її завдань є попередження, виявлення, припинення та розкриття зловживання владою або службовим становищем у сфері управління й економіки. Спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Служби безпеки України та їх співробітники мають права, передбачені законами України «Про Службу безпеки України» та «Про оперативно-розшукову діяльність» [179].

Національне антикорупційне бюро України є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення,

розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Його компетенцію сформульовано надто широко, а конкретизовано у визначених цієї статтею завданнях, серед яких протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і становлять загрозу національній безпеці. Таким чином, НАБУ є органом досудового розслідування щодо відповідної категорії кримінальних правопорушень з вузькою, чітко визначеною підслідністю [178].

Концепція створення НАБУ ґрунтується на американсько-британській моделі боротьби з корупцією, яку 2004 року запроваджено в Грузії [23]. Головною ланкою в структурі працівників НАБУ є старші детективи та детективи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування в кримінальних провадженнях щодо злочинів, які є їм підслідними, а також в інших справах, витребуваних до НАБУ прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками НАБУ.

Найбільше дискусій викликає кримінально-процесуальний статус детектива НАБУ. Найбільш невизначеною є регламентація його статусу як суб'єкта оперативно-розшукової діяльності [231, 145–148].

Нині в законодавстві України відсутнє визначення детектива, не зазначено, які повноваження має ця особа, хто може нею стати, що слід вважати детективною діяльністю тощо. Тобто відповідні статусні питання законодавчо не унормовано. Експерти вважають, що у цій ситуації такі законодавчі новели не відповідають загальній концепції порядку досудового розслідування, за яким всі дії з проведення досудового розслідування, зокрема проведення слідчих (розшукових дій) та негласних слідчих (розшукових) дій, покладено на слідчого (ст. 40 КПК України), а оперативні підрозділи (ст. 41 КПК України) позбавлені повноважень виконувати будь-які слідчі дії без письмового доручення слідчого або прокурора. Таке розмежування функцій між службовими особами, які

здійснюють досудове розслідування (слідчими), та особами, які виконують доручення слідчих, зокрема щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій (працівники оперативних підрозділів), існує в усіх правоохоронних органах, які мають у своєму складі як органи досудового розслідування, так і оперативні підрозділи. Така «спеціалізація» співробітників правоохоронних органів викликана істотними відмінностями у цілях, формах, методах і засобах роботи в межах виконання кожної з цих функцій [54].

Відповідно до ч. 3 ст. 19 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», порядок реєстрації, обліку та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення визначає Директор НАБУ. Однак такий порядок нині врегульовано ст. 214 КПК України, у якій не йдеться про особливості цього порядку в разі реєстрації, обліку та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності НАБУ. До того ж, що Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення затверджуються Генеральною прокуратурою України за погодженням зокрема з Національним антикорупційним бюро України. У нині чинній редакції Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань особливих процедур для НАБУ не передбачено. З метою запобігання різноманітним проявам зловживання владою або службовим становищем з боку службових осіб НАБУ ч. 3 ст. 19 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» слід виключити або ж конкретизувати, у чому саме полягає такий порядок [178].

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», детектив НАБУ для виконання покладених на нього обов'язків має право заводити оперативно-розшукові справи на підставі постанови, затвердженої начальником відповідного підрозділу НАБУ, та здійснювати на підставах і в порядку, установлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи. Водночас Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» закріплює лише обов'язок заведення оперативно-

розшукових справ. Так, у ч. 1 ст. 9 цього Закону вказано, що в кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа [179]. На підставі вищезазначеного це право НАБУ слід трансформувати в обов'язок.

У системі спеціальних органів з протидії корупції в правоохоронних органах на Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП) покладається виконання функцій прокуратури у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень корупційної спрямованості. Про це свідчать положення ч. 5 ст. 8 Закону України «Про прокуратуру», згідно з якою на САП покладено такі функції: 1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України; 2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим Законом і пов'язаних із корупційними або з корупцією правопорушеннями. У межах реалізації своїх функцій САП здійснює міжнародне співробітництво.

САП є важливим суб'єктом механізму реалізації державної антикорупційної політики в аспекті розслідування корупційних кримінальних правопорушень, притягнення до кримінальної відповідальності винних у їх учиненні осіб і відшкодування завданої державі їх учиненням шкоди. Вона має виконувати функції прокуратури щодо НАБУ як органу досудового розслідування й оперативно-розшукової діяльності, а також сприяти ВАС у розгляді та вирішенні справ про корупційні правопорушення.

Створення Державного бюро розслідувань (ДБР) як ще одного суб'єкта в системі органів правопорядку не повинно сприйматися як чергова популістська кампанія. В Україні свого часу (1997 рік) вже була спроба створити Національне бюро розслідувань, яке за своїм функціональним призначенням мало б займатися розслідуванням злочинів, учинених посадовцями, які мають певну «вагу» в суспільстві – народними депутатами, членами уряду тощо (на зразок американського ФБР) [207]. Проте в надзвичайно складних правових

дискусіях, поєднаних із впливом політичних і соціально-економічних чинників, ідея створення Нацбюро свого часу так і залишилася на папері [227].

Прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань» у 2015 році узгоджується з положеннями Перехідних положень Конституції України та Прикінцевих і Перехідних положень КПК України, а також Концепцією реформування кримінальної юстиції України (2008) [163].

Значною мірою зі створенням ДБР пов'язують імплементацію в законодавство України положень ст. 36 Конвенції ООН проти організованої злочинності та корупції («Спеціалізовані органи»). Прикладом функціонування подібних до ДБР структур за кордоном є діяльність Федерального бюро розслідувань (ФБР) – провідного органу федерального уряду США. До його підслідності віднесено розслідування злочинів у сфері забезпечення національної безпеки держави з поступовим розширенням компетенції, і нині це Бюро вправі розслідувати всі злочини (за виключенням підслідних спеціальним підрозділам з протидії тероризму) [227].

Поряд із законодавчими та організаційними кроками, нагальним для новоствореного Бюро залишається забезпечення прозорості в його діяльності, мінімізація корупційних ризиків, запровадження більш ефективних процедур підбору та розстановки персоналу. Причому важливо не припускатись суб'єктивізму, а такі випадки, як показує досвід інших країн, ще трапляються. Потребує коригування і відповідна нормативно-правова база [227].

По-перше, це чітке законодавче розмежування повноважень ДБР та Національного антикорупційного бюро щодо протидії корупції. Якщо для детективів НАБУ запроваджено одночасно предметну та персональну підслідність, то стосовно ДБР зазначається лише про персональну підслідність, що на практиці неминуче призведе до виникнення спорів між зазначеними органами досудового розслідування через невизначеність початкової кваліфікації на етапі внесення відомостей до ЄРДР. У цій ситуації, вважаємо за доцільне повернутися до практики визначення предметної (постатейної) підслідності, врахувавши, що досудове розслідування злочинів у сфері

службової діяльності провадиться тим органом досудового розслідування, який виявив кримінальне правопорушення [227].

По-друге, це відсутність спеціалізованих прокурора та судів, які б здійснювали розгляд кримінальних проваджень, що розслідуються ДБР. Якщо контроль за діяльністю НАБУ здійснює спеціалізована прокуратура, то орган контролю за діяльністю ДБР законодавчо не унормовано. Реформування судової системи передбачало створення спеціалізованих судів, які б здійснювали розгляд кримінальних проваджень, що розслідуються НАБУ та ДБР, зокрема учинених правоохоронцями та суддями. Однак нині такі суди так і не створено [227].

І ще одна проблема – законодавча обмеженість повноважень ДБР щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності. До підрозділів ДБР, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, віднесені лише підрозділи внутрішньої безпеки та забезпечення особистої безпеки. Таке очевидне обмеження функціонального спрямування оперативних підрозділів стримує використання можливостей негласної роботи. Адже підрозділи внутрішньої безпеки та забезпечення особистої безпеки здебільшого забезпечують безпеку самих працівників ДБР. Проте специфіка розслідуваних органом справ та інших напрямів діяльності у полі виконання покладних на ДБР завдань (ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань») об’єктивно потребує створення у складі ДБР оперативних підрозділів іншого функціонального спрямування [227].

Відповідно до наказу Національної поліції України «Про затвердження Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України» від 9 листопада 2015 р. № 83, Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції Національної поліції України та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність. Як вже зазначалося, відповідно до наказу Голови Національної поліції від 3 червня 2016 р. № 469, на цей підрозділ покладається запобігання зловживанню владою

або службовим становищем працівниками поліції, виявлення корупції в структурних підрозділах Національної поліції України.

Правосуб'єктність підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України визначається через нормативно-правове закріплення за ними певного кола компетенції (повноважень), яка надається таким підрозділам з метою виконання покладених на них функцій і завдань. Відповідні підрозділи в системі Національної поліції, поряд із загальними обов'язками, закріпленими Законом України «Про Національну поліцію» виконують також ряд специфічних завдань, зокрема: запобігання розголошенню службової таємниці, втрати носіїв таємної інформації, зброї, боєприпасів, виявлення зазначених діянь; координацію заходів державного захисту працівників Національної поліції України та їх близьких родичів; виявлення серед особового складу осіб, які зраджують інтереси служби та займаються протиправними діями; протидію втягуванню працівників у протиправну діяльність; удосконалення правового забезпечення з питань внутрішньої безпеки тощо [126].

3.2. Загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями

Одним із напрямків протидії злочинності є її запобігання. Попередження злочинності дозволяє забезпечити спокій у суспільстві, безпеку та стабільність суспільства в цілому, дотримання прав та свобод громадян в усіх сферах життєдіяльності. Кримінологічне попередження представляє собою багаторівневу систему державних, суспільних та інших заходів, що спрямовані на усунення причин та умов злочинності, різних негативних факторів, що продукують такі причини та умови, а також обмеження можливостей вчинення нових злочинів. Як зазначають Лунєєв В.В. та Мінковський Г.М., попередження злочинності спрямоване й на «удержание от перехода или

возврата на преступный путь людей, условия жизни и (или) поведение которых указывают на такую возможность» [85, с. 185].

Таким чином, попередження є не лише основним завданням правоохоронних органів, а й цілою системою, комплексом заходів впливу на злочинність. До таких заходів можна віднести заходи різного спрямування: економічні, політичні, ідеологічні, організаційні, технічні, правові, психологічні, культурно-виховні та інші. Така діяльність потребує не лише великої кількості витрат матеріального характеру, а й відповідного забезпечення людськими ресурсами.

Як зазначає І.П. Портнов, – попередження злочинності є не одиничним актом [157, с. 79]. Така діяльність представляє собою цілий ряд послідовних дій, що взаємопов'язані між собою та з виявленням детермінант злочинності. Крім того, попередження безпосередньо пов'язане і з системою заходів, що вживаються в державі, і направлених саме на обмеження проявів злочинності, на усунення її детермінант [28].

У вітчизняній та зарубіжній кримінології попередження (запобігання) поділяється на декілька рівнів та видів. Виділяється попередження загальне (загально-соціальне, загальнодержавне) та спеціальне (спеціально-кримінологічне). Незважаючи на такий розподіл, кожний із видів попередження здійснюється в суворо визначених межах і спрямовується на різні сфери життєдіяльності суспільства та кожної особи, яка є його членом. Таким чином, попередження злочинності (злочинів) є діяльністю, що має суто соціальний характер. Але дана термінологія дозволяє підкреслити різницю між заходами, безпосередньо пов'язаними з глобальними процесами розвитку суспільства та заходами, спрямованими на боротьбу зі злочинністю [85, с. 285].

Вітчизняні дослідники вважають, що знищити злочинність неможливо, і про це свідчить тривала діяльність правоохоронних органів України за останні 20 років. Так само, не можна повністю усунути ті детермінанти, якими обумовлюється її існування. Історія розвитку українського суспільства на протязі століть свідчить про це. Скільки існує держава, стільки й існують

негативні процеси та явища, що продукують злочинність, викликають її існування та сприяють вчиненню злочинів в різних сферах життєдіяльності суспільства [28].

В цілому ряді джерел науково-монографічної літератури зазначається, що повністю ліквідувати злочинність неможливо, так само, як і ті негативні явища, з якими вона взаємопов'язана [1, с. 164]. І незважаючи на постійний прогресивний розвиток суспільства, розвиток культурно-освітньої сфери, правового регулювання діяльності правоохоронних органів, законодавства в цілому, що повинно значно ускладнювати вчинення злочинів, - не має такого результату, як очікувалося. Це пов'язано з тим, що злочинність, так само, як і цивілізація розвивається, не стоїть на місці. Розвиток суспільства завжди поєднаний з удосконаленням його соціальних, економічних, політичних інституцій, законодавства, але при цьому існують і певні кризові явища, що торкаються різних сфер, і таким чином, сприяють вчиненню злочинів [28].

Однак, як зазначає В.В. Лунєєв, функція загальносоціальної профілактики має місце в процесі розвитку суспільства. Загальносоціальне попередження злочинності пов'язано з найбільш значимими та довготривалими видами соціальної діяльності, що здійснюється в процесі вирішення великомасштабних соціальних завдань, безпосередньо не призначених для попередження злочинів, але саме їх вирішення істотно впливає на рівень злочинності [85, с. 191].

В кримінології виділяється значна кількість об'єктів кримінологічного попередження. Однак, ми згодні з дослідниками у тому, що основу будь-якого попередження завжди складає економічна сфера. Це пов'язано із тим, що базис суспільства, незалежно від його рівня розвитку та політичної структури, форми правління тощо складає економічна основа. Сфера попередження злочинності не відноситься до такої, що створює нові цінності, – це сфера споживання. Тому, чим вищим є рівень розвитку суспільства, тим більше коштів воно може витратити на протидію злочинності. Таким чином, сфера економічних відносин повинна стати першочерговим об'єктом кримінологічного попередження [28].

Якщо говорити про попередження злочинів у сфері службової діяльності, то, зважаючи на те, що вона безпосередньо пов'язана із забезпеченням нормальної діяльності держави.

Попередити злочин не можна лише на рівні суспільства. Зважаючи на те, що злочин – це акт індивідуальної поведінки конкретної особи, то попередження злочинності повинно ґрунтуватися і на здійсненні певного позитивного впливу на особу, як члена суспільства та учасника суспільних відносин. Таким чином, загально соціальне (загальнодержавне) попередження повинно бути спрямоване і на кожну окрему особу, на регулювання взаємовідносин особи та держави в особі її правоохоронних та державних органів, котрі здійснюють попередження злочинності [28].

Загальносоціальна профілактика проявляється через систему заходів економічного, політичного, ідеологічного, організаційного характеру, спрямованих на розвиток економіки, підвищення рівня життя громадян, які тим самим вирішують завдання ліквідації злочинності. Ці заходи не ставлять перед собою спеціальних цілей боротьби зі злочинністю та профілактики злочинів. Однак вони мають важливий кримінологічний аспект, стаючи основою, платформою спеціального запобігання, оскільки їх спрямованість на вирішення проблемних завдань, які стоять перед нашою державою, створює передумови для зменшення рівня злочинності. Характерними ознаками загальних заходів профілактики злочинності слід вважати [4; 129]:

- а) їх всеохоплюючий та різносторонній характер;
- б) комплексність та взаємозалежність;

в) радикальність. Всеохоплюючий та різносторонній характер загальних заходів профілактики злочинів проявляється у тому, що вони проводяться у всіх сферах соціального життя, включаються у всі напрямки соціального розвитку: економіку, культурне будівництво, науку, техніку тощо. Комплексність та взаємозалежність загальних заходів профілактики злочинності впливає із системності соціальних процесів, зміст яких вони становлять. Комплексність загальних заходів являє собою фактор, який

необхідно враховувати вже у момент їх планування. Взаємозалежність загальних заходів означає посилення профілактичного ефекту при їх поєднанні. І навпаки, відсутність свідомо закладеної у загальні заходи взаємодії різко знижує їх попереджувальний ефект. Радикальність загальних заходів означає, що вони призводять не тільки до самих різноманітних змін у тих сферах, у яких криються причини злочинності, а й до невідворотних, з історичної точки зору, змін. Система заходів загальної профілактики включає у себе:

- 1). заходи з виявлення та вивчення причин злочинності як явища;
- 2). заходи з профілактики окремих видів злочинності;
- 3). заходи з виявлення та усунення причин вчинення окремих груп та видів злочинів, умов, що їм сприяли;

4). заходи з ліквідації об'єктивних обставин, які роблять можливим вчинення злочинів чи полегшують досягнення злочинного результату. Загальними профілактичними заходами є: правові, соціально-економічні, організаційно-управлінські, ідеологічні, соціально-психологічні, медичні, психолого-педагогічні, соціально-культурні і технічні. Загальнопрофілактичні заходи носять всеохоплюючий характер, визначаючи напрямки та методику боротьби зі злочинністю. Це обумовлюється тим, що загальносоціальна профілактика злочинів забезпечується у першу чергу розвитком нашої держави як правової країни, країни, де найвищою соціальною цінністю визнається людина, створенням її матеріально-технічної бази [129, с. 25, 27-28].

Політика держави повинна бути спрямована на досягнення такого балансу між інтересами держави та особи, щоб не обмежувати їх права та інтереси. Держава повинна забезпечити такий баланс сил та заходів державного примусу відносно порушників, щоб не виключити у подальшому здійснення і правомірної діяльності, не «відбити» бажання у інших фізичних та юридичних осіб приймати участь у здійсненні державної політики, та підтримувати таким чином розвиток економічних відносин в країні [28].

Вірно зазначає Р.З. Лівшиц, – кількість надходжень до бюджету перебуває у прямому зв'язку та взаємозалежності з соціальним захистом населення [63, с. 3].

Це можливо лише за умови пошуку найбільш оптимальних форм та методів захисту державою економічних, правових умов конкурентоспроможної діяльності суб'єктів господарювання з різними формами власності. Також це можливо шляхом забезпечення найбільш прийняттого балансу (співвідношення) на внутрішньому ринку України товарів вітчизняного та зарубіжного виробництва. На сьогоднішній день в Україні такого розумного балансу немає. На ринку переважають товари зарубіжного виробництва, при цьому дуже низької якості та по «бросових» цінах. Такий стан речей, звичайно, не може стимулювати вітчизняного виробника до розширення сфери власного виробництва. Таким чином, політика у сфері експорту-імпорту повинна бути зваженою та доцільною. Тому, можна сказати, що кількість злочинів, вчинених громадянами та правопорушень юридичними особами при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, – не має тенденції до зменшення. Тому, відповідно, і кількість зловживань, вчинюваних державними службовцями, також не може зменшуватися [28].

Створення відповідних пріоритетів у цьому напрямку повинно зменшити або взагалі усунути цілий ряд причин, що сприяли вчиненню злочинів на державній службі. Одним із таких напрямів, на наш погляд, повинна стати охорона самих державних службовців. І це має стати головним напрямом діяльності держави [28].

Одним із важливих напрямків вивчення діяльності держави є забезпечення постійного та своєчасного надходження в бюджет держави в цілому та в місцеві бюджети коштів за рахунок податків та зборів, встановлених чинним законодавством. Держава повинна забезпечувати й певний обсяг платежів всіма суб'єктами господарювання (податків та зборів) на різних рівнях (на рівні загальнодержавного бюджету, регіональних, місцевих). Виходячи із цього, митна політика будь-якої держави (митники є державними

службовцями), і України у тому числі повинна відповідати наступним умовам та принципам:

1. Оскільки митна політика, як будь-яка політика держави, є в першу чергу, є правоохоронною політикою, - покликана захищати інтереси не лише держави, а й інтереси всіх суб'єктів господарювання (юридичних та фізичних осіб).

2. Митна політика є політикою регулятивною, оскільки спрямована на формування бюджетів різних рівнів, на їх підтримання на належному рівні, а також дотримання певного балансу.

3. Такий баланс забезпечується і зберігається завдяки встановленню цілого ряду платежів та зборів до бюджетів різних рівнів. До них можна віднести митні тарифи, митні режими, режими поставок (пільгові та обмежені) та ін. [28].

Таким чином забезпечується права фізичних, юридичних осіб – суб'єктів господарювання, і також інтереси держави в особі її митних органів та бюджетів різних рівнів [28].

Крім того, обов'язковим в діяльності державних органів повинно бути і дотримання принципів боротьби з корупцією [46, с. 40]. Кожна структурна частина державного органу повинна дотримуватися їх у своїй повсякденній діяльності. Низка цих принципів закріплені в різних законодавчих актах, але слідування їм повинно стати основним гаслом в діяльності кожного державного органу: від центрального до регіонального та місцевого.

Це потребує при встановленні основних пріоритетів у державній політиці та визначенні основних прийомів та методів в її реалізації забезпечувати поєднання інтересів держави, суспільства та людини. Зважаючи на те, що метою держави є отримання якомога більшої кількості грошових надходжень до бюджету, то відповідно, і державна політика спрямована на теж саме. Забезпечення максимуму бюджетних надходжень можливо за рахунок збільшення експорту-імпорту товарів в Україну. А це, у свою чергу, можливо не лише за рахунок збільшення асортименту товарів, що ввозяться в Україну, а

й за рахунок їх зменшення, але при тому, що вартість таких товарів буде високою. Таку картину ми можемо спостерігати на прикладі ввезення в Україну імпортованих автомобілів. За останні 10-15 років суми митних зборів та податків зросли у декілька разів. Таким чином, результативність митної політики у напрямку отримання значних надходжень до бюджетів досягається шляхом встановлення високих митних платежів [28].

У напрямку зменшення корупційних ризиків та службових злочинів серед державних службовців необхідно, на наш погляд, проводити не лише суто наукові обговорення теоретичних проблем діяльності державних органів, а й поєднувати їх з думкою практиків, особливо в період реформування та переорієнтації.

На наш погляд, можна було б виділити наступні заходи, що не були визначені та реалізовані, а саме: запровадження чіткого механізму взаємодії між службами внутрішньої безпеки державних органів та інших правоохоронних структур у виявленні та фіксації протиправних вчинків співробітників державних службовців, вчинюваних з іншими правоохоронцями; удосконалення системи підвищення кваліфікації та перепідготовки державних службовців; аналіз нормативно-правової регламентації діяльності державних службовців у сфері запобігання корупції та службовим злочинам і підготовка відповідних пропозицій та рекомендацій по виявлених прогалинах, недоліках, суперечностях; розробка концепції формування кадрів та кадрового потенціалу державних службовців на певний період (3-5 років); створення міжвідомчої бази даних «Злочини та правопорушення державних службовців».

Основа для концептуальної моделі вітчизняного законодавства, що регламентує діяльність державних службовців, і особливо це стосується суб'єктів підприємництва, пов'язана із забезпеченням ринкової свободи їх діяльності. При цьому необхідно також забезпечити і відповідальність суб'єктів підприємництва за порушення при здійсненні такої діяльності. Головним у даному напрямку повинно стати дотримання умов доцільності, оптимальності

та принципу індивідуалізації відповідальності. Лише за таких умов державна політика може бути виваженою та ефективною. Лише такий підхід, на наш погляд, здатний забезпечити таке співвідношення мети отримання прибутку та безпечності для національної безпеки в цілому і для держави, суспільства та кожної особи. Лише така кореляція між шляхами та способами поповнення бюджету дозволяє підтримувати належний баланс з інтересами суб'єктів підприємництва та безпекою особи, суспільства, держави [28].

Зважаючи на викладене, підтримання на високому рівні митних зборів та платежів держава забезпечує своє існування (в широкому розумінні) та наповнення бюджетів і благополуччя своїх громадян (у вузькому розумінні). Однак, постійне та неконтрольоване збільшення митних зборів та платежів не повинно стати загрозою і для підприємницької діяльності, обмежити її або зменшити кількість суб'єктів господарювання. Звичайно, що збільшення сум платежів та їх розширення, запровадження нових видів митних зборів певним чином знижує активність суб'єктів господарювання та підприємництва. Одночасно це призводить і до того, що суб'єкти підприємницької діяльності (як фізичні, так і юридичні особи) намагаються покласти весь тягар митних зборів та платежів на плечі покупців. А це означає, що кожен громадянин держави буде відчувати на собі хибні кроки митної політики, обмежувати його споживацькі права та інтереси. Таким чином досягається штучне підвищення цін на товари імпортного виробництва, що не сприяє у кінцевому рахунку розширенню мережі торгівлі такими товарами [28].

Ми вважаємо, що зменшення кількості злочинів у досліджуваній сфері можливо досягти шляхом здійснення виваженої та продуманої на кроки вперед політики розвитку державної служби. Як важливий елемент зовнішньої та внутрішньої господарської та в цілому й економічної діяльності, така політика залежить від здатності вітчизняного законодавця приймати такі правові акти, що максимально відповідатимуть вимогам сьогодення, тенденціям розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з іншими державами та забезпечить пошук балансу між інтересами держави і кожної окремої особи [28].

При здійсненні різних видів підприємницької та господарської діяльності суб'єкти господарювання використовуючи кримінальні схеми для здійснення експортно-імпортних операцій намагаються уникнути передбачених чинним законодавством митних зборів та платежів. А це, у свою чергу, тягне за собою зменшення бюджетних надходжень від митної діяльності. Крім того, така ситуація створює несприятливий фон для здійснення інвестицій зарубіжних партнерів в економіку України, загрожує демпінговим процесам у вітчизняній економіці, зростанню рівня інфляції та виникнення незацікавленості вітчизняного виробника у виробництві вітчизняних товарів народного споживання. Звичайно, що такий стан знову ж таки, призводить до зменшення митних зборів та їх надходження в бюджет. Необхідно відзначити, що й продумана валютна політика у цій сфері повинна бути максимально ефективною та оптимальною. Якісна валютна політика та валютне регулювання може забезпечити не лише зменшення кількості вливань капіталів, отриманих злочинним шляхом, в національну економіку, а й дозволить зменшити можливість кримінального накопичення капіталу в самій Україні та зменшенню можливості несумлінних суб'єктів господарювання легалізувати кошти, отримані від незаконної діяльності на території нашої країни (від незаконного обігу наркотиків, зброї, радіоактивних речовин та матеріалів тощо) [28].

Однак, здійснення контролю за останнім видом діяльності можливо досягти лише шляхом здійснення спеціального кримінологічного попередження злочинів у досліджуваній сфері [28].

На думку В.В. Лунєєва, на рівні спеціальної профілактики мета боротьби зі злочинністю, її окремими видами та конкретними злочинами уже не розчинена у більш загальних цілях, що притаманно загально соціальному рівню профілактики, і не є її похідною, як межах боротьби з соціальними патологіями. Ця мета виділена тут в якості єдиної або провідної для відповідних заходів соціального контролю, соціальної реабілітації або правоохоронної діяльності [85, с. 194].

Ми згодні з думкою В.В. Лунєєва і це дозволяє нам зазначити, що розробка та реалізація заходів спеціальної профілактики перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності від наявності злочинності, її стану, структури та динаміки, а також характеру та змісту криміногенних детермінант, що обумовлюють всю злочинність в цілому або окремий її вид.

Така позиція підтримується й іншими вченими, які проводили дослідження саме злочинності та розробки шляхів її подолання [145, с. 24-25]. Специфіка спеціальних заходів профілактики злочинів, на думку Т.В. Молчанової, полягає у тому, що вони породжуються наявністю злочинних діянь та існуванням конкретних причин та умов, що сприяють їх вчиненню і призначаються саме для усунення та нейтралізації цих причин та умов [136, с. 167-168].

На нашу думку, зміст спеціального попередження злочинів у сфері державної служби певним чином співвідноситься зі змістом спеціального попередження службових злочинів та злочинності в цілому.

Таким чином, складовими загально-кримінологічного та спеціально-кримінологічного попередження злочинності в Україні є такі ж види попередження злочинності в сфері службової діяльності. Такий підхід в аналізі видів попередження дозволяє нам зробити філософсько-правовий аналіз існуючої системи попередження злочинів у сфері службової діяльності і здійснити логічний перехід від загального до особливого та окремого. Виходячи із цього, зміст спеціально кримінологічного попередження злочинів у сфері службової діяльності є складовою частиною попередження професійної злочинності, яке, у свою чергу, є складовою попередження злочинності в цілому. Таким чином, родовим поняттям попередження злочинів у сфері службової діяльності є попередження професійної злочинності, а загальним – попередження злочинності в цілому.

Зважаючи на це, можна говорити про те, що службова злочинність – є складним структурованим явищем. До того ж, тіньовий сектор економіки, що є складовою частиною економічної злочинності, робить економічну сферу

поліструктурованим явищем. Живильним середовищем для економічних злочинів та й злочинів у сфері службової діяльності є квазіринкова економіка, яка сформувалася в Україні на початку 90-х років ХХ століття після розпаду СРСР.

Здійснення шокових ринкових перетворень, реформ призвело до її формування. Відповідно, що у цей період хаотичного формування ринкових відносин на ґрунті майже зруйнованих та спотворених економічних відносин, що збереглися в окремих секторах економіки (бюджетній, частково фінансовій, промисловій, видобувній, торгівельній) суттєво збільшилася кількість економічних злочинів, і злочинів у сфері службової діяльності у тому числі.

Таким чином, досвід української економіки за останні 15-20 років свідчить про те, що в період шокової терапії в економіці розрахунки керівників держави та економістів щодо лібералізації цін на внутрішніх та зовнішніх ринках, не контрольовані грошові розрахунки, що повинно було призвести до формування регулятивного механізму ринку, - не виправдалися. Це можна пояснити тим, що ринок – це не просто механізм побудови економічних відносин, цілком новий та незнайомий для української економіки, а й механізм, який може ефективно працювати лише за умови існування певного типу народногосподарських міжгалузевих пропорцій, системи ринкових інститутів, котрі підтримують рівновагу на ринку на двох рівнях (мікрорівні та макрорівні), коли сформований потужна ланка підприємців. При цьому ефективність існування та функціонування такого ринку можлива за умови наявності у підприємців такого рівня менталітету, що заснований на беззаперечному дотриманні суспільних норм та вимог закону, і коли держава забезпечує ефективне дотримання загальних норм, що регламентують господарську діяльність, всіма її учасниками.

Так, ми намалювали ідеальну модель ринкових відносин, - але чи може така може скластися в Україні – це питання не одного року і десятиліття. Пропорційність секторів економіки, ринкова рівновага, належне нормативно-правове забезпечення економічних процесів, позитивна ментальність суб'єктів

господарської діяльності – це завдання довгострокові. На сучасному етапі розвитку української економіки та українського суспільства в цілому можна говорити лише про способи розв'язання таких завдань, про проблеми та труднощі перехідного періоду в економіці.

У зв'язку із цим можна згадати точку зору М.М. Бабаєва про детермінанти злочинності в різних видах суспільств (стабільних та кризових): на тому чи іншому етапі розвитку суспільства відносно стабільні процеси змінюють свій характер, в ряді випадків перетворюючись із нормальних в патологічні, особливо коли відхилення від соціальної норми розтягуються у часі; суспільство входить в фазу кризи, і це накладає жорсткий відбиток на всі найбільш значимі явища та процеси життя та поведінки людей; в результаті виникає ситуація, й мова іде уже не лише, і не стільки про відмінності між вітчизняною злочинністю та американською, а про відмінності між кримінальними ситуаціями кризового та стабільного суспільства; в таких умовах помітно зростає питома вага специфічного, не схожого на те, що має місце в кримінальних процесах інших країн, що стабільно розвиваються [10, с. 15].

В.В. Лунєєв вказує такі детермінанти: процес криміналізації суспільних відносин пов'язаний з паралічем нової влади, її корисливими та іншими особистими інтересами, великими можливостями влади в саморегулюванні, а не в контролі за злочинністю [116, с. 16].

В.В. Коваленко називає такі детермінанти злочинності у сфері економіки, як велика частка сектору тіньової економіки, непродумані реформи в економічній сфері, недоліки в організаційно-технічній та організаційно-управлінській сфері тощо.

Отже, службова злочинність, як і тіньова економіка, яка є її складовою частиною, - є поліструктурним явищем, що потребує постійного вивчення та пошуку більш дієвих засобів впливу на криміногенні процеси, що відбуваються в ній. За останні десятиліття на рівень та структуру злочинності у сфері державної служби впливали два таких фактори, як:

1) неминучий процес переходу до ринкових економічних відносин та формування цивілізованого ринку;

2) тривале руйнування соціального контролю над злочинністю, що призвело до неможливості правоохоронних структур навіть мати чітке та об'єктивне уявлення про реальний стан злочинності.

Цей процес розпочався іще у 80-ті роки минулого століття, і останні роки досить чітко, на нашу думку, проявилось катастрофічне становище, в якому зараз і опинилася Україна. І ця катастрофа торкнулася всіх сфер життєдіяльності українського суспільства, а не лише економіки: і соціальної, і політичної, і моральної. Названі фактори перебувають у складній взаємодії та взаємозалежності, вони впливають один на одного, а також виступають взаємодоповнюючими елементами, обумовлюють і живлять один одного. Крім того, руйнування системи контролю за економічними відносинами, що мала місце в державній економіці, є неминучою та обов'язковою умовою побудови ринкової економіки – з одного боку і руйнування, відповідно, системи державного контролю за злочинністю у цій сфері – не відноситься до обов'язкових умов побудови ринкових відносин. Таким чином, у руйнуванні системи соціального контролю за злочинністю, який існував до 1990-х років, провідна роль належить не ринковій економіці та економічним реформам періоду 1985–1995 років, а імпульсивна політика державної влади, в якій до цього часу переважають революційні підходи над еволюційними [10, с. 18-19]. І навіть досвід розвитку успішних зарубіжних економік світу для України не були авторитетом у цьому питанні тривалий час.

Як показує досвід останніх років, на ґрунті передачі у приватні руки об'єктів економіки, правоохоронна система не втручалася в ситуації протиправного поділу державної власності, оскільки всі спроби запобігти вчиненню злочинів та правопорушень при цьому закінчувалися тиском на правоохоронців всіх рівнів.

Таким чином, викладені нами вище погляди на детермінанти криміналізації службових відносин в Україні дозволили нам визначити і

детермінанти злочинів, вчинюваних у сфері службової діяльності та державними службовцями зокрема. Відповідно, це дозволить об'єктивно й виважено підійти до питань вироблення науково-обґрунтованих та найбільш прагматичних способів вирішення проблем запобігання вказаної групи злочинів.

На нашу думку, серед спеціально-кримінологічних засобів попередження злочинів, вчинюваних у сфері службової діяльності, повинні займати саме заходи економічного характеру. Їх спрямованість на відновлення деформованих, спотворених та зруйнованих суспільних відносин у сфері економіки, фінансів, оподаткуванні, - дозволить більш ефективно та дієво вирішувати складні питання, ніж найбільш суворі та часто застосовувані заходи репресивного характеру.

Ми вважаємо, що створення єдиної системи валютного та зовнішньоторгового обліку, контрольованого державою та врегульованого законодавчими актами, що спираються на міжнародні правові норми дозволить забезпечити своєчасне та повне надходження до бюджетів різних рівнів податків та зборів від експорту товарів та вантажів, що вивозяться з України. Крім того, це дозволить встановити обґрунтовані цифри для зборів та платежів при імпортуванні товарів та вантажів при їх ввезенні в країну. Крім того, необхідно відновлення монополії держави на всі природні багатства, що не можуть бути відновлені (вугілля, торф, лісова деревина, нафта, газ тощо) та посилення державного контролю за ввезенням в Україну небезпечних промислових та радіоактивних відходів виробництва. До речі, така проблема актуальна не лише для України, а й для інших країн колишнього СРСР [196, с. 23-24].

Наступним кроком у спеціально-кримінологічному попередженні злочинів у сфері службової діяльності повинні стати заходи по упорядкуванню видачі дозволів на здійснення контролю за проведенням операції бартеру зі стратегічною сировиною (газу та нафти). У цьому ж напрямку корисним буде скорочення використання механізму квот та ліцензій для суб'єктів

господарської та підприємницької діяльності, встановлення таких митних тарифів та зборів, що будуть робити не вигідними для недержавних суб'єктів господарювання такі види діяльності (вивезення за кордони України природної сировини та полуфабрикатів, металобрухту чорних та кольорових металів тощо). Це, у свою чергу, дозволить державі зберегти невідновлювані природні ресурси для потреб і подальшого використання для свого населення та за більш високими цінами продавати зарубіжним партнерам уже готову продукцію.

Також, одним із заходів обмеження можливостей для вчинення зловживань державних службовців є запровадження механізму захисту внутрішнього національного ринку шляхом введення антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних митних зборів на ввезення вантажів та товарів, а відносно брухту і відходів чорних та кольорових металів, - необхідно запровадження особливого порядку контролю їх пропуску через митні кордони України, що дозволить забезпечити не лише відповідне їх оподаткування, а й перевірку добросовісності перевізників. Для цього Україна може використати досвід зарубіжних країн, і встановити для таких вантажів обов'язкове проведення незалежної експертизи щодо кількості, якості та ціни (не зарубіжної, а внутрішньої), за результатами якої видавати-отримувати сертифікати відповідності і контролювати подальший бартерний обмін таких вантажів, за які розрахунки проводяться у валюті.

Як показало вивчення нами матеріалів кримінальних проваджень (справ), зловживання державних службовців мають місце саме при самостійній оцінці ними митної вартості товарів, які ввозяться в країну.

С. Дорожков та М. Мухортов вказують на такий напрям спеціального попередження службових злочинів, як необхідність вивчення зарубіжного досвіду [40, с. 38].

Це, на наш погляд, цілком правомірне твердження, і пов'язано, перш за все із тим, що зарубіжні підприємства, які працюють в Україні і мають представництва на територіях інших країн колишнього СРСР, часто здійснюють кримінальну діяльність, хоча і легалізуються як інвестиційні,

страхові, трастові, холдингові компанії. Діяльність таких підприємств ретельно маскується і дозволяє іноземцям планувати злочинні махінації та реалізовувати свої злочинні наміри. Крім того, більшість таких компаній очолюють колишні наші співвітчизники, які переважно, саме з метою ухилення від кримінальної відповідальності, декілька років тому покинули Україну, змінили прізвища та знову приїхали в Україну для продовження своєї злочинної діяльності. В Україні наукових досліджень на рівні кандидатської чи докторської дисертації в межах кримінологічної науки не проводилося, і тому науковці та практики не мають об'єктивної інформації про злочини, вчинювані у сфері службової діяльності зарубіжними суб'єктами господарської та підприємницької діяльності.

Відповідно, злочини, вчинювані ними у сфері службової діяльності також не виявляються в повному обсязі. До поля зору правоохоронців потрапляють лише окремі, одиничні факти злочинної діяльності, а прослідкувати та виявити всі схеми здійснення протиправної діяльності та механізму досягнення злочинної мети не представляється можливим.

Також, необхідно завузити увагу і на тому, що злочини у сфері службової діяльності із розвитком зовнішньоекономічної діяльності, розширенні напрямів її здійснення, запровадження нових форм економічної співпраці роблять актуальними питання криміногенних детермінант та факторів, що викликають вчинення зловживань з боку державних службовців та удосконалення форм їх прояву.

На наш погляд, спеціальне попередження вказаної групи злочинів повинно ґрунтуватися не лише на нормах національного законодавства, а й на нормах міжнародних нормативно-правових актів, що регламентують питання взаємодії та правової допомоги між країнами.

Спеціальна профілактика повинна бути пов'язана з правовими формами її забезпечення. На думку В.В. Лунєєва, спеціальна профілактика (кримінологічна та заходи правового впливу, що вона вимагає) включає заходи, спрямовані саме на виділення, усунення, послаблення, нейтралізацію криміногенних факторів,

на виправлення осіб, які можуть вчинити або повторно вчиняють злочин [85, с. 193].

Зважаючи на те, що географічне положення України ставить її на місце транзитної території при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності європейських країн з азійськими, а також досить активну роль України у торговельних відносинах з Білоруссю, Грузією, Казахстаном, Китаєм, Кореєю, Польщею, Росією, Таджикистаном, Туреччиною, Узбекистаном та іншими країнами Європи і Сходу, до пріоритетних завдань спеціально-кримінологічного попередження злочинів у сфері службової діяльності необхідно віднести і питання уніфікації законодавства вказаних країн та запровадження однакових правил та процедур проходження через митні кордони вантажів, тобто, єдиних і спільних для країн правил митного контролю.

У цьому напрямку Україною уже вжито певних заходів на шляху входження в європейський економічний простір, але, вони, на наш погляд, потребують подальшого удосконалення і пристосування до українських реалій. Це стосується, у першу чергу, запровадження єдиних правил митного оформлення транзитних товарів, митного супроводження вантажів, перевезення вантажів митними перевізниками. Також, потребують єдиного підходу і питання щодо загальних заходів забезпечення оплати митних платежів та зборів, що існують між країнами у зв'язку із різними механізмами валютного та податкового регулювання в національному законодавстві. Митна вартість товарів, що переміщаються через митні кордони України як транзитної зони потребують контролю та особливої уваги, щоб уникнути подвійного оподаткування та невиправдано жорстоких підходів у здійсненні митного контролю за ними. При цьому Україна, на наш погляд, не повинна сліпо копіювати зарубіжний досвід, а враховувати національні особливості, інтереси сучасного суспільства та економічних проблем, що існують на цей час. Проблеми української економіки та особливості системи оподаткування, що

уже побудовані, повинні бути враховані при коригуванні сфери митної діяльності та її законодавчого забезпечення.

Одним із самостійних напрямків попередження злочинів у сфері службової діяльності можна назвати електронне документування сплати необхідних зборів та платежів, коли людина звертається до певного державного органу. Це дозволяє не лише своєчасно справляти ці збори та платежі, а й контролювати питання ухилення від їх сплати, крім того, це суттєво скорочує час на документальне оформлення, а відповідно, і дозволяє більшу кількість осіб обслужити і не витратити кошти на повторне проходження окремих видів контролю. Також, як уже зазначалося, електронна система обліку та розрахунків (електронне декларування) дозволяє уникнути безпосереднього спілкування службовців з перевізниками товарів та вантажів і усуває можливість виникнення корупційних зв'язків та корупційних схем розмитнення та оплати митних зборів та платежів. Єдине, що потребує додаткових заходів контролю за митними перевізниками – це достовірність інформації, яку вони вказують в електронній декларації.

Для українського населення, яке звикло до думки, що органи влади можна обманути, і безкарно, - це проблема морального характеру. Електронне декларування, на наш погляд, - це майбутнє системи справляння зборів та платежів, оскільки це нова схема контролю, яка складає його головну ланку. А для підтвердження правильності та достовірності даних, що вносяться перевізниками при проходженні контролю може стати, на наш погляд, іще одна інформаційна система даних, в якій би поєднувалася інформація щодо ціни товарів та вантажів, що потім реалізуються в Україні.

Таким чином, поєднання даних, отримуваних на зовнішніх ланках держави та на внутрішніх (при оподаткуванні різних видів господарської та підприємницької діяльності) може стати таким додатковим ланцюгом у контролюванні чесності та сумлінності перевізників.

На наш погляд, детермінанти злочинів у сфері службової діяльності, із запровадженням електронної системи обліку вантажів та товарів, що ввозяться

в Україну, справляння митних зборів та платежі по них, їх оподаткування, - це шляхи нейтралізації тих негативних факторів, що впливають на кількість злочинів, вчинюваних державними службовцями, пов'язаних із зловживанням службовим становищем. І незважаючи на те, що перевірка на митниці товарів та вантажів, що ввозяться стає лише вибірковою, - використання даних єдиної інформаційної бази даних про укладені угоди (на купівлю-продаж, бартерний обмін, тощо) – дозволить проконтролювати чесність перевізників і застосувати до них у разі порушень передбачені законом санкції.

Таким чином, створення функціонально завершеної та замкненої системи, втручання в яку з державних службовців робить неможливим.

Що стосується правових заходів забезпечення попереджувальної діяльності, і саме спеціально-кримінологічного попередження злочинів у сфері службової діяльності, то вони повинні ґрунтуватися не лише на нормах національного законодавства, а й на нормах міжнародного характеру. До останніх відносяться правові акти регіонального та міжнародного рівня.

На Конгресах ООН, Нарадах Міністрів внутрішніх справ країн СНД, Радах безпеки Європи та інших привертається особлива увага міжнародної спільноти до злочинності. Неодноразово на цих заходах вказувалося, що злочинність окремої країни виходить за її державні кордони, і таким чином, злочинність набуває транснаціонального характеру. Об'єднання різних держав у міждержавні об'єднання (спільноти) сприяє тому, що і злочинці об'єднуються, створюють транснаціональні організовані злочинні угруповання, які «працюють» на території не однієї своєї держави, а й на територіях інших держав. Перша за все, це стосується економічної злочинності та організованих її форм, злочинності, пов'язаної з незаконним обігом зброї, наркотиків, анатомічних органів та тканин людини та торгівлі людьми. За статистичними даними МВС України та країн СНД вказані види злочинності останні роки зросли, незважаючи на високий рівень їх латентності.

Для підвищення ефективності роботи правоохоронних органів національних та міжнародних (Інтерполу, Європолу), координації їх діяльності

спеціально розроблені міжнародно-правові акти, в яких передбачено норми, що рекомендовані національним законодавствам і які дозволяють спільними зусиллями правоохоронних відомств різних держав виявляти злочинців, проводити розслідування по вчинених ними злочинах на територіях різних держав та вирішувати питання їх кримінальної відповідальності, засудження та призначення і відбування покарання. Крім того, більшість країн, що входять до названих міжнародних спільнот мають між собою певні домовленості у формі міжнародних угод про співпрацю та взаємну допомогу по кримінальних справах, що також суттєво полегшує роботу по виявленню та доказуванню й екстрадиції злочинців.

Таким чином, зазначені документи мають не лише силу міжнародно-правових актів, а й актів, які виконують роль засобів спеціально-кримінологічного попередження службових злочинів як в цілому.

У зв'язку із цим необхідно зазначити, що окремі види злочинів у сфері службової діяльності набули широкого розповсюдження, і стали «транснаціональним лихом». Таким злочином, наприклад, можна назвати контрабанду. При цьому предметом контрабандних перевезень стають не лише товари народного споживання та вантажі для промисловості, а й зброя, наркотики, людські органи та самі люди. Звичайно, що вчинення таких злочинів без відповідного контакту злочинців з працівниками митних органів неможливо, і схиляння працівників митниць до зловживань та підроблення перевізних документів у тому числі. Тому, запропонована система електронного декларування та контролю на різних рівнях за вантажами та товарами, що ввозяться і вивозяться з України дозволить у декілька разів зменшити кількість таких злочинів та усунути можливості для їх вчинення.

Акт міжнародного характеру – Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 15.11.2000 р. (Резолюція № 55/25), ратифікована Україною, відносить контрабанду до найбільш небезпечних організованих злочинів, що мають транснаціональний характер, і дає певні рекомендації по зменшенню кількості її проявів. Крім того,

дана Конвенція містить не лише рекомендації відносно меж кримінальної відповідальності та покарання за контрабанду, а й рекомендації, що містять вказівки на основні напрями спеціально-кримінологічного її попередження.

Так, у вказаній Конвенції в ст. 31 «Попередження транснаціональної організованої злочинності» за своїм змістом спрямована на спеціально-кримінологічне попередження не лише транснаціональних злочинів, вчинюваних в організованих формах (організованими злочинними угрупованнями, злочинними організаціями, злочинними співтовариствами), а й на запобігання контрабанди, незалежно від того, які предмети в ній фігурують (наркотики, психотропи, їх аналоги, зброя, боєприпаси, радіоактивні, сильнодіючі, отруйні матеріали та речовини, або товари, дозволені для вільного обігу, вантажі для промисловості тощо). Згідно положень ст. 31 Конвенції держави-учасники, які приєдналися до даної конвенції, повинні розробляти національні проекти по попередженню таких злочинів, періодично проводити оцінку їх ефективності, та у разі потреби – здійснювати пошук та запроваджувати оптимальні види практичної діяльності правоохоронних органів в цілому та їх спеціалізованих підрозділів. Також, держави, які приєдналися до даної Конвенції, таким чином узгодити її положення з нормами національного законодавства, щоб вони створювали умови неможливості для подальшого створення організованих груп або інших злочинних об'єднань діяти на легальних підставах, або істотно скоротити їх можливості легалізувати прибутки, отримувані від злочинної діяльності. Для цього державам-учасницям пропонується застосовувати для такого захисту економічних інтересів держави відповідних законодавчих, організаційних та адміністративних заходів, і спрямовувати їх на наступне:

а) зміцнення співробітництва між правоохоронними органами або органами прокуратури та відповідними приватними організаціями, у тому числі із різних секторів економіки;

б) сприянні розробці стандартів та процедур, призначених для забезпечення добросовісності в роботі публічних та відповідних приватних

організацій, а також кодексів поведінки для представників відповідних професій, зокрема, адвокатів, нотаріусів, консультантів з питань оподаткування та бухгалтерів;

с) попередження зловживань з боку організованих злочинних груп процедурами торгів, що проводяться публічними органами, з субсидіями і ліцензіями, що видаються публічними органами для здійснення комерційної діяльності;

д) попередженні зловживань з боку організованих злочинних груп юридичними особами, до таких заходів можна віднести:

I) створення публічного реєстру юридичних та фізичних осіб, що приймають участь у створенні юридичних осіб, управлінні ними та їх фінансуванні;

II) створення можливості позбавлення за рішенням суду або за допомогою інших належних засобів на розумний період часу осіб, засуджених за злочини, що охоплюються даною Конвенцією, права обіймати посади керівників юридичних осіб, зареєстрованих в межах їх юрисдикції;

III) створення національного реєстру осіб, позбавлених права обіймати посади керівників юридичних осіб;

IV) обмін інформацією, що міститься в реєстрах, вказаних у підпунктах (d)(I), (III) даного пункту, з компетентними органами інших держав-учасниць.

Також, необхідно зазначити, що розглядувані нами положення Конвенції передбачають для кожної держави-учасниці періодичне проведення коригування законодавчих актів, правових норм на підставі правових оцінок їх ефективності, змін у суспільстві (зокрема, його соціальному, політичному житті), що можуть впливати на економічну ситуацію в країні та світі, зміни в адміністративній практиці (у застосуванні національного законодавства у сфері економічних відносин, введенні нових законів та правових норм, що впливають на уже існуючі тощо). Метою такого коригування повинні бути, і це є цілком логічним, пошук «білих плям» і законодавстві, його недоліків, неефективності, криміналізації та декриміналізації діянь, що втрачають свою суспільну

небезпечність тощо, для створення таких умов, щоб організовані злочинні групи не могли скористатися сприятливими для них обставинами для вчинення злочинів у сфері економіки та у сфері службової діяльності зокрема, і, відповідно, приведення національного законодавства до міжнародних стандартів, з урахуванням потреб практики. Таким чином, кожна держава-учасниця повинна сприяти поглибленню розуміння суспільством в цілому та окремими його ланками ступеня суспільної небезпечності та шкідливості діяльності організованих злочинних угруповань (організованих груп та злочинних організацій), які мають транснаціональні зв'язки. Така інформація повинна поширюватися в суспільстві для підвищення рівня обізнаності населення щодо форм та проявів діяльності транснаціональних організованих угруповань, основних напрямів їх діяльності, що в кінцевому рахунку, спрямоване не лише на підвищення рівня правової освіти населення, а й на виявлення причин та умови, що сприяють транснаціональній організованій злочинності та запобіганню їй.

Формами поширення вказаної інформації, на наш погляд, найбільш дієвими, є засоби масової інформації (як друковані, так і електронні, радіо, телебачення).

Як показує практика діяльності правоохоронних органів України та за результатами опитування працівників органів внутрішніх справ і органів прокуратури, у разі посилення економічної кризи та соціальної напруги у країні населення найбільш гостро сприймає інформацію, що подається через ЗМІ, і позитивно реагує на прохання органів державної влади (і зокрема, правоохоронних органів).

Зважаючи на те, що транснаціональна організована злочинність в економічній сфері та у сфері службової діяльності має досить міцні корупційні зв'язки в органах влади як своєї країни, так й інших, на територіях яких «працюють» організовані угруповання, то для їх виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності і подальшого запобігання злочинів потребує тісної співпраці держав-учасниць як між собою, так і з міжнародними та

регіональними організаціями з питань розробки та сприянні одна одній у здійсненні заходів, передбачених Конвенцією.

До таких заходів взаємодопомоги та взаємодії і координації можна віднести наступні: участь держав-учасниць у міжнародних проектах, спрямованих на попередження різних форм прояву транснаціональної організованої злочинності (спільне проведення наукових досліджень, міжнародних науково-практичних конференцій, розробка та апробація спільних проектів законодавчих актів, програм боротьби, профілактики тощо). Також одним із напрямів попередження можна назвати спільність дій держав-учасниць у покращенні життя населення своєї країни в цілому або окремих верств населення (найменш захищених), які можуть складати потенціал для транснаціональної організованої злочинності.

Таким чином, кримінологічно значимі змістовні характеристики проаналізованих нами законодавчих актів міжнародного та регіонального характеру, при їх урахуванні в національних законодавствах дозволять розроблювані концепції, стратегії, програми, закони тощо спрямувати у напрямку попередження транснаціональної організованої злочинності в економічній сфері та в одній із її складових – сфері службової діяльності.

Необхідно зазначити, що протидія службовим та іншим злочинам, як і всім злочинам у сфері економіки, зважаючи на їх специфічність та можливість виявлення лише особами, які мають відповідну фахову підготовку, - є проблема відсутності або недостатності фахівців-правоохоронців, які мають й економічні знання. Більшість правових заходів, на думку опитаних нами державних службовців є те, що серед них недостатньо високий рівень професійної підготовки фахівців як у самих державних органах, так і серед правоохоронців, які виявляють злочини у сфері службової діяльності. Так, в умовах постійного реформування правоохоронної системи України, коли кожен новий міністр МВС України розпочинає «революцію» в системі органів внутрішніх справ, намагається внести реформаторські зміни, що кардинально змінюють структуру та функції поліції, без урахування попереднього досвіду реформування, без

аналізу постійно підготовлюваних ЗВО системи МВС проектів реформування та пропозицій фахівців зі стажем роботи в різних правоохоронних системах: СРСР та України (які, на щастя, у ЗВО збереглися, на відміну від територіальних управлінь поліції).

Таким чином, одним із напрямів, і на наш погляд, найбільш важливим, є підготовка фахівців для державних органів з належним рівнем юридичних та економічних знань. Крім того, підготовка слідчих, котрі будуть проводити розслідування по злочинах у сфері економічної та службової діяльності, повинні мати крім загальних юридичних, іще й економічні знання. Так, для того, щоб якісно та своєчасно провести розслідування будь-якого службового злочину, у т. ч. і зловживання владою чи службовим становищем, корупційних правопорушень саме у сфері службової діяльності чи сфері оподаткування, слідчий повинен чітко знати структуру митних і податкових органів, розуміти схему їх роботи на мати відповідні знання з цих питань. Тому, на наш погляд, при призначенні на посади слідчих та керівників слідчих підрозділів необхідно призначати осіб, які мають не лише відповідний освітній ступінь юриста, а й диплом економіста. Що ж стосується працівників державних органів, з боку яких необхідно попереджати зловживання владою або службовим становищем, то оцінка їх діяльності, як державних службовців, повинна ґрунтуватися, перш за все, на якості їх професійної діяльності. Здійснити таку оцінку можна на підставі аналізу умов та організації праці, стиля керівництва, оплати праці та соціального захисту, а також аналізу всіх завдань, покладених на державних службовців.

До них, зокрема, І.І. Письменна, відносить наступні: офіційне визначення етичних норм як критеріїв оцінювання професійної діяльності та управлінського рішення; службові вчинки; службові підвищення; оплата професійної винагороди; добір кадрів та морально-етичні якості; контроль за дотриманням правил поведінки державних службовців та адекватність реагування на виявлені порушення; запровадження традицій у державній

службі; етична освіта; вивчення та поширення досвіду кращих колективів державних органів [151, с. 382].

Таким чином, етичні засади діяльності державних службовців в Україні повинно ґрунтуватися на певних правилах та принципах, на яких базується вся державна служба в Україні, та діяльність правоохоронних і контролюючих органів у т. ч. Лише за умови дотримання таких умов можна, на наш погляд, забезпечити стабільність у функціонуванні державної служби. Крім того, це сприятиме і подальшій розбудові нашої країни як демократичної, правової та соціально-спрямованої держави, коли діяльність всіх інституцій держави спрямована на забезпечення прав, свобод та законних інтересів кожного пересічного громадянина. Звичайно, перебільшувати роль належної професійної підготовки фахівців для державної служби, не потрібно, але це не той фактор, що має вирішальне значення в організації протидії злочинів у сфері службової діяльності.

Ми вважаємо, що головною проблемою у підвищенні ефективності запобіганню злочинів у сфері службової діяльності є складність законодавчої бази. На цей час в Україні правові норми, що містять правові заборони для державних службовців, передбачають різні види відповідальності за порушення встановленого порядку виконання ними службових обов'язків. Крім того, більшість цих норм мають банкетний характер, що значно ускладнює процес та можливість їх виявлення та фіксації. Також, службова та професійна діяльність державних службовців, регламентована великою кількістю правових норм (із різних галузей права: адміністративного, кримінального, фінансового, інформаційного, банківського тощо).

Таким чином, застосування норм саме КК України буде мати високий рівень ефективності лише тоді, коли будуть конкретні правові норми, що будуть передбачати відповідальність для державних службовців.

На наш погляд, окремого наукового дослідження в межах кримінального права потребує тематика, пов'язана саме із видами злочинів, що вчиняється державними службовцями. Це дозволить не лише чітко окреслити межі

дозволеної для них поведінки під час виконання службових та професійних обов'язків, а й визначити коло діянь, на які буде накладатися кримінально-правова заборона.

На цей час, на нашу думку, яка підкріплена і результатами опитування працівників поліції та органів прокуратури, які проводять розслідування по злочинах, вчинюваних державними службовцями, виникла нагальна потреба у визначенні форм та способів вчинення ними зловживань владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, службової недбалості тощо. Державні службовці при вчиненні ними злочинів, пов'язаних зі здійсненням службових обов'язків, несуть відповідальність згідно з положеннями Розділу XVII Особливої частини «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг».

3.3. Індивідуально-профілактичні заходи запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями

Правовими проблемами попередження різного роду зловживань серед державних службовців є проблеми правового регулювання трудових відносин у сфері службової діяльності.

Під час комплектування вакантних посад планового переміщення працівників усередині організації відбувається зіткнення інтересів двох сторін: працівника і фірми в цілому [118, с. 34]. Тому, ми вважаємо, що пересування по службі та кар'єрне зростання кожного державного службовця повинно здійснюватися планомірно. Для цього необхідно враховувати не лише рівень фахової підготовки працівника, а й його вік, особисті бажання та здорові амбіції, риси характеру тощо. Якщо особа претендує на вищу посаду, ніж та, яку вона обіймає, і, відповідно, вищу заробітну плату, то вона повинна проявити себе і довести, що її амбітність у кар'єрному зростанні

підтверджується її знаннями, вміннями та навичками. Конкурсний відбір на зайняття посади є кращим критерієм вибору гідного працівника. Але конкурс повинен бути незаангажованим та об'єктивним. Для проведення таких конкурсів можна залучати і представників громадськості і враховувати їх думку щодо можливості і доцільності призначення конкретної особи на іншу рівноцінну або вищестоящу посаду.

Складність оцінювання ефективності управлінської діяльності в митних органах полягає у тому, що вона носить творчий характер праці. При цьому необхідно погодитися з С.О. Горбачовим, який вказує, що нормотворча діяльність в державних органах повинна виходити із принципів своєчасності (вчинення управлінських дій у строки, встановлені законами та нормативними актами управління або дострокового без завдання шкоди якості зазначеним діям) та бездефектності (відсутність або низький відсоток претензій з боку об'єктів управляючого впливу, так як і наступних скасувань чи змін управлінських рішень через адміністративні та судові процедури) [31, с. 33].

Як приклад неефективного управління, можна назвати випадки, коли державний службовець, протиправними діями якого (зловживанням владою або службовим становищем, поєднане з підробленням офіційних документів) було заподіяно шкоду державі у великих розмірах, і яка не була відшкодована. Притягнення такого працівника до кримінальної відповідальності та звільнення від покарання за рішенням суду за амністією, хоча і ґрунтується на вимогах кримінального законодавства, але порушує права держави. В результаті цього заподіяна державному бюджету майнова шкода у розмірі 500 і більше тис. грн. залишається невідшкодованою. Крім того, заподіяння шкоди авторитету держави в цілому – залишається поза увагою суду. Ні керівництво певного органу, ні вищого органу управління у сфері службової діяльності не оскаржує рішення суду і не намагається відновити порушені суспільні відносини, чим сприяє вчиненню аналогічних злочинів іншими працівниками. Базкараність породжує упевненість потенційних правопорушників у вчиненні злочинів та інших правопорушень у сфері службової діяльності державних службовців.

Спеціальні випадки відшкодування державним службовцем збитків, заподіяних у зв'язку із виконанням службових обов'язків, передбачені чинним цивільним законодавством України. Так, зокрема, у ст.ст. 1174, 1176 ЦК України мова іде про відшкодування працівника у разі заподіяння ним майнової шкоди. На відміну від чинного ЦК України, в ЦК 1963 року у ст.ст. 442, 443 мова ішла про відповідальність [59, с. 11]. Сучасні положення Цивільного кодексу України передбачають відповідальність за шкоду, заподіяну у галузі адміністративного управління (владної діяльності), тоді як саме поняття і його співвідношення з діяльністю державних службовців не визначено.

Фактично, діяльність державних службовців представляє собою процес адміністративної (владної) діяльності держави. Однак, зважаючи на те, що ці питання не врегульовані чинним законодавством (цивільним, податковим), то й виникає маса проблем, пов'язаних саме із відшкодуванням збитків державі, заподіяних неправомірними діями державних службовців.

Головною проблемою, як і 18 років тому (до прийняття чинного КК України) залишається питання визначення службової особи. В цивільному законодавстві мова іде про відшкодування шкоди посадовими особами, а в кримінальному – про злочини службових осіб. І хоча в примітці до ст. 364 КК України подаються роз'яснення того, кого слід визнавати службовими особами, це не вносить ясності в розглядувані нами питання. Проблема залишається. Згідно з положеннями чинного КК України посадові особи в окремих випадках прирівнюються до службових, і між ними є відмінності.

На наш погляд, таке розмежування проводити взагалі не потрібно, оскільки виходячи із роз'яснень тлумачних словників української мови, в українській мові використовується поняття «посадова особа», яка обіймає певну посаду, а в російській «должностное лицо», що обіймає певну «должность». Відносно поняття «службова особа», - то це є синонімом до «посадової особи», і всі різнотлумачення цих понять, на наш погляд, є нелогічними та зайвими, оскільки викликають лише проблеми, нічим логічно не обумовлені.

Питання припинення державної служби в різних органах також потребує удосконалення.

Як зазначає О.Л. Кравчук, звільнення, наприклад, з митного органу та припинення державної служби працівника митного органу є різними видами відповідальності за порушення вимог Присяги державного службовця [82, с. 64]. Підставами таких санкцій може бути і вчинення правопорушення чи злочину, пов'язаного з інтересами служби. Однак, в матеріалах вивчених нами кримінальних проваджень про зловживання владою або службовим становищем державних службовців, не зазначається, за якими підставами винні особи були звільнені зі служби.

Ми вважаємо, що у вироках судів повинні зазначатися такі підстави, якщо працівники звільнялися за ініціативою керівництва до винесення судом рішення у справі. Якщо ж керівництво певного державного органу залишало вирішення питання про звільнення до судового рішення, то відсторонення від посади, - є обов'язковим і про це також повинно бути вказано у вироку суду. Це необхідно для того, щоб при наступних розглядах справи (в порядку касаційного оскарження чи наглядового провадження) кожна особа, яка прийматиме участь у кримінальному процесі, розуміла ступінь вини засудженого і ставлення до нього з боку керівництва органу, де він проходив державну службу.

У зв'язку із цим, необхідно погодитися з Ю.С. Лук'яненко, який визначив особисті риси керівника державного органу. Такими, наприклад, є: чесність і порядність, здатність домінувати, прагнення до перемоги, впевненість у собі, креативність, емоційна врівноваженість, відповідальність, надійність, не приховувати своїх поглядів, захищати до кінця ті цінності, які він сповідує і допомагати знаходити такі цінності іншим на особистому прикладі, хороше здоров'я, яке допомагає бути енергійним і мужньо переносити удари долі, успішно долати стреси, відповідна кваліфікація, досвід, навички формування своєї робочої групи, об'єднувати їх, навчати ефективно працювати на досягнення спільної мети, здатність проводити засідання, наради, виконувати

представницькі функції, прагнення саморозвитку, адаптація до змін в оточуючому середовищі тощо [114, с. 210].

З колом таких рис, безсумнівно, необхідно погодитися. На наш погляд, можна було б додати, що такі риси необхідно виховувати не лише у керівника державного органу, а й у керівників різних рівнів, та у рядових державних службовців. Для керівників всіх рівнів, можна додати іще й такі риси, як обов'язкове особисте дотримання норм закону та вимогливість цього від підлеглих працівників, а у разі порушень з їх боку – бути безкомпромісним до порушників та незаангажованим у прийнятті рішень щодо їх усунення від виконання службових та посадових обов'язків, або й клопотання перед вищестоящим керівництвом про звільнення з посади або й від служби. Також, ми вважаємо, що шляхом якісного відбору кадрів на державну службу та їх навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації, можна сформувати кадрове ядро державних службовців. Беззаперечно, основою для формування такого кадрового ядра повинні бути особи, які мають відповідну фахову підготовку і пройшли якісний психологічний відбір.

Перш за все, такі працівники повинні бути чесними і безкомпромісними у боротьбі з корупційними та іншими негативними проявами в середовищі державних службовців.

По-друге, вимогливими до себе та інших, і про всі випадки порушень закону повідомляти по інстанції.

По-третє, вони повинні мати тверду переконаність у необхідності і обов'язковості виконання всіх покладених на них службових обов'язків в повному обсязі і без будь-яких виключень чи послаблень. А далі – уже можна формувати інші групи якостей, необхідних для державної служби (психологічні, управлінські, організаційні, технічні тощо).

Складовою такого виховання повинна стати і естетична культура державних службовців. Цілком вірно вказує А.С. Романова, що, наприклад, юрист з високою естетичною культурою здатний ізолюватися від негативного впливу оточення сторонніх осіб і не піддаватися на провокацій спокуси [197,

с. 58]. Таким чином, виховання почуття прекрасного, гармонії в особистості кожного державного службовця буде формувати у нього і почуття відповідальності за свої вчинки, поваги до закону як одного із проявів гармонії, досконалості і краси в діяльності органів держави.

Також, ми вважаємо за потрібне звернути увагу і на питання оцінки ефективності діяльності державних службовців в цілому.

Однак, серед критеріїв оцінки діяльності державних службовців не називають такий, як розміри шкоди, заподіяні державі при порушенні ними своїх службових, посадових та професійних обов'язків і розміри відшкодованих збитків. На наш погляд, такий критерій оцінки повинен стояти в ряду перших показників. Це дозволить не лише боротися за авторитет кожного державного службовця, а й своєчасно виявляти порушників закону і притягувати їх до дисциплінарної відповідальності, щоб уникнути більш серйозних порушень та виникнення підстав для адміністративного чи кримінального провадження та порушення, пов'язані зі службою.

Важливим аспектом у попередженні зловживань владою або службовим становищем серед державних службовців необхідно назвати і соціальне їх забезпечення. Як слушно зазначають О.М. Вакульчик та В.В. Сімочко, нині саме заробітній платі належить переважне значення в мотиваційному механізмі державних службовців [22, с. 21]. Але, як зазначають вказані автори, 70% заробітної плати складають надбавки, а не посадові оклади. З одного боку, надбавки формуються за рахунок якості роботи кожного конкретного працівника. А з іншого – розміри надбавок суттєво впливають на розміри подальшого пенсійного забезпечення особи. Оплата праці державних службовців, як і весь пакет їх соціального забезпечення виступає рушійною силою у виборі молодою людиною сфери своєї подальшої професійної діяльності. І не таємниця, що молоді люди розмірковують часто на те, що державна служба дозволить їм «безбідно» жити.

Так, за результатами опитування випускників шкіл, проведеного серед школярів м. Дніпро, майже 80% розраховують знайти собі роботу, на якій

необхідно буде менше працювати, але отримувати високу заробітну платню. Серед здобувачів вищої освіти ЗВО, які здійснюють підготовку фахівців для правоохоронних структур, майже 50% висловили аналогічні бажання. Серед курсантів та студентів відсоток щирого висловлювання своїх бажань менший тому, що курсанти і студенти уже мають певний життєвий досвід і розуміють, що не завжди можна висловлювати свої наміри та бажання, це може бути небезпечним. Таким чином, на всіх етапах підготовки фахівців для державних органів необхідно проводити ретельне психологічне вивчення і тестування майбутніх службовців і виявляти серед них осіб, наміри яких змінюються, а також проводити з ними виховну та роз'яснювальну роботу на високому інтелектуальному рівні.

Однак, як свідчить сучасна практика службової підготовки в системі державних органів, її рівень потребує підвищення. Належної виховної роботи в практичних підрозділах не проводиться, що призводить до вчинення корупційних правопорушень та службових злочинів. Тому, ми вважаємо, що іще одним важливим напрямом діяльності державних органів в складних умовах сучасного українського суспільства, необхідно проводити високоефективну виховну та роз'яснювальну роботу серед особового складу державних органів, спрямовану на виховання у них належних особистих якостей (про конкретні особисті якості було сказано вище).

М.О. Порошина звертає увагу і на питання житлового забезпечення молодих і не тільки фахівців. Так, на її думку, молоді спеціалісти, які прибувають на службу в нову місцевість, не мають даху над головою, а службові житлові приміщення надаються їм за умов постійного проживання в населеному пункті за місцем розташування відповідного державного органу та стажу роботи не менше 5 років [156, с. 171]. З цим можна погодитися, але, на наш погляд, з певними умовами. Ми вважаємо, що забезпечення службовим житлом повинно відбуватися для тих працівників, хто уже має стаж роботи не менше 5 років (без урахування строку навчання на денній формі підготовки у

ЗВО), і крім того, не має ніяких дисциплінарних стягнень, нарікань на їх роботу.

Одним із важливих напрямів попередження корупційних проявів серед державних службовців, та зловживань владою або службовим становищем можна назвати і можливість та доцільність використання працівниками особистих речей на робочому місці.

Як зазначає Г.В. Усольцева, це питання потребує також вирішення. Так, на цей час, кожен державний службовець, незалежно від місця служби, при використанні на робочому місці особистих речей, які полегшують йому виконання покладених на нього службових та професійних обов'язків, посадових інструкцій, повинен відповідним чином оформити їх використання та присутність у службовому кабінеті чи іншому службовому приміщенні. А саме, у договірній формі оформити своє право використовувати власні особисті речі на робочому місці (праску для прасування одягу, комп'ютерну техніку, картини, фото рамки з фото членів родини, кавоварку тощо) [217, с. 258]. Однак, незалежно від вартості таких речей передбачено письмове оформлення на право користуватися та постановку їх на тимчасовий баланс державного органу. При цьому не враховується їх цінність, вартість, необхідність та доцільність перебування у службових кабінетах, на робочих місцях особистих речей.

На наш погляд, вирішення цих питань потребує виваженого підходу. Наприклад, в залежності від вартості речі та ступеня її необхідності можна визначити і порядок постановки їх на облік і привласнення їм інвентарних номерів. Так, якщо власний комп'ютер, принтер чи сканер – потрібні для виконання службових та професійних обов'язків кожного дня (чи кожної зміни), то їх перебування на робочому місці і використання повинні бути оформленні відповідним чином (на підставі положень чинного цивільного законодавства (ст.ст. 937 ч.1, 944, 953 ЦК України).

Що ж стосується речей, які потрібні працівнику для підтримання себе та свого зовнішнього вигляду у належному стані під час виконання службових чи

професійних обов'язків, то їх присутність на робочому місці може оформлюватися лише з усного дозволу керівника відповідного рівня і вноситися до опису речей, що перебувають в службовому кабінеті (предмети особистої гігієни, предмети побутового призначення: праска, чайник, посуд, картини, фоторамки) з розподілом по особах. При цьому можна поставити вимоги, що вартість таких речей не повинна перевищувати їх середньої вартості на момент придбання (і виключить таким чином використання дорогих, коштовних речей, інкрустованих чи позолочених тощо).

Таким чином, можна зменшити кількість документів, що дозволяють використання особистих речей на робочому місці і спростить процедуру їх списання у разі зникнення з будь-яких причин чи виходу з ладу.

Крім того, проблеми спеціального попередження групи злочинів, вчинюваних державними службовцями, пов'язані зі складністю механізму їх вчинення, постійним удосконаленням прийомів та способів злочинної діяльності. Злочини, вчинювані державними службовцями, можуть вчинятися у співучасті з особами, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності, пов'язані з контрабандою, ухиленням від сплати податків тощо.

Разом із тим, не втрачає актуальності питання підвищення професійної підготовки фахівців, професійна діяльність яких пов'язана з припиненням, розкриттям та попередженням і профілактикою злочинів, що вчиняються у сфері службової діяльності. Положення Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності безпосередньо акцентують увагу на відповідну належну підготовку як обов'язковий елемент протидії транснаціональним організованим формам злочинної діяльності. На наш погляд, положення вказаної Конвенції прямо вказують на організаційно-правовий аспект протидії. Зокрема, у ст. 29 Конвенції «Підготовка кадрів и техническая помощь» покладає на держави-учасниці Конвенції обов'язкове виконання наступних дій:

1. Кожна Держава-учасниця в необхідних межах здійснює, розробляє або удосконалює конкретні програми підготовки персоналу правоохоронних

органів, у тому числі працівників прокуратури, слідчих та працівників митних органів, а також інших працівників, які відповідають за попередження, виявлення та припинення злочинів, що охоплюються даною Конвенцією. Такі програми можуть містити відрядження працівників та обмін ними. Також програми стосуються, зокрема і в тій частині, в якій це допускається внутрішнім законодавством, наступних питань:

a) методи, що використовуються при попередженні, виявленні та припиненні злочинів, що охоплюються даною Конвенцією;

b) маршрути та засоби, що використовуються особами, які підозрюються у причетності до злочинів, що охоплюються даною Конвенцією, у тому числі в державах транзиту, а також відповідні заходи;

c) спостереження за переміщенням предметів контрабанди;

d) виявлення та спостереження за переміщенням доходів від злочинів, майна, обладнання та інших засобів вчинення злочинів і за методами передачі, приховування таких прибутків, майна, обладнання або інших засобів вчинення злочинів, а також методи, що використовуються у боротьбі з відмиванням грошових коштів та іншими фінансовими злочинами;

e) збір доказів;

j) способи контролю в зонах вільної торгівлі та вільних портах;

g) сучасне обладнання та методи, використовувані в роботі правоохоронних органів, у тому числі електронне спостереження, контрольовані поставки та агентурні операції;

h) методи, що використовуються у боротьбі транснаціональними організованими злочинами, що вчиняються з використанням комп'ютерів, телекомунікаційних мереж та інших видів сучасної технології;

i) методи, що використовуються при захисті потерпілих та свідків.

2. Держави-учасниці надають одна одній сприяння у плануванні та здійсненні програм досліджень та підготовки кадрів, покликаних забезпечити обмін знаннями в галузях, зазначених у пункті 1 даної статті, і з цією метою використовують також, в належних випадках, регіональні та міжнародні

конференції і семінари, для сприяння співпраці та обговоренню проблем, що мають обопільний інтерес, у тому числі проблем та потреб держави транзиту.

3. Держави-учасниці сприяють наданню допомоги у підготовці кадрів та технічної допомоги, які будуть сприяти екстрадиції та взаємодопомозі з правових питань. Така допомога у підготовці кадрів і технічна допомога можуть передбачати вивчення іноземних мов, відрядження та обмін працівниками центральних органів або установ, що виконують відповідні функції.

4. У випадку чинності двосторонніх та багатосторонніх угод або узгодженостей держави-учасниці, наскільки це потрібно, активізують свої зусилля, спрямовані на максимальне підвищення ефективності практичних та навчальних заходів в межах міжнародних та регіональних організацій, і в межах інших двосторонніх та багатосторонніх угод або узгодженостей.

На нашу думку, комплекс запропонованих заходів можна вважати одним із напрямів спеціально-кримінологічного попередження злочинів, вчинюваних у сфері службової діяльності та зловживання владою або службовим становищем державними службовцями зокрема.

Отже, попередження (запобігання) злочинів – залишається одним із найбільш важливих напрямів у протидії злочинності в цілому та у сфері службової діяльності зокрема. Головною метою такого попередження є істотне зниження рівня всієї злочинності в суспільстві та у сфері економічної діяльності до тих показників, що не загрожують національній безпеці України, не створюють загрози криміналізації українського суспільства та економічної сфери зокрема, і крім того, дозволяють правоохоронним структурам своєчасно виявляти і нейтралізувати негативні явища і процеси, що сприяють злочинності в цілому та окремим її видам. І основною умовою ефективності системи попередження злочинів у сфері службової діяльності, про яку не можна забувати, це – правова держава, котра буде такою лише за умови формування механізму реалізації правовідносин в різних галузях життя суспільства, і в правоохоронній – у першу чергу.

На підставі проведеного вивчення причин та умов правопорушень і злочинів, що вчиняється державними службовцями за останні 3 роки, розроблені наступні рекомендації і пропозиції, що дозволять зменшити кількість негативних проявів серед державних службовців, забезпечити більш високий рівень дотримання законності в діяльності державних органів. До них відносяться:

забезпечувати систематичну участь викладачів ЗВО в регіонах у проведенні занять з особовим складом державних органів в системі занять зі службової підготовки, практичних показових занять з питань безпеки життєдіяльності державних службовців при діях в нестандартних ситуаціях;

вносити в установленому порядку корективи до навчальних програм з метою напрацювання здобувачами вищої освіти за період навчання навичок з дотримання законності в службовій та професійній діяльності, дотримання правил особистої безпеки при виконанні службових обов'язків;

проводити практичні заняття при участі психологів з дотримання заходів безпеки при виникненні типових ситуацій та дій особового складу з екстремальних ситуацій, а також проводити періодичний контроль за рівнем готовності працівників до виконання своїх професійних обов'язків;

проводити навчання з моделюванням найбільш вірогідних для регіонів ускладнень оперативної та криміногенної обстановки в регіонах (що впливає на роботу відповідних органів), на окремих органах, під час яких відпрацьовувати питання, пов'язані із вмінням приймати правильні рішення за умов швидкоплинності подій та раптової зміни обставин.

Запропонований підхід до вирішення проблем недотримання законності в органах та підрозділах різних державних органів дозволить підвищити якість службової діяльності, виховати у молодих службовців повагу до закону, належне ставлення до громадян та спецконтингенту, з яким працює державний службовець.

Висвітлена проблематика запобігання правопорушенням та злочинам у сфері службової діяльності, є питанням, що постійно перебуває в полі уваги

керівництва держави. Тільки забезпечення законності в діяльності всіх державних органів може дозволити підвищити ефективність правоохоронної роботи, сприяти дотриманню прав і свобод всіх осіб, які потрапляють в поле зору державних службовців. На наш погляд, питання забезпечення законності в діяльності державних службовців та недопущення правопорушень і злочинів потребує постійного моніторингу та оцінки ефективності вживаних заходів їх запобігання.

Висновки до розділу 3

1. Визначено, що виявлення та розслідування злочинів, які вчиняють державні службовці, покладається, по-перше, на спеціально уповноважені органи у сфері запобігання корупції (Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура), по-друге, на правоохоронні органи з функціями органу досудового розслідування (Національна поліція, Служба безпеки України, Державна фіскальна служба України, Державне бюро розслідувань). Визначено місце і роль у новій системі спеціально уповноважених органів з питань запобігання корупції підрозділів внутрішньої безпеки Національної поліції України, які взаємодіють зі структурними підрозділами МВС, Служби безпеки, прокуратури, а також іншими правоохоронними органами щодо запобігання злочинам у сфері службової діяльності та корупційним правопорушенням.

На основі системного аналізу Перехідних положень Конституції України, Прикінцевих і Перехідних положень КПК України, Закону України «Про Державне бюро розслідувань» (2015) зроблено висновок про доцільність повернення до практики визначення предметної (постатейної) підслідності з урахуванням того, що досудове розслідування злочинів у сфері службової діяльності провадиться тим слідчим органом, який виявив кримінальне правопорушення.

2. Для підвищення ефективності кримінологічних заходів запобігання злочинів серед державних службовців, і зокрема, зловживань службовим становищем, необхідно здійснити оцінку ефективності існуючих заходів попередження. Політичні, економічні, соціальні потрясіння, що охопили нашу державу, які не мають аналогів в сучасному світі по своїй глибині, гостроті й особливо наслідкам, не могли не відбитися на стані злочинності й правопорядку, на стані духовного, у т. ч. морального, життя суспільства.

Державні діячі недооцінюють реальної небезпеки навислої кримінальної загрози. А тим часом, саме українці, почувають себе незахищеними, зануреними в атмосферу небезпеки й страху. У цей час є всі підстави говорити про загальносистемну кризу законності. Її проявами є: розрив між тим, що проголошено Конституцією України й чинним законодавством; масове невиконання законів всією системою органів державної влади та місцевого самоврядування, і правоохоронними у т. ч.; невиконання судових рішень; відсутність у правоохоронців та й науковців реальної картини стану законності й злочинності.

3. Державні органи в останні роки їх постійного реформування, працюють в складній криміногенній обстановці, прагнуть здійснити комплекс заходів щодо захисту прав громадян від злочинних посягань.

Законність – явище багатопланове, об'ємне. Тому поширені численні визначення, що розкривають той або інший аспект законності, той або інший її зв'язок із соціальними процесами. Це й принцип діяльності державних органів, і своєрідний політико-правовий режим громадського життя, і строга вимога дотримання законів. Закони - основа законності. Стан законності в діяльності державних органів оцінюється по кількості й видах її порушень, ступеня їх тяжкості, чисельності осіб, що вчинили порушення. Необхідно розрізняти порушення законності, вчинені державним службовцем на службі й у зв'язку зі службовою діяльністю, з одного боку, та всі інші порушення законності, вчинені в побуті, у сім'ї й т. ін. - з іншої. Саме перша група може бути названа порушеннями законності в діяльності державних службовців. Керівництво

держави особливу увагу приділяє проблемам забезпечення законності та запобігання корупційних проявів серед державних службовців. За останні десять років практично щорічно видаються накази, розпорядження, директивні вимоги до керівного складу, апаратів по роботі з персоналом щоб вжити невідкладних заходів по зміцненню законності й дисципліни серед персоналу, по підвищенню загальної культури й професіоналізму працівників.

Серйозну шкоду стану дисципліни й законності наносить відсутність належного контролю керівників центрального апарату та перших осіб служби областей. На місцях вимоги керівництва про зміцнення законності не підкріплюються належною організаторською й морально-виховною роботою з персоналом. У цьому напрямку, на наш погляд, недостатньо використовуються матеріали науково-практичних конференцій, результати наукових досліджень, довідково-аналітичний матеріал, методичні рекомендації з профілактики корупційних проявів та службових злочинів, попередження негативних проявів з боку персоналу. Розрив, що виявився між рівнем матеріального забезпечення, ступенем соціально-правової захищеності персоналу й значно збільшеним навантаженням на особовий склад, викликаними зростанням злочинності, привів до відчутного розмивання професійного кадрового ядра, зниженню престижу служби, відтоку найбільш кваліфікованих кадрів. Звільнення за останні роки великої кількості досвідчених співробітників, що співпало за часом зі значним збільшенням штатної чисельності, призвело до комплектування багатьох служб і підрозділів особами, котрі не мають необхідної професійної підготовки.

У ЗВО значну частину (70-90%) здобувачів вищої освіти становлять випускники загальноосвітніх шкіл, для яких характерні недолік життєвого досвіду, культури спілкування й морально-психологічної стійкості. Негативна професійна адаптація приводить до різкого росту злочинів і порушень законності. Така проблема притаманна не лише державним органам, а й іншим структурам.

Державні органи виявилися в ситуації гострої кадрової конкуренції з недержавними структурами. Будучи не здатними забезпечити своїм працівникам конкурентно-високий рівень грошового утримання, реалізувати повною мірою надані законодавством соціальні гарантії й пільги, вони змушені «уступати» свої кадри. Тільки на обліку в одержанні житла знаходиться кожний третій державний службовець.

Тим часом, у більшості областей країни істотно скорочені програми будівництва державного й комунального житла, що різко зменшує можливості вирішення проблем соціальної облаштованості людей, зайнятих у державному управлінні й економіці. Більше того, на початку 2017 року спостерігався новий відтік кваліфікованих фахівців, які не дослужили до пенсії. Споживчий спосіб життя нав'язує багатьма засобами масової інформації як соціальна норма, Альтруїзм, товариська взаємодопомога переведена в розряд донкіхотства. Тим часом, саме ці якості найбільше професійно значимі для державних службовців.

Помітно знижена активність державних органів по формуванню у населення образу державного службовця як надійного захисника громадян. В останні роки склалася стійка тенденція ослаблення виховного впливу на працівників з боку керівного складу, у наявності майже повне припинення діяльності громадських формувань. Організація виховання персоналу багато в чому не враховує сучасні реалії, слабо сполучається з турботою про соціально-побутові потреби співробітників і членів їх сімей. Керівники практично не цікавляться позаслужбовим життям працівників, не мають уяви про те, чим захоплюються підлеглі, як проводять вільний від служби, роботи й навчання час.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової задачі, що полягає у створенні науково обґрунтованої системи запобігання зловживанню владою або службовим становищем державних службовців, розроблення на цій основі пропозицій з удосконалення чинного законодавства та практики його застосування, зокрема:

1. Зловживання владою або службовим становищем залишається винним діянням, що представляє для суспільства значну небезпеку, безвідносно до визнання його як такого законом. На підставі цього констатовано факт відсутності кримінологічних досліджень означеної проблеми, основна увага приділена виключно проблемам матеріального кримінального права.

2. Зловживання владою або службовим становищем в державних органах має наступні специфічні ознаки: а) має ознаки корупційності; б) протидія зловживанням та іншим проявам корупційності є неефективною внаслідок високої нестабільності політичного устрою українського суспільства на всіх рівнях; в) зневажливе ставлення чиновників до виконання своїх обов'язків неможливо перебороти лише прийняттям нових законодавчих та нормативних актів, оскільки існуюча система організації влади та управління в правоохоронних та митних органах формує та продукує їх; г) часто невважені та непродумані реформи в її структурі та напрямках діяльності призводять до нестабільності сфери службової діяльності; д) в державних органах відсутній дієвий політичний механізм, який би виключав можливість потрапити на керівні посади службовців, які скомпрометували себе в очах населення корупційними та іншими негідними вчинками; з) слабкий контроль за діяльністю державних органів та їх керівників і відсутні випадки притягнення чиновників вищого рівня до кримінальної відповідальності та реального покарання.

3. Наукові порівняльні дослідження діяльності служб внутрішньої (власної) безпеки в низці європейських країн, США та пострадянських державах слугують орієнтувальними факторами в умовах реформування відповідних підрозділів в Україні. Основними заходами щодо забезпечення захисту системи поліції від вчинення злочинів у сфері службової діяльності в інших країнах є прийняття загальних стандартів боротьби з корупцією в поліцейських підрозділах і службах; чітке визначення переліку видів діяльності, якими дозволено займатися працівникам поліції; посилена кримінальна відповідальність працівників у разі вчинення ними корупційних діянь з одночасним підвищенням їх матеріальним забезпеченням; запровадження навчання слухачів відомчих навчальних закладів і працівників практичних підрозділів поліції з питань корупції та поведінки при спонуканні чи провокації до вчинення корупційних дій. Факти службових зловживань співробітників поліцейських відомств зазвичай трапляються в підрозділах, у яких відсутній належний контроль за діяльністю підлеглих з боку керівників та громадськості. Останніми роками в більшості європейських країн спостерігається тенденція до наближення (уніфікації) антикорупційних ініціатив. Доведено доцільність запровадження у практику протидії злочинам у сфері службової діяльності досвіду Австрії, Білорусі, Великої Британії, Німеччини, Польщі, Словаччини, США, Угорщини щодо реалізації профілактичних, інформаційно-аналітичних та інших заходів антикорупційного спрямування

4. Частка зловживання владою або службовим становищем у структурі службових злочинів має тенденцію до збільшення. У 2007 році вона складала 30 %, у 2008 р. – 40 %, у 2009 р. – 44 %, у 2010, 2011 рр. – 49 %, дещо показники зменшилися у 2012 р. – до 46 %, у 2013 р. – до 40 %, і знову почала збільшуватися до 42 % у 2014 р., 51 % – у 2015 р., у 2016 р. така частка складала 60 %, у 2017 р. – 57 %, а у 2018 р. – 48 %.

Максимальні показники відкриття кримінальних проваджень зловживання владою або службовим становищем у структурі службових злочинів було зафіксовано у 2016 р. – 2331, а мінімальні – у 2007 р – 1605 злочинів. Протягом

2014–2018 років за вчинення злочину, передбаченого ст. 364 КК України, засуджено 518 осіб, майже 70% з яких становлять державні службовці.

Для географії зловживання владою або службовим становищем характерними є територіальні відмінності залежно від виду населеного пункту, що пов'язано з рівнем концентрації значної кількості органів публічної влади, громадських формувань, підприємств, установ, організацій. Найбільшою інтенсивністю розглядуваний злочин характеризується у Донецькій, Дніпропетровській, Одеській та Херсонській областях [148].

5. Основними детермінантами вчинення зловживань владою або службовим становищем державних службовців є наступні: а) низький рівень контролю з боку керівництва за діями своїх підлеглих; б) відсутність соціального контролю за діяльністю та законністю при виконанні службових та професійних обов'язків державних службовців; в) кругова порука та прихованість протиправних дій як рядовими працівниками, так і їх керівниками на всіх рівнях; г) загальна терпимість населення до проявів корупції та поблажливе ставлення до чиновників, які отримують неправомірні вигоди від зацікавлених осіб; д) відносно високий рівень бюрократії в державних органах, поєднаний з «людським фактором», дає свої негативні паростки; е) в Україні не ведеться єдиної інформації, аналітичних звітів чи довідок про стан дисципліни та законності в органах державної влади чи місцевого самоврядування, що свідчить про закритість системи, непрозорість діяльності її чиновників; ж) відсутність належної освіти у значній кількості працівників та своєчасного і якісного проведення курсів підвищення кваліфікації; з) недостатній рівень правової культури працівників; ж) відсутність дієвого контролю з боку керівництва та контролюючих інстанцій.

6. Проведене нами дослідження особи державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем, характеризується наступними ознаками: 1) підвищений ступінь суспільної небезпечності як вчиненого діяння, так і його наслідків; 2) заподіяння шкоди як інтересам держави, суспільства, так

і інтересам окремої особи; 3) негативно впливає на авторитет державних органів, як і всієї системи управління в цілому; 4) комплекс детермінант складають різні види причин та умов, але основними із них є наступні: правові, організаційні, психологічні, технічні та ін.; 5) одними із головних причин є відсутність контролю за діяльністю державних службовців, які можуть самостійно приймати рішення про розміри різних платежів та низький рівень правосвідомості, поєднаний з корисливими мотивами; 6) зловживання владою або зловживання службовим становищем вчиняється всупереч інтересам служби в певному органі та в займаній посаді; 7) службова особа – державний службовець використовує протиправно надані їй повноваження та можливості по службі для отримання вигоди для себе особисто і для своїх близьких.

Основними психологічними ознаками, притаманними державному службовцю, який вчиняє зловживання владою або службовим становищем, є наступні: 1) усвідомленням того, що він перебуває на державній службі та на нього покладено виконання обов'язків представника влади; 2) усвідомленням того, що на нього покладено виконання специфічних службових повноважень по здійсненню функцій держави або органів місцевого самоврядування; 3) усвідомлення того, що будь-які порушення при виконанні своїх службових та професійних обов'язків недопустимі внаслідок прийняття присяги державного службовця; 4) усвідомлення того, що допущені при виконанні своїх службових та професійних обов'язків порушення можуть потягти за собою притягнення до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності; 5) зневажання вимогами законів, статутів, нормативних актів, присяги, посадових інструкцій; 6) усвідомлення того, що службова особа не виконує покладені на нього обов'язки, і зловживає своїм службовим становищем в інтересах третьої особи; 7) передбачення того, що протиправні дії державного службовця призведуть до заподіяння шкоди державі у вигляді ненадходження до державного бюджету грошових коштів; 8) передбачення негативних наслідків для органів держави – приниження їх авторитету та престижу в очах конкретної

особи та потенційно – інших осіб, яким цей факт стане відомим від громадянина України-порушника; 10) наявність бажання порушити вимоги закону, статуту, присяги, інструкції.

7. До суб'єктів, на які покладається запобігання, виявлення та розслідування зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями, належать: по-перше, спеціально уповноважені органи у сфері запобігання корупції (Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура); по-друге, правоохоронні органи з функціями органу досудового розслідування (Національна поліція, Служба безпеки, Державна фіскальна служба, Державне бюро розслідувань) [126]. Невиправданий поспіх зі створенням слідчих апаратів різних відомств може призвести до руйнування існуючої системи органів розслідування і, відповідно, зниження ефективності їх діяльності. Прийняття такого важливого рішення має бути виваженим, ґрунтуватися на результатах аналізу національних особливостей і зарубіжного досвіду функціонування зазначених систем. Нагальним є розмежування компетенції спеціальних антикорупційних та інших правоохоронних органів, у зв'язку з чим зроблено висновок про доцільність повернення до практики визначення предметної (постатейної) підслідності з урахуванням того, що досудове розслідування злочинів у сфері службової діяльності здійснює той орган досудового розслідування, що виявив кримінальне правопорушення.

Для підвищення ефективності кримінологічних заходів запобігання злочинів серед державних службовців, і зокрема, зловживань службовим становищем, необхідно здійснити оцінку ефективності існуючих заходів запобігання. Працівникам державних органів очевидна залежність злочинності від рівня духовно-морального стану суспільства. Політичні, економічні, соціальні потрясіння, що охопили нашу державу, які не мають аналогів в сучасному світі по своїй глибині, гостроті й особливо наслідкам, не могли не

відбитися на стані злочинності й правопорядку, на стані духовного, у т. ч. морального, життя суспільства.

Державні органи в останні роки їх постійного реформування, працюють в складній криміногенній обстановці, прагнуть здійснити комплекс заходів щодо захисту прав громадян від злочинних посягань.

8. Стан законності в діяльності державних органів повинен оцінюватися по кількості й видах її порушень, ступеня їх тяжкості, чисельності осіб, що вчинили порушення. Порушеннями законності, вчинені державним службовцем є ті, що вчинені на службі і у зв'язку зі службовою діяльністю. Керівництво держави особливу увагу приділяє проблемам забезпечення законності та запобігання корупційних проявів серед державних службовців. За останні десять років практично щорічно видаються накази, розпорядження, директивні вимоги до керівного складу, апаратів по роботі з персоналом вжити невідкладних заходів по зміцненню законності й дисципліни серед персоналу, по підвищенню загальної культури й професіоналізму працівників. Однак, дієвими всі ці правові акти будуть лише за умови належного контролю керівників центрального апарату та перших осіб служби областей за своїми підлеглими. На місцях вимоги керівництва про зміцнення законності не підкріплюються належною організаторською й морально-виховною роботою з персоналом.

Загальносоціальні заходи запобігання необхідно упроваджувати не тільки на рівні різних верств населення, але й на різні сфери життя суспільства, зокрема, економічну, соціальну, політичну, правову. Вони, передусім, становлять системну переорієнтацію засад державного будівництва та соціального управління загалом на ліберально-гуманістичні доміанти публічної (правової, економічної, безпекової та ін.) політики; формування та зміцнення трансперсональних, емоційно резонансних конструктів, пов'язаних з українською державністю, її соціальною значущістю; зниження терпимості

населення до корупції, правового невігластва та у роботі органів державної влади і місцевого самоврядування [148].

Створення прозорої та відкритої процедури відбору кадрів до державних органів є одним із спеціально-кримінологічних методів запобігання вчинення зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями. Встановлено, що суб'єктами спеціально-кримінологічного запобігання, спрямованого на подолання детермінант вчинення таких злочинів, є державні та недержавні організації, для яких проведення заходів запобігання злочинам є основним видом діяльності. З метою узгодженої діяльності органів спеціально-кримінологічного запобігання обґрунтовано необхідність створення спеціальної програми запобігання службовим злочинам.

Відстоюється думка про необхідність посилення дисциплінарної відповідальності державних службовців, що займають відповідальне та особливо відповідальне становище, розширення переліку правопорушень, які мають наслідком обов'язкове звільнення. Доведена потреба створення належних умов праці та безпеки для осіб, до функціональних обов'язків яких віднесено запобігання службовим злочинам. Формування беззаперечно негативного ставлення суспільства до службових злочинів, в тому числі і до досліджуваного, може забезпечуватись громадськими організаціями шляхом проведення роз'яснювальної роботи серед населення, пропаганди, у т.ч. за допомогою ЗМІ [148].

9. Під індивідуальними заходами запобігання зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями пропонується розуміти комплекс правових та організаційних заходів, що ґрунтуються на кримінологічних напрямках запобігання злочинів у сфері службової діяльності, що проводяться щодо конкретного державного службовця, ґрунтуються на прогнозуванні їх поведінки і спрямовані на попередження її формування.

Основними методами індивідуального запобігання зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями є метод

переконання, який полягає у проведенні профілактичних бесід з особами, щодо яких є обґрунтовані підозри у можливості вчинення ними цього злочину; метод адаптації, що передбачає створення максимально сприятливих умов для праці та побуту державного службовця, у тому числі шляхом вирішення труднощів у матеріально-технічному забезпеченні, морально-психологічних проблем та питань належного фінансового забезпечення; метод примусу: застосування заходів дисциплінарної й адміністративної відповідальності до порушників службової дисципліни. Проведення психологічного тестування під час проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців, що займають відповідальне та особливо відповідальне становище, допоможе визначити справжні цілі та мотиви особи, що претендує на таку посаду [148].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдульманов А. А. Криминологические и уголовно-правовые проблемы борьбы с массовыми беспорядками. М., 1998. 221 с.
2. Агєєв О. В. Про функції прокуратури в адміністративному процесі. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2005. Вип. 30. С. 121–125.
3. Акрам Трад Аль-Фаїз. Відповідальність за службові зловживання за кримінальним законодавством Йорданії і України (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 17 с.
4. Алфьоров С. М. Попередження злочинності: загальна характеристика та певні пріоритетні напрями вдосконалення. *Держава та регіони*. 2010. № 2. С. 57–61.
5. Андросюк В. Г. Професійна психологія в органах внутрішніх справ: Загальна частина : курс лекцій. Київ: УАВС, 1995. 91 с.
6. Анісімов Г. М. Особливості кваліфікації злочинів, що вчиняються шляхом зловживання службовим становищем. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 2 (3). С. 250–268.
7. Антипов В. В. Щодо «випадкової декриміналізації» злочинів у сфері службової діяльності. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2015* : зб. наук. пр. / відп. ред. О. В. Козаченко. Миколаїв: Іліон, 2015. С. 9–13. URL: http://www.nikolaevonua.org.ua/Sbornik_2015.pdf. (дата звернення: 26.09.2018 р.).
8. Антонов С. Нові правоохоронні органи у системі боротьби з корупцією: науковий підхід. *Право України*. 2015. № 15. С. 157–161.
9. Артеменко А. О. До питання характеристики особи злочинця, що вчинила корупційний злочин. *Злочинність у глобалізованому світі*: матеріали XVI всеукр. кримінол. конф. для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Харків, 12 груд. 2017 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана і Б. М. Головкина. Харків, 2017. С. 14–15.

10. Бабаев М. М. Борьба с преступностью как международная проблема. *Преступность и общество* : сб. науч. тр. / ВНИИ МВД РФ. М., 2001. С. 15–19.

11. Баганець О. Стан злочинності в державі за 2017 рік та результати протидії їй з боку держави і як це пов'язано із реформуванням правоохоронних органів. *Олексій Баганець. Адвокат, правозахисник* : [сайт]. URL: <http://www.baganets.com/blogs-baganets/stan-zlochinnost-v-derzhav-za-2017-r-k-t.html>. (дата звернення: 08.11.2017 р.).

12. Білий П. До питання про правову культуру співробітників органів внутрішніх справ. *Право України*. 1997. № 10. С. 40–41.

13. Бобіта А. Викривачі за антикорупційним законодавством України та Грузії: порівняльно-правова характеристика. *Вісник прокуратури*. 2015. № 3. С. 117–128.

14. Боднар В. Є. Історичний генезис протидії службовій злочинності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2014. № 5. Т. 3. С. 9–14.

15. Боднар В. Є. Кримінально-правовий аналіз злочинів у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками ОВС. *Актуальні проблеми розслідування злочинів* : зб. тез доп. III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2014 р.). Київ, 2014. С. 225–228.

16. Боднар В. Є. Кримінологічна характеристика злочинів у сфері службової діяльності працівників правоохоронних органів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 144–155.

17. Боднар В. Е. Исторические предпосылки противодействия получению служебным лицом неправомерной выгоды в Украине и за рубежом. *Актуальные вопросы права, образования и психологи* : сб. науч. тр. Могилев, 2015. Вып. 3. С. 3–10.

18. Большой энциклопедический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крутских. М.: ИНФРА-М, 1997. Вып. VI. 790 с.

19. Борисов В., Пашенко О. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 3 (42). С. 182–189.

20. Бровкин В. Новые инициативы США в отношении борьбы с коррупцией в глобальном контексте. *Відповідальність посадових осіб за корупційну діяльність*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. семінару. Харків, 2003. С. 115–121.

21. Бутович О. Рівень, структура і динаміка злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 36–42.

22. Вакульчик О. М., Сімочко В. В. Проблеми оплати праці в митних установах. *Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених. Дніпропетровськ, 2010. Т. 1. С. 21–22.

23. Валле В. Революційне антикорупційне законодавство як фактор суспільних трансформацій в Україні. URL: <http://www.viravallee.com/books>.

24. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків: Право, 2017. Т. 17. Кримінальне право / [редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін.]; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 1064 с.

25. Великою Палатою Верховного Суду надано правовий висновок щодо застосування норми ч. 2 ст. 365 КК України до перевищення влади та службових повноважень, якими заподіюється немайна шкода правам і свободам людини. *Генеральна прокуратура України*: [сайт]. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=24198 6 (дата звернення: 24.01.2019 р.).

26. Гладкова Є. О. Стратегія й тактика протидії наркозлочинності в Україні: монографія. Харків: Діса плюс, 2019. 464 с.

27. Голіна В. В. Роль громадськості у здійсненні кримінологічної політики в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. № 27. С. 91–100.

28. Головійчук Л. Т. Сучасні проблеми попередження злочинів у митній сфері. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2292/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%83%D0%BF>.

29. Головійчук Л. Т. Корупція серед співробітників Державної фіскальної служби України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: ПРАВО. 2015. Вип. 35, ч. II. Т. 3. С. 68–71.

30. Головійчук Л. Т. Мотивація зловживань службовим становищем працівниками митних органів. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія : Юридичні науки. 2013. № 2 (II). С. 179–185. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/15783/%C3> (дата звернення: 08.11.2018 р.).

31. Горбачов С. О. Актуалізація нормативно-правового забезпечення відповідальності посадових осіб митних органів у сфері державного управління. *Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі (економіко-управлінські, правові, інформаційно-технічні аспекти)*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених. Дніпропетровськ, 2011. Т. 2. С. 33–34.

32. Григоренко І.А. Зарубіжний досвід протидії службовим зловживанням та корупції в діяльності поліції. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/13634/%C3>.

33. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / [В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін.]; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. 284 с.

34. Декриміналізація ст. ст. 364, 365 КК України призвела до перегляду ВСУ вироку та закриття провадження на підставі відсутності в діях

засудженого складу злочину за цими статтями (ВСУ від 27 жовтня 2016 р. у справі № 5-99кс16). *Protocol.ua*: [сайт]. URL: https://protocol.ua/ua/vsu_dekriminalizatsiya_st_st_364_365_kk_ukraini_prizvela_d_o_pereglyadu/ (дата звернення: 08.01.2019 р.).

35. Державна служба: підручник : у 2 т. / [редкол. : Ю. В. Ковбасюк, О. Ю. Оболенський, С. М. Серьогін та ін.]. Київ; Одеса: НАДУ, 2012. Т. 1. 372 с.

36. Деякі питання реалізації державної антикорупційної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 4 черв. 2008 р. № 532. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532-2008-%D0%BF> (дата звернення: 21.11.2017 р.).

37. Джужа О. М. Тлумачення кримінологічних понять. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 14–23.

38. Джурканин Т. Дж., Негодченко А. В. Сергевнин В. А. Кадровое обеспечение государственной службы США: монография / под ред. А. В. Негодченко. Днепропетровск: Лира ЛТД, 2003. 260 с.

39. Довідка про злочини, учинені в Україні за 2007-2016 рр. : служб. док. / Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2017. 98 с.

40. Дорожков С., Мухортов М. Особенности личности преступника в сфере внешнеэкономической деятельности. *Право и жизнь*. 2002. № 45. С. 31–39.

41. Дрозд О. Ю. Співвідношення норм трудового та адміністративного права при регулюванні проходження державної служби в Україні : монографія. Херсон: Гельветика, 2016. 480 с.

42. Дудоров О. О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2017. 872 с.

43. Дудоров О., Зеленов Г. Істотна шкода і тяжкі наслідки як ознаки складів злочинів у сфері службової діяльності: проблеми тлумачення кримінального закону. *Право України*. 2015. № 12. С. 69–81.

44. Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані із корупцією правопорушення: [сайт]. URL: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua/> (дата звернення: 06.02.2018 р.).

45. Житний О., Клочко А. Деякі проблеми звільнення від відбування покарання з випробуванням особи, яка засуджується за корупційний злочин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2017. (24). С. 111–114.

46. Заброда Д. Г. Окремі питання системи принципів державної антикорупційної політики в Україні. *Вісник Академії митної служби України*. Серія: Право. 2011. № 2 (7). С. 38–43.

47. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. *Державна кримінально-виконавча служба України*: [сайт]. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075;jsessionid=DC40D8387A5A81E20E4E7426716C66F2>. (дата звернення: 08.11.2018 р.).

48. Загальнотеоретичні, адміністративно- та кримінально-правові основи концептуалізації антикорупційної реформи в Україні: кол. монографія / О. О. Дудоров, Т. О. Коломоєць, С. М. Кушнір, О. Л. Макаренков. Запоріжжя, 2019. 476 с.

49. Загинець З. А. Звільнення від кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.): у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ, 2018. Ч. 1. С. 60–63.

50. Задирака Н., Кабанець Р. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу. *Віче*. 2014. № 10. С. 27–29.

51. Задорожний А. А. Злочини у сфері службової діяльності як об'єкт кримінологічного дослідження. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 3 (7) С. 111–121.

52. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

53. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 2. Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.

54. Зауваження Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції». *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53755

55. Збірник нормативно-правових актів Верховного Суду України (у кримінальних справах): інформ.-довід. вид. / [авт.-упоряд. С. М. Алфьоров, В. Д. Людвік, В. Ф. Примаченко, А. І. Терещенко, В. В. Шаблистий]; за заг. ред. В. В. Шаблистого. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 324 с.

56. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. / за заг. ред. В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. 160 с.

57. Зубкова Л. А. Сучасний стан і проблеми запобігання корупції в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С. 34–44.

58. Інструкція про порядок обліку кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень: спільний наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства доходів і зборів України, Міністерства оборони України, Державної судової адміністрації України від 22 квіт. 2013 р. № 52/394/172/71/268/60. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://pp.ck.court.gov.ua/userfiles/Korupciya.pdf>

59. Калетнік І. Г. Спеціальні підстави відшкодування шкода, завданої працівниками митних органів. *Право і суспільство*. 2010. № 3. С. 11–16.

60. Калиновский К. Б. Уголовный процесс в современных зарубежных государствах: учеб. пособ. Петрозаводск: Карелия, 2006. 471 с.

61. Кальман О. Г., Христич І. О. Злочинність в Україні: основні тенденції. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 17. С. 41–56. URL:

http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10141/1/Kalman_Xristich_41-56.pdf.

(дата звернення: 08.11.2017 р.).

62. Карпенко Д. О. Основи трудового права: навч. посіб. Київ: А.С.К., 2003. 656 с.

63. Кисловский Ю. Г. Контрабанда: история и современность / под общ. ред. А. С. Круглова; Рос. тамож. акад. М.: Автор, 1997. 430 с.

64. Коваленко А. В. Окремі аспекти взаємодії поліції з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськістю у сфері протидії злочинності. *Прикарпатський юридичний вісник*: зб. наук. пр. 2016. Вип. 6 (15). С. 110–113.

65. Коваленко А. В. Сучасний стан міжнародного співробітництва України щодо подолання організованої злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*: зб. наук. пр. 2016. Вип. 6, т. 2. С. 96–99.

66. Ковальова І. Суб'єктивна сторона підкупу працівника підприємства, установи чи організації. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*: науч.-практ. журн. Республики Молдова. 2016. № 6, ч. 2. С. 126–130.

67. Ковальчук Т. І. Стан протидії корупції органами системи МВС України у 2018 році. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.): у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ, 2018. Ч. 1. С. 16–19.

68. Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка : принят резолюция 34/169 ГА ООН от 17 дек. 1979 г. *ООН*.

Конвенции и соглашения: [сайт]. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/code_of_conduct.shtml

69. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий 7 груд. 1984 р. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 15.01.2019 р.).

70. Колодяжний М. Світова практика участі громадськості у протидії злочинності. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2012. № 3. С. 265–273.

71. Комаров С. А. Общая теория государства и права: курс лекций. М.: РАГС, 1996. 312 с.

72. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: прийнята 31 жовт. 2003 р.; підпис. від імені України 11 груд. 2003 р.; ратифікована 18 жовт. 2006 р.; набрала чинності для України 01 січ. 2010 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 10. Ст. 506.

73. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 лист. 2000 р. *Верховна Рада України:* [сайт]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

74. Коненко С. Я. Профілактика та боротьба з корупцією в Німеччині: (із досвіду роботи землі Нижня Саксонія). Київ: Знання України, 2006. 16 с.

75. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. *Верховна Рада України:* [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 24.01.2018 р.).

76. Коржанський М. И. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Атіка, 2002. 640 с.

77. Коржанський М. Й. П'ять статей – сім помилок. *Юридичний вісник України*. 1996. № 8. С. 11–15.

78. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання: навч. посіб. / [авт. кол.: В. В. Василевич, О. М. Джу́жа, А. О. Джу́жа, О. Г. Колб, О. І. Колб, Н. В. Кулакова, Ю. О. Левченко,

А. В. Микитчик, С. І. Мінченко, С. А. Мозоль, Т. В. Миронюк, Г. С. Поліщук, Е. В. Расюк, А. В. Савченко]; за ред. проф. О. М. Джузи та доц. Е. В. Расюка. Київ: Маслаков, 2018. 340 с.

79. Корупційна злочинність: витоки, сучасний стан, стратегія протидії: монографія / [Т. В. Корнякова, О. Л. Соколенко, І. Г. Алексєєнко та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Т. В. Корнякової. Дніпро: Ліра, 2017. 276 с.

80. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Москаленко О. М., 2019. 464 с.

81. Корягіна А. Запобігання злочинності як різновид соціально-профілактичної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 191–196.

82. Кравчук О. Л. Припинення державної служби в митних органах за порушення Присяги державного службовця. *Митна справа*. 2011. № 6. С. 57–65.

83. Крайник Г. С., Дунаєва Т. Є. Визначення тяжких наслідків та істотної шкоди у розділі XVII Особливої частини Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 2. С. 108–116.

84. Кривенко В. В. Результати дослідження проблеми запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням в органах місцевого самоврядування України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2018. № 36. С. 123–128.

85. Криминологія : учебник / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, В. В. Лунеева. М.: Волтерс Клувер, 2004. 911 с.

86. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією: підпис. від імені України 27 січ. 1999 р.; ратифікована 18 жовт. 2006 р.; набрала чинності для України 01 берез. 2010 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 15. Ст. 717.

87. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. 2-ге вид. Київ: Дакор, 2013. 786 с.

88. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2015. 680 с.

89. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент.: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2. Особлива частина. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.], 1040 с.

90. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення: 08.11.2017 р.).

91. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print>. (дата звернення: 31.01.2019 р.).

92. Кримінально-процесуальний кодекс України: затв. Законом від 28 груд. 1960 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05/print> (дата звернення: 23.01.2019 р.).

93. Криміногенна ситуація в Україні: як змінився її стан протягом 2016 року (у порівнянні з минулими роками). *Юридичний вісник України*. 2017. 25 лютого. URL: <http://yvu.com.ua/kryminogenna-sytuatsiya-v-ukrayini-yak-zminyvsvya-yiyi-stan-protyagom-2016-roku-v-porivnyanni-z-mynulymy-rokamy/>. (дата звернення: 08.11.2018 р.).

94. Кримінологія. Академічний курс / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: Кондор, 2018. 588 с.

95. Кримінологія. Загальна частина: навч. посіб. / [А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, Л. М. Давиденко та ін.]; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: ХНУВС, 2011. 240 с.

96. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / [І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.]; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і допов. Харків: Право, 2009. 288 с.

97. Кудінов В. А. Особливості функціонування єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.): у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ, 2018. Ч. 2. С. 148–151.

98. Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации. М.: Моск. ун-т, 1984. 208 с.

99. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: теорія і практика криминологічного дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 618 с.

100. Куличенко В. В., Столбовой В. П. Профессиональная деформация сотрудников уголовного розыска: сущность и пути профилактики: лекция Київ: КВШ МВД СССР, 1990. 51 с.

101. Куліш А. Досвід боротьби з корупцією у Великій Британії. *Право України*. 2005. № 12. С. 141–145.

102. Куракин А. В. Вопросы использования зарубежного опыта борьбы с коррупцией в правовом регулировании государственно-служебных отношений. *Государство и право*. 2003. № 8. С. 35–47.

103. Курс криминології. Загальна частина: підручник: у 2 кн. / [О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 368 с.

104. Курс криминології. Особлива частина: підручник: у 2 кн. / [М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 480 с.

105. Курс лекцій по криминологии: учеб. пособ. / под ред. проф. И. Н. Даньшина (Общая часть) и проф. В. В. Голины (Особенная часть). Харьков: Одиссей, 2006. 280 с.

106. Левченко Ю. О. Особливості кримінологічної характеристики зловживання владою або службовим становищем. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/1.pdf>. (дата звернення: 08.01.2019 р.).
107. Лекарь А. Г. Профілактика преступлений. М.: Юрид. лит., 1972. 172 с.
108. Леоненко Т. Є. Злочинність і релігія: кримінологічне дослідження: монографія. Запоріжжя: Кругозір, 2015. 700 с.
109. Лист заступника Голови Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ С. І. Кравченка до членів Науково-консультативної ради Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 6 трав. 2015 р. № 223-770/0/4-15. Київ: ВССРЦК, 2015. 2 с.
110. Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика. Київ: Україна, 1997. 167 с.
111. Литвинов О. М. Про галузеві характеристики. *Форум права*. 2010. № 4. С. 581–586.
112. Литвинов О. М., Гладкова Є. О. Сучасний стан і перспективи протидії корупції в Україні. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.): у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ, 2018. Ч. 1. С. 100–104.
113. Лихова С. Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України. *Юридичний вісник*. 2014. № 4 (33). С. 128–132.
114. Лук'яненко Ю. С. Основні риси ефективного керівника митного органу. *Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі (економіко-управлінські, правові, інформаційно-технічні аспекти)*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених. Дніпропетровськ, 2011. Т. 2. С. 210–211.

115. Лунеев В. В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Волтерс Клувер, 2005. 912 с.
116. Лунеев В. В. Экономическое мошенничество в России. *Экономика и преступность*: материалы круглого стола (Нижний Новгород, 13-14 марта 2001 г.). Нижний Новгород, 2001. С. 16–20.
117. Макареєва О. Д. Корупція в Україні: національні та міжнародні засоби протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2005. № 12. С. 25–32.
118. Маліна О. В. Роль кар'єрного зростання в ефективній діяльності державної служби. *Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі*: матеріали наук.-практ. конф. курсантів, студентів та молодих науковців. Дніпропетровськ, 2007. С. 33–34.
119. Малько А. В., Матузов Н. И. Теория государства и права: учебник. М.: Юристъ, 1997. 672 с.
120. Марін О. К. Потенційні проблеми застосування норм про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Забезпечення єдності судової практики у кримінальних справах у контексті подій 2013–2014 років в Україні*: матеріали міжнар. симпозіуму (24-25 жовт. 2014 р., м. Львів). Київ, 2014. С. 98–102.
121. Маркс К., Энгельс Ф. Экономико-философские рукописи 1844 г. *Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения*: в 50 т. М., 1974. Т. 42. 435 с.
122. Мартиненко В. О. Зловживання владою або службовим становищем як об'єкт кримінологічного дослідження. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 341–344.
123. Мартиненко В. О. Кримінологічна характеристика особи державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 99–110.

124. Мартиненко В. О. Особа злочинця-державного службовця у системі емпіричного дослідження запобігання зловживанню владою або службовим становищем. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: наук. журн. 2018. № 2. С. 154–158.

125. Мартиненко В. О. Особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 118–132.

126. Мартиненко В. О. Характеристика суб'єктів запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняються державними службовцями. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4(105). С. 129–144.

127. Мартиненко В. О. Результати дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем державних службовців в Україні. *Visegrad journal on humanrights*. 2019. № 2. С. 41–46.

128. Матюхіна Н. П. Корупція в поліції зарубіжних країн: проблеми запобігання. *Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері господарської діяльності*: матеріали наук.-практ. семінару (Харків, 9 лист. 2004 р.). Київ, 2005. С. 110–113.

129. Медицький І. Б. Запобігання злочинності: навч. посіб. Івано-Франківськ: Дяків В., 2008. 231 с.

130. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. Київ: Юридична думка, 2004. 400 с.

131. Методичні рекомендації «Запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування». *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 11. С. 79–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2013_11_38. (дата звернення: 20.03.2107 р.).

132. Михайленко Д. Г. Звільнення від відбування покарання з випробуванням при засудженні за корупційний злочин у випадку затвердження угоди про визнання вини. *Вісник прокуратури*. 2016. № 1. С. 26–37.

133. Мінченко С. І. Запобігання невиконанню судових рішень у контексті реформування кримінальної юстиції України *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 9–15.

134. Мінченко С. Методологічні аспекти аналізу злочинності в регіоні. *Право України*. 2001. № 4. С. 114–117.

135. Модельний кодекс поведінки державних службовців країн Ради Європи: схв. Рекомендацією Кабінету Міністрів Ради Європи Європейським країнам «Про кодекси поведінки для державних службовців» від 11 трав. 2000 р. № R (2000/10). URL: http://www.dridu.dp.ua/cpk/Lib/7_Zapobigannya%20ta%20protydiya%20proyavam%20korup/Legislation/Legislature/Rekomend_poved_DS.pdf (дата звернення: 24.01.2019 р.).

136. Молчанова Т. В. Легализация (отмывание) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем: уголовно-правовой и криминологический аспекты: монография. Красноярск, 2003. 311 с.

137. Мотивація злочину (злочинної поведінки). *Циклон* : [сайт]. URL: <http://cyclop.com.ua/content/view/1195/58/1/19/> (дата звернення: 08.11.2017 р.).

138. Навроцький В. О. Кримінально-правове значення зміни законодавчої характеристики наслідків злочинів у сфері службової. *Кримінальне право: традиції та новації*: матеріали міжнар. круглого столу, присвяч. 90-літтю з дня народж. видат. вченого, Героя України, акад. В. В. Сташиса (Полтава – Харків, 9–10 лип. 2015 р.). Полтава; Харків, 2015. С. 34–37.

139. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Дакор, 2016. 496 с.

140. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / [О. А. Банчук, О. О. Дудоров, В. В. Луцик, В. П. Попович, О. В. Сорока, М. І. Хавронюк]; наук. ред. М. І. Хавронюк. Київ: Ваіте, 2018. 472 с.

141. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / [Н. О. Армаш, Т. О. Коломоєць, Д. В. Приймаченко, В. В. Шаблистий та ін.]; за заг. ред. Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Запоріжжя: Гельветика, 2019. 588 с.

142. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / В. С. Ковальський, О. І. Миколенко, Є. Л. Стрельцов, О. І. Клименко. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 380 с.

143. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

144. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичне явище: особливості проявів і механізми подолання в сучасній Україні : дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 1999. 179 с.

145. Нестеров А. В., Вакурин А. В. Факторы криминализации экономики. *Економика и преступность*: материалы круглого стола (Нижний Новгород. 13-14 марта 2001 г.). Нижний Новгород, 2001. С. 24–25.

146. Одинцова О. В. Стан протидії корупційним злочинам у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, в Україні у 2013–2017 роках. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.): у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ, 2018. Ч. 2. С. 209–212.

147. Олійник Д. О. Обмеження та усунення ризиків вчинення корупційних злочинів на різних етапах здійснення митних процедур. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 51. С. 250–256.

148. Остапенко Я. С. Службове підроблення: кримінологічна характеристика та запобігання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2017. 245 с.

149. Перевірка уповноваженими посадовими особами МВС України інформації про вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення: метод. реком. / [О. М. Стрільців, А. Б. Фодчук, В. О. Мартиненко та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 48 с.

150. Петришин А. В. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой и логико-понятийный анализ : монография. Харьков: Факт, 1998. 168 с.

151. Письменна І. І. Дотримання морально-етичних засад у контексті реформування державної служби. *Актуальні проблеми зовнішньоекономічної діяльності та митної справи в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ, 2010. С. 381–382.

152. Підсумки роботи МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України за 2012 рік. Київ: РНБО України та МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю, 2012. 253 с.

153. Плевако А. В., Рева Н. Н. Причины профессиональной деформации сотрудников ОВД (криминологический аспект). *Домашний адвокат*. 1995. № 4 (10). С. 24–30.

154. Подільчак О. М. Мотивація злочинної поведінки та її значення у кримінологічних дослідженнях. *Проблеми законності*. 2002. Вип. 54. С. 150–153.

155. Політова А. С. Зловживання владою або службовим становищем: корупційний злочин чи злочин у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 2. С. 136–145.

156. Порошина М. О. Гарантії житлового забезпечення як елемент соціального захисту працівників митних органів України. *Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі*: матеріали наук.-практ. конф. курсантів, студентів та молодих науковців. Дніпропетровськ, 2007. С. 171–172.

157. Портнов И. П. Современные подходы к решению проблемы объекта и предмета профилактики преступности. *Государство и право*. 1996. № 6. С. 79–82.

158. Постанова Верховного Суду України від 27 жовт. 2016 р. у справі № 5-99кс16. *Верховний Суд України* : [сайт]. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/C77C4F09B0663A29C225806B0056B5A](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/C77C4F09B0663A29C225806B0056B5A). (дата звернення: 08.11.2017 р.).

159. Постанова Центрально-міського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області № 4-1113/08 від 23 груд. 2008 р. Кримінальна справа № 58089340, порушена прокурором м. Кривого Рогу.

160. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 5 жовт. 1995 р. № 356/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 34. Ст. 266.

161. Про відновлення окремих положень Конституції України: Закон України від 21 лют. 2014 р. № 742-VII. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18>

162. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 13 трав. 2014 р. № 1261. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>. (дата звернення: 08.11.2017 р.).

163. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 лист. 2015 р. № 794-УШ. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/794-19>. (дата звернення: 21.11.2017 р.).

164. Про державну службу: Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII ; в ред. від 1 січ. 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4.

Ст. 43. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 04.02. 2019)

165. Про Державну фіскальну службу України: Закон України від 21 трав. 2014 р. № 236. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>. (дата звернення: 21.11.2017 р.).

166. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

167. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

168. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: статистична інформація Генеральної прокуратури України за 2012-2016 рр. *Генеральна прокуратура України*: [сайт]. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820#. (дата звернення: 08.11.2017 р.).

169. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 7 квіт. 2011 р. № 1700-18. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

170. Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 29 квіт. 2015 р. № 265. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/265-2015-%D0%BF>. (дата звернення: 21.11.2017 р.).

171. Про затвердження Інструкції про порядок організації обміну інформацією між структурними підрозділами МВС, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації України, Державної прикордонної служби України, Держмитслужби в діяльності з виявлення та припинення корупційних

діянь: наказ МВС України, СБ України, ДПА України, ДПС України, ДМС України від 23 берез. 2009 р. № 124/936/139/199/250. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0670-09>

172. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи : наказ Міністерства юстиції України від 23 черв. 2010 р. № 1380/5. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v1380323-10>.

173. Про затвердження Правил етичної поведінки державних службовців : постанова Кабінету Міністрів України від 11 лют. 2016 р. № 65. *Урядовий портал*: [сайт]. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248839311>.

174. Про затвердження Програми розвитку державної служби на 2005–2010 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 08 черв. 2004 р. № 746. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/746-2004-%D0%BF>

175. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: указ Президента України від 22 лип. 1998 р. № 810/98. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/810/98>

176. Про ліквідацію Міжвідомчої робочої групи з питань протидії корупції: указ Президента України від 2 квіт. 2010 р. № 482/2010. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

177. Про Міжвідомчу робочу групу з питань протидії корупції: указ Президента України від 17 квіт. 2008 р. № 370/2008. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/370/2008>

178. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-УІІ. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>. (дата звернення: 21.11.2017 р.).

179. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

180. Про органи місцевого самоврядування: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

181. Про підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування з питань запобігання і протидії проявам корупції на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування: розпорядж. Кабінету Міністрів України від 6 лип. 2011 р. № 642-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/642-2011-%D1%80>. (дата звернення: 31.01.2019 р.).

182. Про порядок введення в дію Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»: постанова Верховної Ради України від 30 черв. 1993 р. № 3342-XXII. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3342-12>. (дата звернення: 21.11.2017 р.).

183. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.

184. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1697-18>. (дата звернення: 21.11.2017 р.).

185. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 листопада 2005 року «Про утворення Міжвідомчої комісії Ради національної безпеки і оборони України з комплексного вирішення проблем у сфері боротьби з корупцією»: указ Президента України від 28 груд. 2005 р. № 1865/2005. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1865/2005>

186. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-ХІІ. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>. (дата звернення: 21.11.2017 р.).

187. Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції: рішення РНБО України від 11 верес. 2009 р.; введено в дію Указом Президента № 870/2009 від 27 жовт. 2009 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0012525-09>

188. Про Стратегію реформування системи державної служби в Україні: указ Президента України від 14 квіт. 2000 р. № 599/2000. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/599/2000>

189. Про судову практику в справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 груд. 2003 р. № 15. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03>. (дата звернення: 08.11.2017 р.).

190. Про схвалення Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року: розпорядж. Кабінету Міністрів України від 24 черв. 2016 р. № 474. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/474-2016-%D1%80>

191. Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядж. Кабінету Міністрів України від 18 берез. 2015 р. № 227-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/227-2015-%D1%80>

192. Про утворення Національного антикорупційного комітету: указ Президента України від 26 лют. 2010 р. № 275/2010. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/275/2010>. (дата звернення: 21.11.2017 р.).

193. Про утворення Тимчасової депутатської комісії Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю, корупцією і хабарництвом: постанова Верховної Ради України від 19 груд. 1992 р. № 2894-XXII. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/2894-12>. (дата звернення: 21.11.2017 р.).

194. Протидія організованої злочинності в країнах ЄС та США. Київ: Правник, 2002. 292 с.
195. Рак С. В. Істотна шкода як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 367 КК України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2016. Вип. 32. С. 202–217.
196. Репецкая А. Л. Организованная преступность в сфере экономики и финансов и проблемы борьбы с ней. Иркутск: ИГЭА, 2000. 127 с.
197. Романова А. С. До поняття естетичної культури юриста. *Митна справа*. 2006. № 6. С. 55–59.
198. Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 226 с.
199. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину: монографія. Київ: Атіка, 2002. 144 с.
200. Савченко А. Кримінально-правовий захист і відповідальність правоохоронців у США. *Міліція України*. 2005. № 7. С. 24–25.
201. Сальников В. П. Уважение к праву в деятельности органов внутренних дел: пособие. Ленинград: ВПУ МВД СССР, 1987. 88 с.
202. Сахаров О. Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР. М.: Госюриздат, 1961. 279 с.
203. Сийплові М. В. Зловживання владою або службовим становищем: визначення наслідків злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 33, т. 2. С. 127–130.
204. Словник основних кримінально-правових термінів / [авт.-укл.: І. О. Кисельов, В. В. Шаблистий, В. О. Лисенко, О. В. Чорна, Л. Г. Якименко]. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 388 с.
205. Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології: монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2016. 192 с.

206. Соціологічно-правові аспекти зміцнення службової дисципліни в органах внутрішніх справ України : навч.-метод. посібник / М. І. Ануфрієв, В. С. Венедиктов, О. В. Негодченко, В. О. Соболев, В. К. Шкарупа, В. І. Щербина. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. 164 с.

207. Справа за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України від 24 квіт. 1997 р. № 371 «Про Національне бюро розслідувань України» (справа щодо утворення Національного бюро розслідувань України): рішення Конституційного Суду України від 6 лип. 1998 р. № 10-рп/98. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-98>. (дата звернення: 21.11.2017 р.).

208. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. Київ: Москаленко О. М., 2013. 588 с.

209. Стеценко С. Г., Ткаченко О. В. Корупція в органах внутрішніх справ: проблеми протидії: монографія. Київ: Алерта; КНТ, 2008. 168 с.

210. Судова практика в справах про злочини в сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: окремі тенденції, проблеми та перспективи вдосконалення / за ред. К. П. Задой. Київ: Аграр Медіа Груп, 2014. 135 с.

211. Тихомирова Л. В., Тихомиров М. О. Юридическая энциклопедия. М.: Тихомиров М. Ю., 1997. 526 с.

212. Уголовный кодекс Австрии. СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. 352 с.

213. Уголовный кодекс Бельгии. СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. 561 с.

214. Уголовный кодекс Норвегии. СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. 375 с.

215. Удовиченко М. А. Причины и условия правоохранительной преступности. *Российский криминологический взгляд*. 2005. № 1. С. 105–107.

216. Українська кримінологічна енциклопедія / [упоряд. О. М. Джу́жа, О. М. Литвинов]; за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. внутр. справ; Кримінолог. асоціація України. Київ: Золота миля, 2017. 804 с.

217. Усольцева Г. В. Проблеми використання особистих речей співробітників на робочих місцях. *Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України на сучасному етапі*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених. Дніпропетровськ, 2010. Т. 1. С. 258–259.

218. Фіалка М. І. До проблеми визначення змісту терміна «кримінологічна характеристика злочинності». *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1. С. 237–246.

219. Хавронюк М. «Проблема Т.» і законні засоби її вирішення. *Дзеркало тижня*. 2012. № 11. С. 11.

220. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального Кодексу України. Київ: Істина, 2004. 504 с.

221. Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за хабарництво: європейський досвід. *Право України*. 2005. № 6. С. 117–120.

222. Хавронюк М. Чому в Європі не розуміють прислів'я «від тюрми не зарікайся». *Українська правда*. 2011. 6 жовтня. URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/10/6/6642959>. (дата звернення: 08.11.2017 р.).

223. Харина Є. Я. Нормативно-правове регулювання у сфері запобігання і протидії корупції в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. № 10. Т. 2. С. 181–184.

224. Харченко В. Б. Визначення істотної шкоди та тяжких наслідків за новою редакцією примітки до ст. 364 КК України. *Форум права*. 2015. № 2. С. 169–176. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2015_2_30.pdf. (дата звернення: 26.09.2018 р.).

225. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 259 с.

226. Хашев В. Г. Проблемні питання розмежування зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 202–209.

227. Цюприк І.В. Функціонування державного бюро розслідувань у контексті розслідувань у контексті реалізації антикорупційної політики. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/5146/1/%D0%A0%D0%95%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%97%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF%20%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%96%D0%90%D0%92%D0%9D>

228. Черней В. В. Вітальне слово. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ, 2017. С. 16–19.

229. Черней В. В., Шаповалов О. О. Актуальні проблеми реалізації державної антикорупційної політики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 5–15.

230. Четвертий додатковий звіт про виконання рекомендацій Україною за результатами спільних Першого і Другого раундів оцінювання : затв. на 63-му пленарному засіданні GRECO. *Міністерство юстиції України* : [сайт]. URL: http://old.minjust.gov.ua/anti_corruption_grecorep. (дата звернення: 21.11.2017 р.).

231. Чечерський В. І. Окремі проблеми нормативного регулювання статусу Національного бюро розслідувань України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 32. Т. 3. С. 145–148.

232. Чичиркіна С. П. Способи приховування злочинів у сфері службової діяльності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 1 (1). С. 151–158.

233. Чишко К. О. Обмеження щодо одержання подарунків: захід запобігання корупції чи умова її популяризації? *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали III Міжнар. наук.-

практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.): у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ, 2018. Ч. 2. С. 290–293.

234. Шаблистий В. В. Безвідповідальні зловживання та перевищення влади, службова недбалість: що далі? *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 287–291.

235. Шаблистий В. В. Вплив заходів індивідуальної профілактики злочинів на забезпечення безпеки людини. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: зб. наук. пр. 2015. № 3 (77). С. 209–214.

236. Шаблистий В. В. Конфіскація та спеціальна конфіскація як можливі наслідки вчинення корупційних правопорушень. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: зб. наук. пр. 2018. № 1. С. 130–139.

237. Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

238. Шалгунова С. А. Кримінально-правові та кримінологічні заходи попередження хабарництва серед співробітників органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 1999. 16 с.

239. Шестаков Д. А. Криминология: преступность как свойство общества: краткий курс. СПб.: Санкт-Петербургский гос. ун-т; Лань, 2001. 264 с.

240. Шмаль Л. Причини та умови злочинів у сфері службової діяльності і професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 212–218. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2014/212-shmal.pdf>. (дата звернення: 08.11.2017 р.).

241. Шрамко С. С. Громадськість як суб'єкт запобігання злочинності: сучасне розуміння. *Право і безпека*. 2012. № 2. С. 133–138.

242. Яциніна М.-М. Об'єкт зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями за КК України. *Вісник Львівського університету*. Серія: Юридична. 2015. Вип. 62. С. 184–191.

243. Transparency International. *Вікіпедія*: [сайт]. URL: <http://en.wikipedia.org/wik>.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА

за результатами дослідження 187 кримінальних проваджень щодо злочинів, вчинених з використанням державними службовцями своїх повноважень

Дослідження, що проводилося, будувалося на основі вибіркового вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо злочинів, вчинених з використанням державними службовцями своїх повноважень. Дослідження проводилося за кримінальними провадженнями, розслідування яких здійснювали слідчі підрозділів УНП України в областях: Вінницька область – 7%; Дніпропетровська – 15%; Житомирська – 10%; Запорізька – 5%; Івано-Франківська – 4%; м. Київ – 11%; Львівська – 13%; Миколаївська – 4%; Одеська – 9%; Полтавська – 6%; Херсонська – 4%; Рівненська – 9%; Чернівецька – 3%.

Всього за допомогою спеціально розробленої програми-анкети у 2017–2018 рр. вивчено 187 кримінальних проваджень.

Зміст анкет було розроблено з урахуванням ознайомлення зі слідчою та судовою практикою, літературними джерелами. Анкета дозволила систематизувати відомості, що містяться у кримінальних провадженнях, а самі її питання розташувати в логічній послідовності і виключити двозначність. Завдяки анкеті можна прослідкувати особливості виявлення, розкриття і розслідування злочинів досліджуваної категорії.

У результаті вивчення зазначених кримінальних проваджень встановлено:

Таблиця 1

№	Інформація, що одержана при вивченні кримінальних проваджень	% відношення
	<i>Приводи для початку досудового розслідування</i>	
1.	заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян	61,2
2.	матеріали оперативних розробок	9,2
3.	повідомлення, опубліковані в пресі, мережі інтернет	3,3
4.	безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором ознак кримінального правопорушення	6,7
5.	матеріали планових перевірок органами Державної фінансової інспекції та податкових органів	19,6

Найпоширенішою підставою для початку досудового розслідування за злочинами, вчиненими державними службовцями своїх повноважень були заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян (61,2%).

Таблиця 2

№ з/п	Відомості про особу злочинця	% відношення
1.	Злочин вчинено:	
1.1.	Депутатами (сільських, районних, міських, обласних рівнів)	3,8
1.2.	Держслужбовцями 4-7 категорії	36,2
1.3.	Посадовими особами органів місцевого самоврядування	27,7
1.4.	Посадовими особами райдержадміністрацій	7,4
1.5.	Працівниками МВС України	17,7
1.6.	Працівниками податкових органів	7,2
2.	Рід занять	
2.1.	керівники (генеральні директори, директори)	35,5
2.2.	керівники філій банків	16,2
2.3.	комерційні директори	11,2
2.4.	головні бухгалтери	15,7
2.5.	керівники відділів	12,7
2.6.	інші	8,7
	<i>З них:</i>	
2.7.	Чоловіки	98,7
2.8.	Жінки	1,3
3.	Вік злочинця:	
3.1.	До 18 років	0
3.2.	18-28 років	9,6
3.3.	29-39 років	23,7
3.4.	40-54 років	41,1
3.5.	55-59 років	21
3.6.	60 років і більше	4,6
4.	Освіта:	
4.1.	повна	92,1
4.2.	професійно-технічна	4,7
4.3.	повна загальна	3,2
5.	Сімейний стан:	
5.1.	Одружений (заміжня)	70,3
5.2.	Не одружений (не заміжня)	7,5
5.3.	Розлучений (-на)	11,8
5.4.	Проживає у цивільному шлюбі	10,4

6.	Чи притягався до кримінальної відповідальності раніше:	
6.1	Так	1,1
6.2.	Ні	98,9
7..	Характеристика за місцем роботи	
7.1.	позитивна	100
7.2	негативна	0

У переважній більшості випадків злочинцями були чоловіки (98,7%), рідко – жінки (1,3%), одружені (70,3%), які не притягувалися до кримінальної відповідальності (98,9%). Вік злочинців за досліджуваною категорією злочинів переважно зрілий, градація складає від 40 до 54 років, освіта повна(вища) (41,1%).

По роду занять – державні службовці (36,2%), крім того, значну частку злочинців складають посадові особи органів місцевого самоуправління (27,7%), працівники МВС України (17,7%). Зазначені особи позитивно характеризувалися за місцем проживання та роботи (100%).

Таблиця 3

№	Обставини вчинення злочину	% відношення
1.	Мотив вчинення злочину:	
1.1.	формувався і планувався заздалегідь	54,8
1.2.	виник раптово	10,1
1.3.	виник в результаті ситуації, що складалася	35,1
2.	Злочин вчинений	
2.1.	на користь громадянина	67,4
2.2.	одразу після отримання винагороди	37,6
2.3.	через кілька годин	21,3
2.4.	через кілька днів	41,1
3.	Місце вчинення злочину	
3.1.	у робочому кабінеті співробітника	47,8
3.2.	у місці виявлення злочину	39,5
3.3.	у іншому місці	12,7
4.	Час вчинення злочину	
4.1.	у службовий час	84,3
4.2.	у інший час	15,7
5.	Мотив вчинення злочинів	
5.1	корисливий	100
6.	Спосіб вчинення злочину:	
6.1.	інтелектуальна та матеріальна підробка документів	19,7
6.2.	підкуп посадових осіб (хабарництво)	100

6.3.	вчинення правочинів за відсутності економічної необхідності, відсутності можливості повернення отриманих матеріальних цінностей, на	11,3
6.4.	зняття грошей з банківських рахунків підприємства, організації під звіт без надання звітної документації, без використання їх на власні	10,4
6.5.	надання грошових кредитів в порушення існуючого порядку	9,1
6.6.	незаконне використання службового становища у процесі приватизації державних підприємств	8,2
6.7.	перепродаж земельних ділянок, які знаходились в розпорядженні їх власників	6,5
6.8.	незаконне і явно невідгідне відчуження основних засобів виробництва	5,8
6.9.	потурання, сприяння правопорушникам, неприйняття до них заходів	5,8
6.10.	фіктивне прийняття на високооплачувану роботу і незаконне нарахування заробітної плати	4,8
6.11.	сприяння у створенні при державних підприємствах комерційних структур з метою «перекачування» коштів цих підприємств на рахунки окремих фірм	3,8
	тимчасове запозичення державних або громадських коштів або використання їх не за призначенням	3,7
6.13.	сприяння методам недобросовісної конкуренції на споживчому ринку	2,1
7.	Способом підготовки до основного злочину даної категорії було підроблення документів, яке полягало у:	
7.1.	отриманні зразка оригіналу документу та/або його окремих реквізитів	8,9
7.2.	вивчення умов документообігу	19,7
7.3.	отриманні та пристосуванні знаряддя (технічних приладів, інструментів, речовин, матеріалів)	2,6
7.4.	залученні осіб з відповідними спеціальними навичками	1,4
7.5.	механічному монтажу	11,3
7.6.	електронному монтажу	8,3
7.7.	підробці підпису	3,9
7.8.	підробленні бланку документу	1,4
8.	Документи, що містили в собі сліди досліджуваних злочинів були:	
8.1.	документи, які визначали економічну структуру і організаційно-правовий статус підприємства, а також стан фінансового контролю	100
8.2.	документи, які визначали економічну структуру і статус підприємства, стан фінансового контролю	76
8.3.	документи бухгалтерського обліку і звітності	100

8.4.	документи статистичного обліку і звітності	100
8.5.	документи оперативного обліку та звітності	99,1
8.6.	документи автоматизованого робочого місця (АРМ) бухгалтера, економіста, плановика, аналітика.	65
8.7.	банківські документи	100
8.8.	касові документи	100
8.9.	підроблені (фальсифіковані) документи	19,6
8.10.	робочі записи посадових осіб та службовців	100
8.11.	електронні копії письмових документів та інша електронна інформація	62,1
9.	За злочинами досліджуваної категорії носіями ідеальних слідів були:	
9.1.	співробітники підприємств, установ, організацій, де безпосередньо було вчинено злочин	100
9.2.	співробітники контролюючих органів	86,3
9.3.	особи, з якими винного пов'язують особисті відносини (знайомі, друзі, родичі, сусіди)	25,9
9.4.	інші особи, які випадково стали свідками службової злочинної діяльності	1,8

Як правило, злочини, вчинені з використанням державними службовцями своїх повноважень планувалися злочинцями заздалегідь (54,8%), але досить часто злочинець діяв зважаючи на ситуацію, що склалася (35,1%). Мотивом, який спонукав злочинця до вчинення злочину з використанням державними службовцями своїх повноважень була користь (100%).

Найпоширенішими способами вчинення досліджуваних злочинів були: підкуп посадових осіб (хабарництво) (100%), яке супроводжувало інші злочини; вчинення правочинів за відсутності економічної необхідності, відсутності можливості повернення отриманих матеріальних цінностей, на свідомо не вигідних умовах (11,3%); зняття грошей з банківських рахунків підприємства, організації під звіт без надання звітної документації, без використання їх на власні потреби (10,4%); надання грошових кредитів в порушення існуючого порядку (9,1%); інтелектуальна та матеріальна підробка документів (19,7%), ознаки якої можна поділити на три групи:

- 1) ознаки способу виготовлення документу (нанесення зображення на документ) (зазначили 100% опитаних слідчих та 100% опитаних оперативних працівників);
- 2) ознаки способу підроблення документу (внесення змін до реквізитів документу) і
- 3) ознаки внесення завідомо неправдивої інформації (зазначили 100% опитаних слідчих та 100% опитаних оперативних працівників).

При цьому документ був носієм такої інформації: про суб'єкт злочинної діяльності (про виконання або не виконання ним обов'язків конкретної службової особи) (зазначило 97,8% слідчих, 77,1% оперативних працівників); про об'єкти злочинної діяльності (зазначило 88,9% слідчих, 91,3% оперативних працівників); про можливу мету злочинної діяльності (зазначило 97% слідчих, 51,2% оперативних працівників); про результати злочинної діяльності, при цьому значні дані як про реалізацію мети злочинної діяльності, так і про утворення слідів злочинної діяльності (зазначило 100% слідчих, 100% оперативних працівників).

Додаток Б

Результати

анкетування 358 працівників правоохоронних органів з проблем запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями

Під час підготовки дисертації з метою вироблення рекомендацій, спрямованих на запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями було опитано 358 працівників правоохоронних органів.

За соціально-демографічними ознаками респонденти розподілилися таким чином: за статтю: чоловіки - 94,1% (337), жінки – 5,9% (21); за віком: мають вік від 18 до 25 років – 25,7% (92); від 25 до 35 – 62% (222); від 35 до 45 років – 10,1% (36); від 45 років і старші – 2,2% (8); за освітою: середню спеціальну юридичну – 9,2% (33); незакінчену вищу юридичну – 7,8% (28); вищу – 83% (297); за місцем проживання: сільська місцевість – 4,5% (16), районний центр – 23,7% (85), обласний центр – 27,1% (97), м. Київ – 44,7% (160); за стажем роботи в правоохоронних органах опитані розподілилися наступним чином: менше 1 року – 1,9% (7); від 1 до 3-х років – 17,3% (62); від 3-х до 5-ти років – 40,5% (145); від 5-ти до 10-ти років – 17,9% (64); понад 10 років – 22,4% (32).

На питання «Що Ви знаєте про корупцію?» 92,7% (332)⁶ знають способи вчинення корупційних злочинів та правопорушень, 85,7% (307) – сфери вчинення корупційних діянь, 35,7% (128) – причини та умови корупційних діянь, 19,3% (69) – статистику злочинів, 3,9% (14) – характеристику осіб-корупціонерів.

З числа опитаних, 91,3% (327) отримують інформацію про корупцію з засобів масової інформації, 67,3% (241) – у зв'язку з виконанням функціональних обов'язків, 51,4% (184) – зі спілкування зі знайомими, 12,8% (46) – з виступів представників органів державної влади, 0,8% (3) – з особистого досвіду.

64,8% (232) респондентів зазначають, що під поняттям «корупція» необхідно розуміти злочини та правопорушення, що вчиняються посадовими особами уповноваженими на виконання функцій держави та органів місцевого самоврядування, 33% (118) – хабарництво, 20,7% (74) – зловживання владою чи службовим становищем, 1,1% (4) – обрали інший варіант відповіді.

Респонденти оцінюють рівень корупції в Україні як високий у 38,5% (138), середній – 29% (104), дуже високий – 20,9% (75), невисокий – 8,9% (32), незначний – 2,5% (9).

70,1% (251) опитаних вважають найбільш сприйнятливими до корупції Кабінет Міністрів України та міністерства, 51,4% (184) – органи місцевого

⁶ Оскільки при відповіді на це та наступні питання респондентам було запропоновано обрати один або декілька варіантів відповіді, сума усіх отриманих відповідей може перевищувати 100%.

самоврядування, 43,8% (157) – місцеві органи виконавчої влади, 38,8% (139) – обласні органи влади, 11,7% (42) – надали інший варіант відповіді.

На думку респондентів, вчинення корупційних діянь обумовлюється: відсутність щирого бажання у керівництва країни протидіяти корупції 75,7% (271), звичка населення вирішувати питання за допомогою хабара 73,7% (264), нестабільна економічна ситуація в державі (зростанням безробіття, зниження рівня життя громадян) 70,7% (253), неефективний внутрішній контроль у органах влади та самоврядування 66,8% (239), низький рівень поінформованості населення про процедури і правила в державних органах влади та самоврядування 50,8% (182), низькі зарплати державних службовців 46,9% (168), прорахунки в політиці реформування Української держави і суспільства 41,6% (149), відсутність належного контролю за діями державних службовців з боку громадських організацій 23,5% (84), загальним ростом злочинності в Україні та світі 21,2% (76), відсутністю належного законодавчого забезпечення 11,5% (41). Інший варіант відповіді дали 11,7% (42).

Респонденти вважають, що основними недоліками в діяльності правоохоронних органів у протидії корупції в місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування стали: відсутністю цілеспрямованої і предметної протидії корупції державними органами – 69,5% (249), відсутністю методичних і практичних посібників, які б відповідали потребам практики у запобіганні та протидії сучасній корупційній злочинності – 51,4% (184), низьким рівнем матеріально-технічного забезпечення діяльності правоохоронних органів – 48,3% (173), неповагою з боку представників органів державної влади, громадськості та окремих громадян до авторитету і гідності працівників правоохоронних органів – 45,5% (163), підвищенням рівня професіоналізму злочинців – 44,4% (159), «офіційною» комерціалізацією підходу до вирішення проблем забезпечення життєдіяльності підрозділів правоохоронних органів (на «спонсорській основі» придбання техніки, канцелярських приладів, бензину, ремонт службових приміщень, тощо) – 44,1% (158), низьким рівнем професіоналізму та підготовки кадрів практичних працівників правоохоронних органів - 37,1% (133), плинністю кадрів - 36,6% (131), «зрощенням» представників органів виконавчої влади з організованою злочинністю – 10,3% (37), незацікавленістю працівників правоохоронних органів у результатах своєї праці – 7,5% (27).

Як засіб швидкого вирішення необхідних питань шляхом скоєння корупційних діянь оберуть 7,8% (28) респондентів. 83,5% (299) не схвалюють такі дії і 8,7% (31) лише іноді зважаться на такий крок.

На запитання: «чи вважаєте Ви можливим анонімне повідомлення правоохоронних органів про вчинені корупційні діяння та осіб, які його скоїли?» переважна більшість опитаних (51,1% (183)) зазначили, що «так», «ні» відповіли 48,9% (175).

На необхідність встановлення матеріальної винагороди за надання допомоги правоохоронним органам у розкритті корупційних діянь наголосили 45,4% (162) респондентів, не підтримують даного кроку 41,1% (147), 13,5% (49) оберуть інше заохочення.

Введення контролю за доходами і видатками державних службовців, як заходу протидії корупції підтримують 62,6% (224) респондентів, вважають, що це порушення прав людини 4,2% (15), вважають, що при наявній адміністративній системі це марно 30,7% (110), інший варіант відповіді обрали 2,5% (9) опитаних.

На докладне висвітлення в засобах масової інформації способів вчинення корупційних діянь і методів протидії корупції згодні 20,4% (73) респондентів, вважають це непотрібним 78,5% (281) опитаних.

У 71,2% (255) випадків за матеріалами працівників правоохоронних органів, які взяли участь в опитуванні, були внесені відомості до ЄРДР щодо корупційних злочинів. Відмовлено у внесенні відомостей до ЄРДР – у 28,8% (103) випадків.

За категорією осіб, які вчиняли злочини в місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, наступний розподіл: голова сільської (селищної) ради) - 13,5% (57), спеціаліст районного рівня - 11,4% (48), посадова особа органу місцевого самоврядування - 10,5% (44), спеціаліст обласного рівня - 7,6% (32), керівний працівник обласного рівня - 6,9% (29), керівний працівник районного рівня - 6,6% (28). 43,5% (183) становили інші посадові особи.

Переважає більшість опитаних 85,2% (305) переконані в тому, що можливо запобігти вчиненню корупційних злочинів, 14,8% (53) – це є неможливим.

Переважає більшість респондентів 79,9% (286) висловлюють думку про те, що у відомчих нормативних актах недостатньо закріплені повноваження підрозділів щодо здійснення функцій запобігання корупційним злочинам і лише 20,1% (72) зазначають, що ці повноваження визначені в повній мірі.

З числа опитаних 65,1% (233) опитаних вважають, що у відомчих нормативних актах недостатньо визначений порядок внутрішньої та зовнішньої взаємодії окремих підрозділів з метою підвищення ефективності запобіжної діяльності і лише 34,9% (125) вважають, що достатньо.

На думку 66,5% (238) опитаних здійснення обміну позитивним досвідом оперативної роботи, зокрема шляхом поширення серед практичних працівників спеціальних видань з висвітленням прикладних питань силами та засобами ОРД проводиться не в достатній мірі.

За результатами опитування серед необхідних профілактичних заходів щодо корупції в місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування необхідно виділити наступні: посилення покарання за корупційні злочини – 82,9% (297), правове виховання громадян – 76,8% (275), вдосконалення законодавства (в т. ч. проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів) – 39,7% (142), громадський контроль в органах державної влади – 38,8% (139), прозорість і відкритість у діяльності органів виконавчої влади – 31,8% (114), посилити внутрівідомчий контроль в місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування – 24,9% (89), покращення профілактичної роботи правоохоронних органів – 24,3% (87).

Додаток В

ВЕДЕНІ ДАНІ
результатів соціологічного опитування громадян відносно зловживання
владою або службовим становищем, що вчиняється державними
службовцями

Всього опитано 330 осіб

№ з/п	Питання	Кількість опитаних	Питома вага у%
1	2	3	4
1.	Вік		
	до 18 років	24	7,3
	від 18 до 25 років	89	26,9
	від 25 до 35 років	91	27,6
	від 35 до 45 років	84	25,5
	від 45 до 55 років	28	8,5
	від 55 і більше	14	4,2
2.	Освіта		
	середня	37	11,2
	середня спеціальна	79	23,9
	незакінчена вища	82	24,8
	вища	132	40
3.	Соціальний статус		
	не працюю	31	9,4
	учень, студент	57	17,3
	пенсіонер	19	5,8
	підприємець	54	16,4
	працівник виробничої сфери	27	8,2
	працівник сільськогосподарської сфери	15	4,5
	працівник торгівлі	39	11,8
	державний службовець	86	26,1
інший варіант відповіді	2	0,6	
5.	Місце проживання		
	у сільській місцевості	25	7,6
	у районному центрі	79	23,9
	в обласному центрі	124	37,6
	в м. Києві	102	30,9
Запитання			
1.	Що Ви знаєте про корупцію?		
	статистику злочинів	2	0,6
	сфери вчинення корупційних діянь	332	97,2
	причини та умови корупційних діянь	50	15,1
	характеристику осіб-корупціонерів	5	1,5
	способи вчинення корупційних діянь	225	68,2
	інший варіант відповіді	115	4,5

2.	З яких джерел Ви дізнаєтеся про корупцію?		
	особистий досвід	83	25,2
	засоби масової інформації	290	87,9
	спілкування зі знайомими	34	10,3
	виступи представників правоохоронних органів	28	8,5
	інший варіант відповіді	7	2,1
3.	Що на Вашу думку необхідно розуміти під поняттям «корупція»?		
	зловживання владою чи службовим становищем	58	17,3
	хабарництво	107	32,4
	злочини та правопорушення, які вчиняються особами наділеними владними повноваженнями для виконання завдань і функцій держави	144	43,6
	інший варіант відповіді	21	6,4
4.	Як би Ви оцінили рівень корупції в Україні		
	дуже високий	156	47,3
	високий	104	31,5
	середній	27	8,2
	невисокий	2	0,6
	важко сказати	41	12,4
5.	На Ваш погляд, вчинення корупційних діянь обумовлюється:		
	загальним зростанням злочинності в Україні та світі	11	3,2
	відсутністю належного законодавчого забезпечення	42	12,7
	нестабільна економічна ситуація в державі (зростанням безробіття, зниження рівня життя громадян)	71	21,4
	прорахунки в запроваджуваних реформах у державі	12	3,6
	відсутності щирого бажання у керівництва країни протидіяти корупції	27	8,2
	відсутність належного контролю за діями державних службовців з боку правоохоронних органів	59	17,8
	неефективний внутрішній контроль у органах влади та самоврядування	53	16,2
	низькі зарплати державних службовців	12	3,7
	низький рівень поінформованості населення про процедури і правила в державних органах влади та самоврядування	62	18,9
	звичка населення вирішувати питання за допомогою хабара	24	7,4
	інший варіант відповіді	16	4,9
6.	Які, на Ваш погляд, структури органів державної влади найбільш вражені корупцією?		
	Кабінет Міністрів України та міністерства	110	33,5
	обласні органи влади	79	24,2
	районні органи влади	46	14,1
	органи місцевого самоврядування	42	12,9
	інший варіант відповіді	51	15,3
7.	Корупція може бути виправдана як засіб швидкого вирішення необхідних питань?		

	так	197	59,7
	ні	119	36,1
	іноді	14	4,2
8	Чи вчиняли проти Вас та ваших близьких корупційні злочини чи правопорушення?		
	так	50	15,2
	ні	240	72,8
	не бажаю відповідати	40	12
9.	Якщо від Вас вимагали хабара де це було?		
	у місцевих органах виконавчої влади	11	22,7
	у органах місцевого самоврядування	14	28,1
	інший державний орган	25	49,2
10.	Що могло спровокувати вчинення щодо Вас злочину ?		
	моя поведінка	3	5,3
	моя довірливість, відкритість, нерозсудливість	6	12,1
	моя необізнаність в тій чи іншій галузі	34	67,5
	інший варіант відповіді	7	15,1
11.	Чи зверталися ви в зв'язку з цим до органів Національного антикорупційного бюро України чи Національної поліції України?		
	так	9	18,2
	ні	40	80,6
	інші варіанти відповіді	1	1,2
12.	Якщо не зверталися з приводу вчиненого стосовно вас злочину, то з якої причини ?		
	мала ймовірність покарання злочинця	15	36,3
	це було б безрезультатно	20	49,8
	це небезпечно для мене і моїх близьких	2	5,7
	інші варіанти відповіді	3	8,2
13.	Чи повідомите Ви анонімно про вчинені корупційні діяння та осіб, які його скоїли до правоохоронних органів за власною ініціативою?		
	так	254	76,9
	ні	21	6,3
	важко відповісти	55	17,8
14.	На Ваш погляд, чи необхідно встановити матеріальну винагороду за надання допомоги правоохоронним органам у розкритті корупційних діянь ?		
	так	308	93,4
	ні	19	5,7
	інший варіант відповіді	3	0,9
15.	Ваше ставлення до встановлення контролю за доходами та видатками державних службовців ?		
	введення такого контролю дозволить активізувати протидію корупції	200	60,6
	вважаю, що це є порушенням прав людини	14	4,3
	при нашій адміністративній системі це марно	116	35,1
16.	Чи вважаєте ви потрібним докладне висвітлення в ЗМІ способів вчинення корупційних дій і методів		

	протидії корупції?		
	так	126	38,2
	ні	204	61,8
	інші варіанти відповіді	-	-
17.	Яких заходів необхідно вживати для профілактики корупції в місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування ?		
	посилити покарання за корупційні злочини	192	58,3
	вдосконалення законодавства (проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів	78	23,6
	посилити внутрішній контроль в місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування	22	6,7
	звільнення з роботи без права займати посади в органах влади	155	46,9
	прозорість і відкритість у діяльності всіх органів влади	57	17,4
	підвищення соціальних гарантій працівників органів влади	27	8,2
	покращити профілактичну роботу правоохоронних органів	89	27,1
	правове виховання громадян	63	19,2
	громадський контроль в органах державної влади	52	15,7
	інший варіант відповіді	2	0,6

Додаток Д
Акти впровадження

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань запобігання і протидії корупції

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: (044) 255-35-03, e-mail: crimecor@rada.gov.ua

№ 04-19/9-1121

" 11 " 06

2019 р.

АКТ

**впровадження у правотворчу діяльність результатів
дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права Національної академії
внутрішніх справ**

Мартиненка Володимира Олександровича

**на тему: «Запобігання зловживання владою або службовим
становищем, що вчиняється державними службовцями»**

Результати дисертаційної роботи Мартиненка В.О. опрацьовані у Комітеті Верховної Ради України з питань запобігання і протидії корупції комісією у складі: Першого заступника Голови Комітету Савчука Ю.П., керівника секретаріату Комітету, кандидата юридичних наук, заслуженого юриста України Сорочика Юрія Юрійовича, заступника керівника секретаріату Комітету Кармана Юрія Васильовича.

Висвітлені у дисертаційному дослідженні питання, пропозиції отримані на основі проведеного комплексного дослідження, мають необхідний теоретичний та методологічний рівень, практичну значимість і надалі будуть опрацьовуватися в комплексі, а за наявності підстав їх буде ураховано в подальшій роботі при підготовці пропозицій Комітету щодо удосконалення чинного законодавства України.

Члени комісії :

(Савчук Ю.П.)

(Сорочик Ю.Ю.)

(Карман Ю.В.)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника
Головного слідчого управління
Національної поліції України
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

М.С. Цуцкірідзе

11 лютого 2019 року

А К Т

впровадження у практичній діяльності органів досудового розслідування матеріалів дисертаційного дослідження здобувача Національної академії внутрішніх справ Мартиненка Володимира Олександровича на тему: «Запобігання зловживанню владою або службовим становищем»

Комісія у складі: заступника начальника відділу ГСУ НП України кандидата юридичних наук доцента Мірковця Д.М.; заступника начальника відділу ГСУ НП України кандидата юридичних наук доцента Шевчишена А.В.; старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України Горохова О.Г. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження здобувача Національної академії внутрішніх справ Мартиненка Володимира Олександровича на тему: «Запобігання зловживанню владою або службовим становищем» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук , доцент**

Д.М. Мірковець

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук , доцент**

А.В. Шевчишен

**Старший слідчий в особливо важливих
справах ГСУ НП України**

О.Г. Горохов

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук,

Заслужений юрист України

полковник поліції

А.Є. Фоменко

2019 року

АКТ

11 лютого 2019 року

м. Дніпро

Про впровадження в освітній процес
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ результатів дослідження
Мартиненка В.О.

Комісія у складі:

- Голови: директора Навчально-наукового інституту
заочного навчання та підвищення кваліфікації,
доктора юридичних наук, доцента,
підполковника поліції Юніна О.С.
- членів комісії: заступника директора Навчально-наукового
інституту заочного навчання та підвищення
кваліфікації, кандидата юридичних наук,
майора поліції Шевченка С.І.
- завідувача кафедри кримінального права та
кримінології факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування,
кандидата юридичних наук, доцента
Примаченка В.Ф.

розглянувши результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ Мартиненка Володимира Олександровича за темою: «Запобігання зловживання владою або службовим становищем державними службовцями» у вигляді циклу публікацій:

1. Мартиненко В.О. Кримінологічна характеристика особи державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 99–110.

2. Мартиненко В.О. Особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 118–132.

3. Мартиненко В.О. Стан дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем у вітчизняній науці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал*. 2018. № 3. С. 115–120.

4. Мартиненко В.О. Особа злочинця-державного службовця у системі емпіричного дослідження запобігання зловживанню владою або службовим становищем. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал*. 2018. № 2. С. 154–158.

5. Мартиненко В.О. Результати дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем державних службовців в Україні. *Visegrad journal on humanrights*. 2019. № 2. С. 41–46.

6. Перевірка уповноваженими посадовими особами МВС України інформації про вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення: метод. рек. / О.М. Стрільців, А.Б. Фодчук, В.О. Мартиненко та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. 48 с.

7. Мартиненко В.О. Вітальне слово. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.): у 2 ч. / [редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 1. С. 15.

відповідно до вимог Положення про організацію НД і ДКР у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154, склала цей акт про те, що представлені матеріали мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість, а отже можуть бути використані у науково-дослідній діяльності науково-педагогічного складу, ад'юнктів і здобувачів Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, проведенні подальших наукових досліджень.

Також надані матеріали використовуються в освітньому процесі та навчально-методичній діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, а саме включені до переліку рекомендованої літератури текстів робочих програм, лекцій, методичних рекомендацій з проведення семінарських, практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінологія», «Кримінологія та профілактика злочинів», «Аналіз та прогнозування злочинності».

Вказані праці рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи та виконання індивідуальних завдань здобувачів вищої освіти та слухачів Навчально-наукового інституту заочного навчання та підвищення кваліфікації.

Голова комісії:

О.С. Юнін

Члени комісії:

С.І. Шевченко

В.Ф. Примаченко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
 Національної академії внутрішніх справ,
 доктор юридичних наук, професор,
 заслужений юрист України

С.Д. Гузарєв
 15. 03. 2019 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття ступеня доктора філософії Мартиненка Володимира Олександровича на тему «Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями» зі спеціальності 081 «Право» у освітній процес Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: головного наукового співробітника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, доктора юридичних наук, професора Джужи О.М. (голова комісії); начальника відділу докторантури та ад'юнктури, доктора юридичних наук, доцента Дрозда О.Ю.; ученого секретаря секретаріату Вченої ради, кандидата юридичних наук, професора Василевича В.В.; начальника відділу організації та координації освітнього процесу кандидата юридичних наук Дубівки І.В., склала цей акт про те, що результати дисертації Мартиненка В.О. на тему: «Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями» впроваджені у освітній процес академії.

Результати дисертації відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для слухачів магістратури та аспірантури, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1. Мартиненко В. О. Кримінологічна характеристика особи державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1(102). С. 99–110.

2. Мартиненко В. О. Особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3(104). С. 118–132.

3. Мартиненко В. О. Характеристика суб'єктів запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняються державними службовцями. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4(105). С. 129–144.

4. Мартиненко В. О. Стан дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем у вітчизняній науці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал*. 2018. № 3. С. 115–120.

5. Мартиненко В. О. Особа злочинця-державного службовця у системі емпіричного дослідження запобігання зловживанню владою або службовим становищем. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал*. 2018. № 2. С. 154–158.

6. Мартиненко В. О. Результати дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем державних службовців в Україні. *Visegrad journal on humanrights*. 2019. № 2. С. 41–46.

7. Мартиненко В. О. Аналіз корупційних ризиків у системі запобігання корупції. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 80–83.

8. Мартиненко В. О. Особа державного службовця, що зловживає владою або службовим становищем: кримінологічний аналіз. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 24 берез. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 201–204.

9. Мартиненко В. О. Аспекти співвідношення тіньової економіки та корупції. *Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 23 черв. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 273–274.

10. Мартиненко В. О. Боротьба з корупцією як головний напрям запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями: *Світ без корупції: міф чи реальність?*: матеріали I Харк. міжнар. юрид. форуму «Право та проблеми сталого розвитку в глобалізаційному світі» (м. Харків, 3-6 жовтня 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 64–68.

11. Мартиненко В. О. Корупційні діяння як форма зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями. *Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби протидії*: матеріали Міжнар. кругл. столу (Київ, 9-10 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 44–48.

12. Мартиненко В. О. Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці, як один із напрямів протидії корупції. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 136–139.

13. Мартиненко В. О. Кримінально-правова характеристика службових правопорушень. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого

столу (Київ, 21 квітня, 2018 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 363–372.

14. Мартиненко В. О. Зловживання владою або службовим становищем як об'єкт кримінологічного дослідження. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 341–344.

15. Мартиненко В. О. Стан, структура та динаміка зловживань владою або службовим становищем державних службовців. *Імплементация європейських стандартів запобігання корупції в Україні*: матеріали міжвуз. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 132–142.

16. Перевірка уповноваженими посадовими особами інформації про вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення: метод. рек. / О. М. Стрільців, В. І. Василичук, В. О. Мартиненко та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 48 с.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Мартиненка В.О. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, запроваджені для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема під час викладання і вивчення відповідних навчальних дисциплін, у рамках підвищення кваліфікації слідчих та працівників підрозділів згідно з затвердженими МВС навчальними програмами післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ, а також у процесі підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, які можуть бути рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів, студентів та слухачів.

Голова комісії:

доктор юридичних наук,
професор

О. М. Джужа

Члени комісії:

доктор юридичних наук,
доцент

О. Ю. Дрозд

кандидат юридичних наук,
професор

В. В. Василевич

кандидат юридичних наук

І. В. Дубівка

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Відповідальний секретар

Кримінологічної асоціації України

доктор юридичних наук, професор

О. М. Литвинов

2019 р.

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття ступеня доктора філософії Мартиненка Володимира Олександровича на тему «Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями» зі спеціальності 081 «Право» у наукову діяльність Кримінологічної асоціації України

Комісія у складі:

- 1) **Ященка А. М.**, доктора юридичних наук, доцента, члена Кримінологічної асоціації України
- 2) **Кондратова Д. Ю.**, кандидата юридичних наук, доцента, члена Кримінологічної асоціації України
- 3) **Фіалки М. І.**, кандидата юридичних наук, доцента, члена Кримінологічної асоціації України

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження на здобуття ступеня доктора філософії Мартиненка Володимира Олександровича на тему «Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями» зі спеціальності 081 «Право» використовуються у науковій діяльності Кримінологічної асоціації України.

Проведене автором дослідження є першою монографічною роботою, в якій комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки на системному рівні аналізу та узагальнення представлено комплексне кримінологічне дослідження запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем..

Отримані Мартиненко Володимиром Олександровичем результати дисертаційного дослідження мають високий теоретичний та науковий рівень, а також практичну спрямованість; можуть бути використані для подальшої розробки фундаментальних та прикладних тем кримінологічної науки та доктрини кримінального права, пов'язаних з проблематикою запобігання та протидії злочинності, зокрема, зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняються державними службовцями, а також для удосконалення чинного кримінального законодавства стосовно кримінальної відповідальності за вчинення вказаних кримінальних практик.

В дисертації проведено аналіз стану дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем у вітчизняній науці; проведена кримінологічна характеристика особи державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем, та виявлені особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці. Автором роботи надана характеристика суб'єктів запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняються державними службовцями. Особливу увагу приділено кримінологічному аналізу особи державного службовця, що зловживає владою або службовим становищем.

Комісія констатує, що отримані Мартиненко Володимиром Олександровичем результати дисертаційного дослідження в сукупності становлять цілісну концепцію запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями, вони мають високий теоретичний і науковий рівень, а також практичну спрямованість та можуть бути використані для подальшої розробки фундаментальних і прикладних тем науки кримінології.

Члени комісії:

 _____ (А. М. Яценко)

 _____ (Д. Ю. Кондратов)

 _____ (М. І. Фіалка)

« 04 » _____ 04 _____ 2019 р.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

О. М. Музичук

_____ 2019 р.

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття ступеня доктора філософії Мартиненка Володимира Олександровича на тему «Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями» зі спеціальності 081 «Право» у освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ

Комісія у складі:

1) Орлова Ю. В., доктора юридичних наук, доцента, професора кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

2) Васильєва А. А., кандидата юридичних наук, доцента, професора кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

3) Черевка К. О., кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження на здобуття ступеня доктора філософії Мартиненка Володимира Олександровича на тему «Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями» зі спеціальності 081 «Право» використовуються співробітниками кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і

практичних занять з навчальних дисциплін «Кримінологія», «Аналіз та прогнозування злочинності» та «Кримінальне право».

В дисертації проведено аналіз стану дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем у вітчизняній науці; проведена кримінологічна характеристика особи державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем, та виявлені особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці. Автором роботи надана характеристика суб'єктів запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняються державними службовцями. Особливу увагу приділено кримінологічному аналізу особи державного службовця, що зловживає владою або службовим становищем.

На основі проведеного кримінологічного аналізу основних засадничих положень, що стосуються організаційних і діяльнісних засад механізму запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями, запропоновано розгалужену систему наукових і практичних пропозицій з удосконалення його функціонування, зокрема щодо вдосконалення діяльності відповідних підрозділів Національної поліції України.

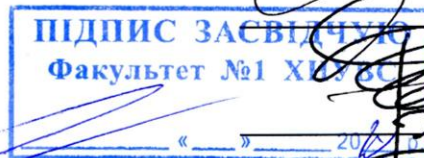
Комісія констатує, що сформульовані в дисертаційному дослідженні Мартиненка Володимира Олександровича висновки, а також запропоновані доповнення і зміни до чинного законодавства України можуть бути використані під час підготовки навчальної, науково-практичної та методичної літератури з кримінального права.

Члени комісії:

 _____ (Ю. В. Орлов)

 _____ (А. А. Васильєв)

 _____ (К. О. Черевко)

« 17 » _____ 04 _____ 2019 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Львівського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

О.М. Балінська

2019

АКТ

30. 05. 2019

м. Львів

№ 33

Про впровадження результатів дисертації Мартиненка Володимира Олександровича на тему «Запобігання зловживанню владою або службовим становищем державними службовцями» в освітній процес ЛьвДУВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації наукової роботи кандидата юридичних наук майора поліції Павлик Л.В.;
- начальника навчально-методичного відділу кандидата юридичних наук, доцента полковника поліції Строцького Р.С.;
- декана факультету № 1 ІПФПНП, кандидата юридичних наук, доцента, полковника поліції Авраменка О.В.;
- в.о. завідувача кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 ІПФПНП, кандидата юридичних наук, доцента Газдайки-Василишин І.Б.

Комісія відповідно до наказу по університету від 24 вересня 2012 року № 431 розглянула й узагальнила матеріали дисертації здобувача Національної академії внутрішніх справ Мартиненка Володимира Олександровича «Запобігання зловживанню владою або службовим становищем державними службовцями», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Проаналізовано основні результати дослідження Мартиненка В.О., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Мартиненко В. О. Кримінологічна характеристика особи державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (102). С. 99–110.

2. Мартиненко В. О. Особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С. 118–132.

3. Мартиненко В. О. Характеристика суб'єктів запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняються державними службовцями. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4 (105). С. 129–144.

4. Мартиненко В. О. Стан дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем у вітчизняній науці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал*. 2018. № 3. С. 115–120.

5. Мартиненко В. О. Особа злочинця-державного службовця у системі емпіричного дослідження запобігання зловживанню владою або службовим становищем. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал*. 2018. № 2. С. 154–158.

6. Мартиненко В. О. Результати дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем державних службовців в Україні. *Visegrad journal on humanrights*. 2019. № 2. С. 41–46.

7. Мартиненко В. О. Аналіз корупційних ризиків у системі запобігання корупції. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 80–83.

8. Мартиненко В. О. Особа державного службовця, що зловживає владою або службовим становищем: кримінологічний аналіз. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 берез. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 201–204.

9. Мартиненко В. О. Аспекти співвідношення тіньової економіки та корупції. *Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 черв. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 273–274.

10. Мартиненко В. О. Боротьба з корупцією як головний напрям запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями: *Світ без корупції: міф чи реальність?*: матеріали І Харк. міжнар. юрид. форуму «Право та проблеми сталого розвитку в глобалізаційному світі» (м. Харків, 3-6 жовтня 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 64–68.

11. Мартиненко В. О. Корупційні діяння як форма зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями. *Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби протидії*: матеріали Міжнар. кругл. столу (м. Київ, 9-10 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 44–48.

12. Мартиненко В. О. Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці, як один із напрямів протидії корупції. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному*

вимірі: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 136–139.

13. Мартиненко В. О. Кримінально-правова характеристика службових правопорушень. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 21 квітня. 2018 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 363–372.

14. Мартиненко В. О. Зловживання владою або службовим становищем як об'єкт кримінологічного дослідження. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 341–344.

15. Мартиненко В. О. Стан, структура та динаміка зловживань владою або службовим становищем державних службовців. *Імплементція європейських стандартів запобігання корупції в Україні*: матеріали міжвуз. наук.-практ. кругл. столу (м. Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 132–142.

16. Перевірка уповноваженими посадовими особами інформації про вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення: метод. рек. / О. М. Стрільців, В. І. Василичук, В. О. Мартиненко та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 48 с.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що наукові праці Мартиненка В.О. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін: «Кримінальне право», «Кримінально-правова кваліфікація злочинів», «Проблеми кримінально-правової кваліфікації», під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти освітніх ступенів «бакалавр» та «магістр».

Члени комісії:

Л.В. Павлик

Р.Є. Строцький

О.В. Авраменко

І.Б. Газдайка-Василишин

Додаток Ж

1. Мартиненко В. О. Кримінологічна характеристика особи державного службовця, який зловживає владою або службовим становищем. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1(102). С. 99–110.
2. Мартиненко В. О. Особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3(104). С. 118–132.
3. Мартиненко В. О. Характеристика суб'єктів запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняються державними службовцями. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 4(105). С. 129–144.
4. Мартиненко В. О. Стан дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем у вітчизняній науці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал*. 2018. № 3. С. 115–120.
5. Мартиненко В. О. Особа злочинця-державного службовця у системі емпіричного дослідження запобігання зловживанню владою або службовим становищем. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал*. 2018. № 2. С. 154–158.
6. Мартиненко В. О. Результати дослідження проблеми запобігання зловживанню владою або службовим становищем державних службовців в Україні. *Visegrad journal on humanrights*. 2019. № 2. С. 41–46.
7. Мартиненко В. О. Аналіз корупційних ризиків у системі запобігання корупції. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 80–83.
8. Мартиненко В. О. Особа державного службовця, що зловживає владою або службовим становищем: кримінологічний аналіз. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення:*

матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 24 берез. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 201–204.

9. Мартиненко В. О. Аспекти співвідношення тіньової економіки та корупції. *Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 23 черв. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 273–274.

10. Мартиненко В. О. Боротьба з корупцією як головний напрям запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями: *Світ без корупції: міф чи реальність?*: матеріали I Харк. міжнар. юрид. форуму «Право та проблеми сталого розвитку в глобалізаційному світі» (Харків, 3-6 жовтня 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 64–68.

11. Мартиненко В. О. Корупційні діяння як форма зловживання владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями. *Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби протидії*: матеріали Міжнар. кругл. столу (Київ, 9-10 листоп. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 44–48.

12. Мартиненко В. О. Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці, як один із напрямів протидії корупції. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 136–139.

13. Мартиненко В. О. Кримінально-правова характеристика службових правопорушень. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 21 квітня. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 363–372.

14. Мартиненко В. О. Зловживання владою або службовим становищем як об'єкт кримінологічного дослідження. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. наук.-

практ. кругл. столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 341–344.

15. Мартиненко В. О. Стан, структура та динаміка зловживань владою або службовим становищем державних службовців. *Імплементация європейських стандартів запобігання корупції в Україні*: матеріали міжвуз. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 132–142.

16. Перевіркам уповноваженими посадовими особами інформації про вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення: метод. рек. / О. М. Стрільців, В. І. Василичук, В. О. Мартиненко та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 48 с.